

■ ■ ■ A NÉGYZETKATASZTER EREDMÉNYEI

A magyarországi kataszteri felmérések történetére vonatkozó források feltárása és a téma szakirodalmi feldolgozása – úgy tartjuk – jelentős lendületet kapott 2007-től.

A Nemzeti Kulturális Alap támogatásával 2007 és 2008 között digitalizálták a Magyar Országos Levéltár kataszteri térképeit, és a tanulságok alapján szakmai módszertani útmutató is készült. Az abban tett megállapítások hasznosításával 2013 és 2015 között az Országos Tudományos Kutatási Alapprogram keretében folytatódott az akkor már Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára kataszteri térkép- és iratanyagának feltárása és digitalizálása, valamint a téma kutatása. Akkor, de nem a projekt részeként alapította meg a levéltár a *Catastrumot* (2013).

Az OTKA-pályázat lezárását követően a folyóirat stabil megjelenése biztosította a téma kutatási eredményeinek közkinccsé válását. Rövid szünet után, 2019-ben ismét támogatást nyert a levéltárban működő kutatógárda a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivataltól, ezúttal két vármegyei levéltár kataszteri anyagának darabszintű feltárását, valamint a levéltári iratok digitalizálását és szakfeldolgozások készítését tűzve ki célul. A „Négyzetkataszter” (K 132723) program 2023 novemberében véget ér, de bízunk a folytatásban.

A projekt tudományos – senior és fiatal – kutatói eddig is folyamatosan publikáltak a *Catastrumban*, munkájuk záróakkordjaként ebben a számunkban a résztvevők tudományos dolgozatait adjuk közre.

■ ■ ■ TARTALOM

TÖRÖK ENIKŐ: A magyarországi kataszteri személyzet javadalmazása, 1850–1867.....	3
REISZ T. CSABA: Az Országos Községi Törzskönyvbizottság története	
I. Mozgalom a magyar helynevek érdekében, 1891–1895.....	15
SÁFRÁNY TÍMEA: A debreceni 12. felmérési felügyelőség személyzete 1895 és 1918 között	25
BÓSZ ATTILA: Pécs részletes felmérése a tervezett városrendezés tükrében (1912–1917).....	41
KISS MÁRTON: A pécsi földmérési felügyelőség számadáskönyveinek forrásértéke (1931–1944)	53
BÁN GERGELY KÁROLY: Kataszterek katasztere – Az MNL Hajdú-Bihar Vármegyei Levéltárában őrzött kataszteri térképek új jegyzéke.....	62

CATASTRUM ■ Évnegyedes katasztertörténeti folyóirat ■ X. évfolyam, 3. szám

A címlapon: Az Erdélyrészi Kárpát-egyesület első jelvénye, 1893 (Nyisztor Miklós gyűjteményéből). L. ehhez Reisz T. Csaba cikket

Alapítva: 2013 ■ Megjelenés gyakorisága: negyedévente ■ Alapító: Magyar Nemzeti Levéltár (MNL)

■ Kiadó: Herman Ottó Intézet Nonprofit Kft. (HOI) ■ Címe: 1223 Budapest, Park u. 2. (info@agrarlapok.hu)

■ Felelős kiadó: Bozzay Péter ügyvezető ■ Telefon: (06 1) 362-8100, honlap: www.agrarlapok.hu

Szerkesztőbizottság:

Bozzay Péter (HOI), dr. Szinay Attila, Varga Felicián (Lechner Nonprofit Kft.)

Szerkesztőség:

Címe: 1014 Budapest, Bécsi kapu tér 2–4. ■ E-mail: info@catastrum.hu ■ Honlap: www.catastrum.hu

 www.facebook.com/catastrum

Főszerkesztő: Reisz T. Csaba (MNL) ■ Felelős szerkesztő: dr. Török Enikő (MNL) ■ Szerkesztők: dr. Pásztai László (HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum), Varga Felicián (Lechner Nonprofit Kft.) ■ Olvasószerkesztő: Reményi József Tamás ■ Kézirat-előkészítés: Dávid Ildikó

A szerkesztőség kéziratokat nem őriz meg és nem küld vissza.

A nyomdai munkálatokat végezte: Zemplén-Vektor Kft., 3900 Szerencs, Csalogány köz 5.

Előfizetés: a kiadónál ■ Előfizetés egy évre 6000 Ft, számonként 1500 Ft.

ISSN (papíralapú): 2064-5805 ■ ISSN (online): 2064-6542

SUMMARY

TÖRÖK, Enikő: Remuneration Cadastral Staff in Hungary, 1850–1867

torok.eniko@mnl.gov.hu

The remuneration of the cadastral staff in Hungary was fixed in the regulations of 1853 and 1866 (Regulative), as well as the individual jobs, salary classes and the wages and benefits related to them were defined. The determination of someone's salary range was decided based on the quality and efficiency of the work, taking the skills, knowledge, competences and performance of the employee into account, so education and the length of service were not the primary consideration. The regulations primarily served as guidelines, the changes implemented in practice appeared years later in written, printed form, for example in the case of the regulations of 1866.

REISZ, T. Csaba: The History of the National Committee for the Registration of Settlements, I.

reisz.t.csaba@mnl.gov.hu

The Transylvanian Carpathian Association, established in 1891, accepted to bring Hungarian place names distorted or replaced by state offices (military maps, registers, cadastral records) or nationalities (press) back into practice, as one of its important tasks. For this purpose, they even started a collecting movement, sent proposals to the ministries, and asked professional associations (Hungarian Geographical Society, Hungarian Historical Society) for professional advice. Because of their zeal, in 1895 they were allowed to delegate members to the joint committee established for the purpose of authentic registration of settlements and other places in Hungary. Act IV on the National Committee for the Registration of Settlements, 1898 was created as a result of the work of this board.

SÁFRÁNY, Tímea: The Staff of the 12th Survey Inspectorate in Debrecen between 1895 and 1918

safrany.timea@mnl.gov.hu

In Debrecen, between 1875 and 1918, a cadastral directorate, a cadastral inspectorate for site investigation, survey inspectorate for site investigation and, from 1895, a survey inspectorate operated. The researchers of cadastral history pay special attention to the history and personnel of each survey inspectorate, previously the register of the survey inspectorate in Trencsén and then in Pécs had been completed. This is followed by the prosopography of the staff of the survey inspectorate in Debrecen (1895–1918) and a brief summary of the history of the inspectorate.

BÓSZ, Attila: Detailed Survey of Pécs in the Light of the Planned Urban Design (1912–1917)

bosz.attila@mnl.gov.hu

The rapid development of the county seat of Baranya after the Austro–Hungarian Compromise made the renewal of the cadastral survey carried out in 1865 more and more urgent. The work took place in two parts, first the internal areas, and then the peripheral areas were surveyed. The most important thing for the contemporaries in Pécs, was to obtain the data necessary for the actual, up-to-date ownership conditions and the planned town design.

KISS, Márton: Source Value of the Account Books of the Pécs Land Survey Inspectorate (1931–1944)

kiss.marton@mnl.gov.hu

The surviving account books of the land survey inspectorate in Pécs give an insight into the life of the office operating between the two world wars. With their help, it becomes visible what budgetary issues may have arisen in the life of the land surveying organization, which were the biggest items. The details of the maintenance of the office building point to local adaptation strategies and their management. And checking payments can reveal the work of employees here who are not listed in official directories.

BÁN, Gergely Károly: Cadastre of Cadastres – New list of Cadastral Maps Kept in the Hajdú-Bihar County Archives of the National Archives of Hungary

ban.gergely.karoly@mnl.gov.hu

As a result of the increasingly popular data visualization, several new domestic scientific projects have been launched for the recent years. At the archival level, one of them is the Square Cadastre project. Within its framework, archival cadastral documents have received special attention, including the systematization, description and digitization of cadastral maps, one of the basic conditions of which, is the preparation of a new list of maps.

TÖRÖK ENIKŐ

*A magyarországi kataszteri személyzet javadalmazása, 1850–1867**

A Habsburg Birodalomban 1817-ben rendelték el a kataszteri felmérést, és nemskára, a földadó-szabályozó udvari bizottság (Grundsteuer Regulierungs-Hofkommission) rendeletekben határozta meg a különböző munkakörökben és különböző tartományokban dolgozó műszaki szakemberek javadalmazását.¹

1822-ben a földadó-szabályozó udvari bizottság kidolgozta a műszaki személyzet javadalmazásának rendszerét is: *Regulativ uiber die Geld und Natural Gebühren der katastral*

a kiszámítható előmenetel megvalósítását. A szabályozásban különbséget tettek katonai és polgári személyek között, ugyanis a 19. század első felében több katonai mérnököt rendeltek a felméréshez. A katonák nem napidíjat, hanem „pótlékot” (Zulage) kaptak: az igazgató 100, az aligazgató 80, a felügyelő 60, a mérnök 40 és a segéd 20 forintot havonta, ezenkívül lakpénzt, írószer- és utazási átalányt. A civil személyeknek napidíjat fizettek. A szabályzat alapján a következő illetménytábla rajzolódik ki (Ft = forint, kr = krajcár):²

	Napidíj	Havi fizetés	Írószerátalány (havonta)	Lakpénz (évente)	Utazási átalány (évente)
felmérési igazgató	egyedi ³				300 Ft ⁴
felmérési aligazgató	7 Ft		1 Ft 30 kr	150 Ft	
felmérési felügyelő 1. oszt.	6 Ft		1 Ft 30 kr	100 Ft	
felmérési felügyelő 2. oszt.	5 Ft		1 Ft 30 kr	100 Ft	
mérnök 1. oszt.	3 Ft 30 kr		1 Ft	60 Ft	
mérnök 2. oszt.	3 Ft		1 Ft	60 Ft	
mérnök 3. oszt.	2 Ft 30 kr		1 Ft	60 Ft	
mérnök 4. oszt.	2 Ft		1 Ft	60 Ft	
segéd		25 Ft	1 Ft	45 / 30 Ft ⁵	

Vermessungs Individuen, dann über die bei deren Anforderung, Anweisung und Aufrechnung zu beobachtenden Grundsätzen und Modalitäten, amelyben pontosan, egyértelműen meghatározták az egyes munkaköröket, fizetési osztályokat és az azokhoz kapcsolódó béreket, juttatásokat. Ez segítette a költségvetés tervezését, az átlátható és egységes javadalmazás,

A munka minősége és hatékonysága alapján döntöttek a fizetési osztályba sorolásról, figyelembe véve az alkalmazott képességeit, hozzáértését, kompetenciáit és teljesítményét, tehát nem a végzettség és a szolgálati idő volt az elsődleges szempont.

A lakpénz megállapításánál eltérhettek a szabályzat irányadó összegeitől az egyes tarto-

* A bécsi kutatásaimat a Klebelsberg Kuno-ösztöndíj (2015, 2017), a bécsi Collegium Hungaricum kutatói ösztöndíj (2019, 2022) és a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal (2021, 2023) támogatásával végeztem. Ezúton is köszönöm Oross Andrásnak, a bécsi magyar levéltári delegátusnak a kutatásban nyújtott segítségét. A tanulmányhoz szükséges kutatás a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal támogatásával az NKFI Alapból (K 132723) valósult meg.

1 ZEGER, JOSEF: *Die historische Entwicklung der staatlichen Vermessungsarbeiten (Grundlagenvermessungen) in Österreich*. 2. Bd. Triangulirungen für Katasterzwecke. Wien, 1991. (= ZEGER, 1991) 50–55.

2 Österreichisches Staatsarchiv (= ÖStA), Finanz- und Hofkammerarchiv (= FHKA), Neue Hofkammerarchiv und Finanzministerium (= NHK) Katasterabteilung Akten (= Katasterabt.) 72. 1822/19404.

3 A szabályzat nem ad meg adatokat, egyéneként állapították meg a napidíjat és a lakpénzt.

4 Negyedévenként folyósították.

5 Attól függően, hogy katonatisztról (45 Ft) vagy kadétról, illetve polgári személyről (30 Ft) volt szó.

mányokban és országokban, illetve településeken jellemző bérleti árak figyelembevételével.

Orvos által igazolt betegség esetén a hivatalnokok az első 14 napban fizetett betegszabadságot kaptak, és segélyért is folyamodhattak, különben fizetett szabadságra nem voltak jogosultak. A nyári időszakban csak kivételesen és sürgős esetben kérhettek szabadságot.

A szabályzat a jutalmakra is kitért. Abban azok részesültek, akik különösen szorgalmasak voltak, az általában elvárt teljesítményt felülmúlták, ügyesen és hibátlanul dolgoztak, valamint különösen takarékoskodtak az országos szolgáltatások (pl. előfogat, váró szekerek, háta és málhás lovak, csónakok, birtokbemondók /Indikator/, napszámosok, küldöncök) felszámolásánál, illetve olyan feladatot végeztek, amelyik nem tartozott a munkakörükhöz,

mukra. A katonai személyeknek azonban ingyen biztosították a műszereket.

Provizórium

A magyarországi ideiglenes földadó megállapításához kapcsolódó műszaki munkálatoknál kezdetben három munkakört különböztettek meg: főmérnök, a főmérnök segédje és mérnök. A főmérnök irányította, ellenőrizte a felmérést. Mindegyik főmérnök munkáját egy-egy segéd segítette. A mérnökök végezték a térképrajzolást, a dűlők felmérését és az írásos munkarészek (pl. a felvételi jegyzőkönyvek) összeállítását.⁶

Az 1851. és 1852. évi költségvetési tervezet szerint a következő összegekkel számoltak a műszaki személyzet javadalmazásánál:⁷

	Napidíj	Havi fizetés	Pótlék (havonta)	Írószerátalány (havonta)	Lakpénz (havonta)
főmérnök	3 Ft		30 Ft	1 Ft 30 kr	8 Ft
főmérnök segédje		40 Ft			5 Ft
mérnök	2 Ft			1 Ft	5 Ft (6 hónapra)

és azért fizetséget nem kaptak. A háromszögölő mérnökök csak akkor részesülhettek jutalomban, ha havonta három négyzetmérföldnyi területet hibátlanul háromszögöltek. Ugyanakkor az alacsony teljesítmény, a hibás és hiányos munka fizetéslevonást vonhatott maga után, mert a kataszteri munkarészek javítási költségeit fedezni kellett. Ha ez többször ismétlődött, akkor elbocsátásra is sor kerülhetett.

A felméréshez szükséges mérőműszereket a mérnököknek saját költségükön kellett beszerezniük, de a kataszteri alap támogatásával részletfizetési lehetőséget is biztosítottak szá-

A főmérnökök az ellenőrző körútjaik, a mérnökök pedig a felmérési munkák elvégzése céljából nélkülözhetetlen utazási költségeiket, illetve az utóbbiak a munkavégzéshez szükséges polgári napszámosok napi fizetségét is elszámolhatták. Nyáron a községek – ahol éppen dolgoztak – biztosították a mérnökök számára a szállást. A költségvetési tervben még a jutalommal is számoltak, Magyarországon 3000 forintot, Erdélyben 1000 forintot szántak erre, amelyet a mérnökök és a becslőszemélyzet között osztottak szét a teljesítmény mennyiségét és minőségét figyelembe véve.⁸

6 A főmérnökökről és a mérnökökről I. TÖRÖK ENIKÓ: Az 1850-ben kinevezett kataszteri főmérnökök. *Catastrum*, 3. (2016) 1:26–34. Uő: A mérnökök feladatai a dűlönkénti felmérésnél. *Catastrum*, 4. (2017) 1:3–14. TÖRÖK ENIKÓ: Kataszteri állás-hirdetések és állaspályázatok az 1850–1860-as években. *Catastrum*, 8. (2021) 2:3–5. (= TÖRÖK, 2021A). A felmérés munkarészeiről I. Uő: Solt város ideiglenes felmérésének dokumentumai. *Catastrum*, 2. (2015) 2:22–30. SCHMIDT ANIKÓ: Szentés dűlönkénti felmérése. *Catastrum*, 3. (2016) 4:32–37.

7 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 300. 1850/2011., 302. 1851/386., 312. 1851/4068.

8 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 300. 1850/2011., 301. 1850/2343., 302. 1851/386., 303. 1851/533., 312. 1851/4068. A községek kötelezettségeiről I. Hirdetés Ó cs. k. Főhercegségétől, Magyarország hadi és polgári kormányzójától 1852-diki november 8-káról 24,551. sz. a., mellyel a telekadó-ideiglenegnél alkalmazott földmérők részére tett országos szolgáltatások használásának és számadásának szabványa közzététetik. Kundmachung Sr. Kais. Hoheit des durchlaucht. Herrn Herzogs, Militär- und Civil-Gouverneurs des Königreichs Ungarn vom 8. November 1852, Z. 24,551, womit das Regulativ über die Verwendung und Verrechnung von Seite der bei dem Grundsteuer-Provisorium verwendeten Geometer veröffentlicht wird. *Magyarországot illető Országos Törvény- és Kormánylap*, 3. (1852) 1:418–424. (= *Országos szolgáltatások*, 1852). TÖRÖK ENIKÓ: „Kupucok s más effélék”. A kataszteri községek terhei a felmérés idején. *Catastrum*, 4. (2017) 4:36–54.

2 1300 853 Wragneifurid

Das Grundsatzgesetz für die Wragneifurid-Organisation in Felsberg, mit dem
Anschlusse an die 1852 erlassene Gesetzgebung über die Wragneifurid-Organisation
vereinbar sind.

No.	Namen	Wragneifurid		Beschreibung der Wragneifurid-Organisation	Rechnung	
		in Con-	in Con-		Wragneifurid	Wragneifurid
1	I 1	29920 fl	196 fl	Wragneifurid-Organisation in Felsberg, mit dem Anschlusse an die 1852 erlassene Gesetzgebung über die Wragneifurid-Organisation vereinbar sind.	180	80
2	I 7	22062 fl	250 fl	Wragneifurid-Organisation in Felsberg, mit dem Anschlusse an die 1852 erlassene Gesetzgebung über die Wragneifurid-Organisation vereinbar sind.	150	80
3	V 18	22560 fl	381 fl	Wragneifurid-Organisation in Felsberg, mit dem Anschlusse an die 1852 erlassene Gesetzgebung über die Wragneifurid-Organisation vereinbar sind.	120	20
4	V 20	30300 fl	718 fl	Wragneifurid-Organisation in Felsberg, mit dem Anschlusse an die 1852 erlassene Gesetzgebung über die Wragneifurid-Organisation vereinbar sind.	150	80
5	VI 21	32300 fl	555 fl	Wragneifurid-Organisation in Felsberg, mit dem Anschlusse an die 1852 erlassene Gesetzgebung über die Wragneifurid-Organisation vereinbar sind.	150	120
6	VI 22	25973 fl	425 fl	Wragneifurid-Organisation in Felsberg, mit dem Anschlusse an die 1852 erlassene Gesetzgebung über die Wragneifurid-Organisation vereinbar sind.	120	60
7	VI 23	26300 fl	350 fl	Wragneifurid-Organisation in Felsberg, mit dem Anschlusse an die 1852 erlassene Gesetzgebung über die Wragneifurid-Organisation vereinbar sind.	120	90
8	VII 23	22920 fl	220 fl	Wragneifurid-Organisation in Felsberg, mit dem Anschlusse an die 1852 erlassene Gesetzgebung über die Wragneifurid-Organisation vereinbar sind.	120	100
9	VII 23	30946 fl	202 fl	Wragneifurid-Organisation in Felsberg, mit dem Anschlusse an die 1852 erlassene Gesetzgebung über die Wragneifurid-Organisation vereinbar sind.	120	120
10	IX 34	22920 fl	120 fl	Wragneifurid-Organisation in Felsberg, mit dem Anschlusse an die 1852 erlassene Gesetzgebung über die Wragneifurid-Organisation vereinbar sind.	80	50
11	IX 35	38600 fl	192 fl	Wragneifurid-Organisation in Felsberg, mit dem Anschlusse an die 1852 erlassene Gesetzgebung über die Wragneifurid-Organisation vereinbar sind.	120	100
12	X 39	20090 fl	218 fl	Wragneifurid-Organisation in Felsberg, mit dem Anschlusse an die 1852 erlassene Gesetzgebung über die Wragneifurid-Organisation vereinbar sind.	80	50
13	XI 45	34720 fl	444 fl	Wragneifurid-Organisation in Felsberg, mit dem Anschlusse an die 1852 erlassene Gesetzgebung über die Wragneifurid-Organisation vereinbar sind.	120	100
14	XII 57	29720 fl	372 fl	Wragneifurid-Organisation in Felsberg, mit dem Anschlusse an die 1852 erlassene Gesetzgebung über die Wragneifurid-Organisation vereinbar sind.	150	80
15	XIV 58	20090 fl	342 fl	Wragneifurid-Organisation in Felsberg, mit dem Anschlusse an die 1852 erlassene Gesetzgebung über die Wragneifurid-Organisation vereinbar sind.	120	100
16	XVI 62	27388 fl	392 fl	Wragneifurid-Organisation in Felsberg, mit dem Anschlusse an die 1852 erlassene Gesetzgebung über die Wragneifurid-Organisation vereinbar sind.	120	20
<p>Das Grundsatzgesetz für die Wragneifurid-Organisation in Felsberg, mit dem Anschlusse an die 1852 erlassene Gesetzgebung über die Wragneifurid-Organisation vereinbar sind.</p> <p>Das Grundsatzgesetz für die Wragneifurid-Organisation in Felsberg, mit dem Anschlusse an die 1852 erlassene Gesetzgebung über die Wragneifurid-Organisation vereinbar sind.</p>					2000	1200

■ Táblázat az erdélyi mérnökök jutalmazásáról a főmérnök által javasolt és a jóváhagyott összeg feltüntetésével, 1853 (ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. 329. 1853/1360.)

A tervezethez képest a tényleges kifizetések egy kicsit másképpen alakultak. A nagyvárad adókerületből fennmaradtak az alkalmazottak havonkénti fizetési elszámolásai, már 1850 szeptemberétől. A főmérnök segédje, Johann Nusz 1 forint 30 krajcár napidíjban részesült, így havonta 45-46 forintot keresett.⁹

1853-tól a mérnökhianyra tekintettel engedélyezték mérnöksegédek (Geometersadjunkt) felvételét, havonta 35 forintos fizetéssel, akik ezenkívül 1 forint írószerátalányt és 4 forint lakpénzt kaptak. A segédeket a mérnökök mellé osztották be, önállóan nem dolgozhattak. Amint bizonyították alkalmasságukat, asztalvezetővé (Tischführer) léptették elő őket, havi 45 forintos fizetéssel, 1 forintos írószerátalánnyal és 4 forintos lakpénzzel. Teljesítményüktől függően idővel mérnöki kinevezést kaptak.¹⁰

E karrierre példa Csörghe Lajos (Szepesi, 1828. 05. 03. – Kassa, 1891. 03. 15.), aki 1853-ban a pesti egyetemen mérnökként diplomázott, és négy éven át magánmérnökként szerzett gyakorlatot, 1854. szeptember 19-én a kassai adókerületben segédként alkalmazták. Anton Dajewsky (Olesko, 1822. 03. 22. – ?, 1894. 11. 27.) mérnök mellé osztották be, aki hamarosan meggyőződött arról, hogy Csörghe önállóan is képes felmérést végezni, így no-

vember 1-jével asztalvezetővé léptették elő. Egy éven belül, 1855. augusztus 1-jével pedig mérnöki kinevezést kapott.¹¹

Az is előfordult, hogy próbaidővel vették fel a mérnököt. Például Josef Heimbachot 1853. január 3-tól a pozsonyi adókerületben próbaidőre alkalmazták mérnökként (Probegeometer), 1 forint 30 krajcár napidíjjal, de lakpénzt és írószerátalányt nem kapott. Márciusban már előléptették asztalvezetővé. A nyári munkák folyamán azonban kiderült, hogy műszaki ismeretei olyannyira hiányosak, hogy nem tud önállóan dolgozni. A rajzoló (Zeichner) sorában maradhatott a kataszternél, akik általában havi 35 vagy 45 forintot kerestek, valamint havonta 3 forint lakpénzt kaptak.¹²

1854 és 1855 folyamán több adókerületben, illetve adótartományban egy-egy mérnök ellenőrzési feladatokat is kapott (Mitrevident), ezzel segítve a főmérnök munkáját. A nagyvárad adókerületben például Johann Rosentritt (*Prága, 1832. 03. 31.) látta el ezt a feladatot 1854 júniusától. Bérezése alapvetően nem változott, lakpénze lett magasabb (7 forint 30 krajcár), illetve 1855 márciusában havi 15 forintos pótlékot is megítéltek számára.¹³

1856-ban a főmérnököket 2. osztályú felügyelővé léptették elő, májustól a nagyvárad adókerület főmérnökének, Johann

9 Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltár (= MNL OL), E 344 Magyar kincstári levéltárak, Abszolútizmuskori pénzügyigazgatási levéltár, K.k. Steuer Districts Commission Grosswardein (= E 344) 1. d. Gebührenverzeichniss 1850.09.–1855.12. ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 297. 1850/1108., 300. 1850/2214., 302. 1851/386., 305. 1851/1155., 306. 1851/1771., 311. 1851/3664., 319. 1852/1433., 341. 1854/1059., 358. 1855/1372., 359. 1855/1758.

10 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 329. 1853/1272., 329. 1853/1436., 329. 1853/1476., 330. 1853/1776., 330. 1853/1863., 330. 1853/1881., 332. 1853/2356., 332. 1853/2400., 332. 1853/2411., 332. 1853/2504., 332. 1853/2514., 333. 1853/2947., 334. 1853/3018., 335. 1853/3247., 335. 1853/3291., 338. 1854/149., 338. 1854/174., 338. 1854/196., 339. 1854/425., 339. 1854/480., 339. 1854/590., 340. 1854/774., 340. 1854/829., 341. 1854/1059., 341. 1854/1079., 341. 1854/1082., 342. 1854/1218., 342. 1854/1248., 342. 1854/1432., 343. 1854/1482., 346. 1854/2444., 347. 1854/2611., 347. 1854/2646., 347. 1854/2708., 347. 1854/2747., 348. 1854/3134., 348. 1854/3157., 348. 1854/3175., 348. 1854/3281., 349. 1854/3483., 350. 1854/3855., 350. 1854/3856., 351. 1854/4068., 351. 1854/4069., 358. 1855/1372., 361. 1855/2302., 361. 1855/2484., 362. 1855/2614., 362. 1855/2703., 362. 1855/2771., 366. 1855/3662., 366. 1855/3663., 366. 1855/3763., 366. 1855/3764., 367. 1855/3862., 367. 1855/3959., 367. 1855/4095., 371. 1855/5393.

11 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 350. 1854/3856., 351. 1854/4068., 361. 1855/2527., 365. 1855/3538. Csörghe születési bejegyzése a FamilySearch oldalán: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:33SQ-GR7M-JMV>, gyászjelentése: Országos Széchényi Könyvtár, Gyászjelentés-gyűjtemény <https://dspace.oszk.hu/handle/20.500.12346/389550#>. Bona Gábor: Az 1848/49-es szabadságharc tisztikara (<https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Bona-bona-tabornokok-torzstisztek-1/>), ebben Csörghe Lajos és Dajewski Antoni.

12 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 328. 1853/1148., 329. 1853/1301., 329. 1853/1354., 336. 1853/3820., 338. 1854/196., 338. 1854/234., 358. 1855/1394., 358. 1855/1486. Heimbachról l. még TÖRÖK ENIKŐ: Az adókerületek térképei (1855–1856, 1858). *Catastrum*, 3. (2016) 2:18. Uő: Kataszteri álláshirdetések és álláspályázatok az 1850–1860-as években. *Catastrum*, 8. (2021) 2:12–13.

13 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 360. 1855/2146., 459. 1859/46132. MNL OL, E 344 1. doboz.

Mischkowskynak a javadalmazása a következőképpen változott: 4 forintos napidíjat kapott, a pótlékot megszüntették, az írószeralány és a lakpénz változatlan maradt. Később, az 1859. évi költségvetési tervben az erdélyi térképezési felügyelő (Mappierungsinspektor), Mersich András napidíját 5 forinttal számolták.¹⁴

Az 1860-as években jelentősen lecsökkent az ideiglenes földadó megállapítását segítő műszaki személyzet létszáma, ennek ellenére a mérnökök javadalmazására az 1866. évi bérszabályzás is kitért: 2 forint 10 krajcár napidíjat, havi 5 forint 25 krajcár lakpénzt – de csak a téli munkaszakaszra – és havi 1 forint írószeralányt határoztak meg számukra. A fizetésemelésre azonban már 1860-ban sor került az 1860. évi költségvetési terv szerint. Ekkor például Erdélyben a felügyelőnek 5 forint 25 krajcár, az ellenőrző mérnöknek (Mitrevident) 2 forint 45 krajcár napidíjat számoltak.¹⁵

Állandó kataszter

A magyarországi részletes felmérésnél és előmunkálatainál (háromszögelés, határleírás) alkalmazott műszaki

személyzet javadalmazását az 1853. évi (1853. október 18-án kelt) és az 1866. évi (1865. december 17-én kelt) bérszabályozásban állapították meg.¹⁶

Az 1853. évi szabályozásban is különbséget tettek katonai és polgári alkalmazottak között.

		Mónon					Mátsa					Ammerburg				
		1	2	1	2	1	1	2	1	2	1	1	2	1	2	1
1	Titel. Hauptmann	1														
2	Titel. Hauptmann															
3	Titel. Hauptmann															
4	Titel. Hauptmann															
5	Titel. Hauptmann															
6	Titel. Hauptmann															
7	Titel. Hauptmann															

■ A háromszögelő személyzet fizetési osztályok szerinti javadalmazása, 1853 (ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. 329. 1853/1359.)

14 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 375. 1856/1026., 397. 1857/1079., 443. 1859/3487. költségvetési terv. MNL OL, E 344 2. d. Gebührenverzeichnis 1856.01.–1856.12.

15 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 461. 1859/54963., 465. 1860/6929., 470. 1860/28024., 489. 1861/55535., 491. 1862/1440., 532. 1866/2389. Török ENIKŐ: A kataszteri felmérés szervezete 1850 és 1861 között. *Catastrum*, 8. (2021) 1:11–12. (= Török, 2021B).

16 Regulativ über die Geld- und Natural-Gebühren der Katastral-Vermessungs- und Grund-Ertrags-Schätzungs-Individuen, so wie über das bei deren Anforderung, Anweisung und Aufrechnung zu beobachtende Verfahren. Wien, 1853. ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 328. 905/1853., FHKA Sonderbestände, Sammlungen und Selekte Patente (= SUS) Patente, Instruktionen, Normalien, Erlässe und Kurrenden (= Patente) Sammlung von Patenten, Instruktionen und Normalien des Finanzarchivs (= FA) 13. Közli: ZEGGER, 1991. 78–101. Regulativ über die Gebühren, Aufrechnungen und die Rechnungslegung der Beamten beim Grundsteuer-Kataster, bei dessen Evidenzhaltung und beim Grundsteuer-Provisorium. Wien, 1866. ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 532. 1866/2389. A felmérés szervezetről és a mérnökökről l. még Török, 2021B. 12–22., Török, 2021A. 5–9.

Az előbbieket havonta (30 napra) kaptak pótléknak nevezett fizetést, az utóbbiak napidíját.

A szabályzat szerint a következő, a polgári személyeket érintő bértábla állítható össze:

	Beosztás	Napidíj	Havi fizetés	Lakpénz (évente)	Írószert-átalány (havonta)	Utazási átalány (évente)	Munka-átalány
		A	B	C	D	E	F
1	igazgató					300 Ft	
2	térképezési aligazgató (Mappierungsunterdirektor)	6 Ft		150 Ft		300 Ft	
3	1. osztályú felügyelő (Inspektor)	5 Ft		120 Ft	1 Ft 30 kr		
4	2. osztályú felügyelő	4 Ft		120 Ft	1 Ft 30 kr		
5	1. osztályú háromszögelő mérnök (Trigonometer)	4 Ft		120 Ft + nyáron havonta 8 Ft			
6	2. osztályú háromszögelő mérnök	3 Ft		120 Ft + nyáron havonta 8 Ft			
7	1. osztályú háromszögelő segéd (Triangulirungsgewilfe)	2 Ft 30 kr		90 Ft + nyáron havonta 5 Ft			
8	2. osztályú háromszögelő segéd	1 Ft 30 kr		50 Ft			
9	1. osztályú mérnök (Geometer)	3 Ft		90 Ft	1 Ft		2 Ft
10	2. osztályú mérnök	2 Ft 40 kr		90 Ft	1 Ft		2 Ft
11	3. osztályú mérnök	2 Ft 20 kr		90 Ft	1 Ft		2 Ft
12	4. osztályú mérnök	2 Ft		90 Ft	1 Ft		2 Ft
13	1. osztályú felmérési segéd (Vermessungsadjunkt)		40 Ft	50 Ft	1 Ft		2 Ft
14	2. osztályú felmérési segéd		30 Ft	50 Ft			
15	3. osztályú felmérési segéd		20 Ft	50 Ft			

A táblázat adatait soronként és oszloponként az alábbi megjegyzések egészítik ki:

1E: Ebből kellett finanszírozni egy nyári és egy téli ellenőrző körutat.

2E: 300 forintot a nyári hónapokban, havi részletekben kapott, télen még további 100 forintot, ha az alá tartozó felügyelőségek nem egy településen voltak. Az ellenőrző körutak költségeinek fedezését szolgálta ez az összeg.

3E: Egy hónapban 20 napra egy készen váró szekér (Wartwagen) teljes napidíját kapták meg a nyári időszakban, az ellenőrző és szolgálati útjaik költségeinek fedezésére. Az 1852. árakról l. *Országos szolgáltatások*, 1852. 424.

5–7C: A nyári lakpénz azt a célt szolgálta, hogy a háromszögelő mérnökök és segédek a

községtől kapott ingyen szálláson kívül állandó lakhelyet is fenn tudjanak tartani.

5–6F: A kataszteri főigazgatóság állapította meg az összeget.

9–12D: A felmérési igazgatóságokon alkalmazott mérnök kivételével.

9–12F: A szabályzatban csak hozzávetőleges összeget adtak meg, a nyári hónapokban folyósították.

13D: Csak az asztalvezetőknek járt.

13F: A szabályzatban csak hozzávetőleges összeget adtak meg. A segédek közül csak az asztalvezetőknek járt.

A felmérési igazgató fizetéséről a szabályzat nem rendelkezett, de az 1858. és 1859. évi költségvetési tervezetben a felmérési igazgató és műszaki referens esetében – ekkor Vacano

Fülöp töltötte be ezt a státuszt – 7 forintos napidíjjal és évi 250 forintos lakpénzzel számoltak.¹⁷

Az 1859. évre vonatkozó költségvetési tervben további eltérések is tapasztalhatók a szabályozáshoz képest. A háromszögelési mérnököknek 6 forintos napidíjat és hat hónapra 1 forintos pótlékot számoltak, a háromszögelő segédek számára pedig 2 forintos napidíjat, a 3. osztályú felmérési segédek esetében pedig havonta 25 forint fizetést. A lakpénzt, a lakbérhez való hozzájárulást – amit a helyi viszonyok figyelembevételével állapítottak meg, vagyis az előírásoktól el lehetett térni – az igazgatónak fél- vagy negyedévente folyósították, a többi beosztottnak havonta. Az 1859. évi költségvetési tervzetben három mérnöknek 8 forintot szántak havonta a téli munkaszakaszban, 192 mérnöknek 7 ½ forintot. A felmérési segédek esetében ez az összeg havonta 4 ½ forint volt, de az irodában és a térképtárban dolgozó segédek 5 forintot kaptak.¹⁸

Az 1853. évi szabályzatban az igazgató és az aligazgatók számára nem állapítottak meg írószerátalányt, mert az igazgató, illetve aligaz-

gatók irodája a szükséges papírt és írószereket a kataszteri főigazgatóságtól kapta.

A munkaátalányt a háromszögelő mérnökök az országos szolgáltatások fedezésére kapták, nagyságát a helyi terepviszonyok figyelembevételével állapították meg. A mérnökök és az asztalvezetők a munkaátalányból fizették az előfogatot és a vámokat a felügyelőségen belül történő költözésekkor, a küldöncök bérét, az átkelők díját, végül a birtokvázatok kasírozását és préselését.

A szabályzat a nyugdíjakról is rendelkezett. Többévi szolgálat után a szolgálatra alkalmatlanná vált civil személyek, illetve hátrahagyott hozzátartozóik jogosultak voltak kegydíjra, amelyet a kataszteri főigazgatóságnál kellett igényelni. Lehetőség volt nyugdíjasok újbóli alkalmazására, akkor a kegydíjfizetést szüneteltették, és az újbóli kilépéstől újra folyósították.

Az új szabályzat a betegszabadság kérdésében is kedvezőbb volt, mint az 1822. évi. A kataszteri főigazgatóság kétszer 14 napig engedélyezhetett fizetett szabadságot, majd még 14 napra a fizetés kétharmadát.¹⁹

Ország	Év	Hónap	Utazási költségek	Pauschale				Feldienst				Egyéb	Összesen	
				Revisoren	Revisoren	Revisoren	Revisoren	Revisoren	Revisoren	Revisoren	Revisoren			
Böhmen	1837	12	200 f					200 f						
Galizien	1844	10	2.207 29 ca					500 f						
	1849	12	2.009 ca					500 f						
	1850	12	2.230 ca					400 f						
Tyrol	1850	12	2.196 ca					400 f						
	1855	12	2.207 ca					500	200	100	40			
Bucovina	1855	6	2.207 ca					448	107	74	40	17	30	2
Oedenburg gen. (Böhmen)	1854	12	2.507 ca					200 f						
	1855	12	2.207 ca					500	200	100	48			

■ Felmérési igazgatók és aligazgatók utazási átalánya 1854-ben és 1855-ben tartományonként, 1855. Az országos szolgáltatások áratól függően változott az utazási átalány összege. A magyarországi aligazgató, Johann Schuster 1854-ben csak a nyári hónapokra kapott utazási átalányt (ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. 361. 1855/2307).²⁰

17 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 397. 1857/1079., 443. 1859/3487.

18 Az 1859. évi változásokat az osztrák értékű forint bevezetése indokolhatta. 1858. november 1-jétől az 1857. évi bécsi pénzvezerési egyezmény alapján az osztrák értékű forint lett a kizárólagos törvényes fizetőeszköz, a konvenció forintot felváltva. Egy osztrák értékű forint 100 krajcárral volt egyenlő, míg a konvenció forint 60 krajcárral.

19 A betegszabadságokról l. még TÖRÖK ENIKŐ: Betegszabadság a kataszternél az 1850-es és 1860-as években. *Catastrum*, 9. (2021) 4:13–22.

20 Schusterről l. TÖRÖK ENIKŐ: A „földképi”, azaz felmérési igazgató hatásköre az 1854. évi előírások szerint. *Catastrum*, 4. (2017) 2:18.

A jutalmazás lehetősége a korábbiakhoz hasonlóan élt tovább, azonban a fizetéslevonás annyiban változott, hogy a mérnököknek sa-

ját költségükön kellett kijavítaniuk a hibáikat. Ha eredménytelen volt a figyelmeztetés és a fizetéslevonás, akkor először alacsonyabb fi-

Post N ^o	Kergliederung des Aufwandes.	Betrag in Gulden.
	<i>Catastral Vermessung</i>	
1.	<i>Taggelder d. v. d. Subj. ganz Guld</i>	
	1. Kammerr. Director 7 fl. 35 kr. 7 35	2 600
	1. Unt. Director mit 6 fl. 30 kr.	2 200
	6. Kammerr. Justizbeam. 2. d. 24 fl. 20 kr.	900
	30. Provisor mit 7 fl.	
	7. d. 2 fl. 15 kr.	800
	4. d. 2 fl. 30 kr.	400
	12. d. 2 fl. 45 kr.	11 520
	28. d. 2 fl. 10 kr.	21 520
	45 247	
	100. Kammerr. Registraturbeam.	
	7. alt. Piff. mit 20 man. Zylinder 4 410 fl.	
	6. alt. 22. mit Zylinder auf 6. Mann. 2 400 fl.	
	92. d. 4 fl. 50 kr. Zylinder 2 015 fl.	
	46. d. 2 fl. 50 kr.	17 280 fl.
	2. d. 2 fl. 35 kr.	630 fl.
	45 247	
	6. d. 1 fl. 10 man. b. i. j. in April 1860	
	1. Unt. Director d. 6 fl. 20 kr.	11 47 fl.
	2. Kammerr. Justizbeam. d. 2 fl. 15 kr.	19 11 fl.
	28. Provisor mit 7 fl.	
	1. mit 2 fl. 10 kr. 5 73 fl.	
	2. mit 2 fl. 30 kr. 1 010 fl.	
	38. d. 2 fl. 10 kr. 12 277 fl.	14 969 fl.
	12. Kammerr. Registraturbeam.	
	mit 20 man. Zylinder d. 5 fl. 30 kr. 4 095 fl.	
	1. Registraturbeam. d. 2 fl. 10 kr. 580 fl.	22 702
	120 035	
2.	<i>Quartiergelder</i>	
	4. d. 2 fl. 10 man. Director mit ganz Guld	236
	1. Unt. Director mit 6 fl.	158
	6. Kammerr. Justizbeam. mit 22. d. 12 fl.	756
	3. Provisor d. 8 fl. 75 kr.	215
	10. Kammerr. Registraturbeam. mit 26 fl. 35 kr.	546
	Löhner 4 270	2 011
	120 035	

tési kategóriába sorolták a mérnököket és a segédeket, majd, ha akkor sem tapasztaltak javulást, elbocsátották őket.

A szabályzat függelékében részletesen tárgyalják a felmérési személyzet felelősségét és a kaució fizetését. Azért volt rá szükség, mert a felmérés helyességéről a birtokosok felszólalása után tudtak ténylegesen meggyőződni, ugyanakkor a felmérés és a felszólalás vége között több év is eltelhetett, közben megváltozott a személyzet. Az esetlegesen felmerülő hibák javításának költségeit a kaucióból állták. A felügyelőknek 300 forintot, a mérnököknek 100 forintot kellett letenniük három munkaévre, ezt három évenként meg kellett újítani.

Az 1860. évi költségvetési terv arról tanúskodik, hogy fizetésemelést hajtottak végre, emelkedtek a napidíjak, a lakpénz és a segédek fizetése is, ami csak az 1866. évi szabályozásba került bele.²¹ A korábbi szabályozásokra is igaz, hogy sokszor a már meglévő gyakorlatot rögzítették.

■ Az 1860. évi költségvetési terv részlete (ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. 465. 1860/6929.)

21 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 465. 1860/6929., 470. 1860/28024., 489. 1861/55535., 532. 1866/2389., 539. 1866/44189. 1860-tól a segédek fizetése osztályok szerint a következőképpen alakult: 42 forint, 31 forint és 50 krajcár, illetve 26 forint és 25 krajcár.

Az 1866. évi bértáblázat a szabályozás alapján:

	Beosztás	Napidíj	Lakpénz ²² (évente)	Írószer- átalány (havonta)	Utazási átalány	Munka- átalány ²³ (havonta)	Világítási átalány ²⁴ (havonta)
		A	B	C	D	E	F
1	felmérési igazgató (Vermessungsdirektor)	7 Ft 35 kr					
2	felmérési aligazgató (Vermessungsunter- direktor)	6 Ft 30 kr	240 Ft	2 Ft / 2 Ft 50 kr / 3 Ft / 4 Ft			
3	1. osztályú felügyelő (Inspektor)	5 Ft 25 kr	204 Ft	1 Ft 50 kr		2 Ft	1 Ft 50 kr
4	2. osztályú felügyelő	4 Ft 20 kr	204 Ft	1 Ft 50 kr		2 Ft	1 Ft 50 kr
5	Ideiglenes felmérési felügyelő	3 Ft 65 kr	204 Ft	1 Ft 50 kr		2 Ft	1 Ft 50 kr
6	1. osztályú háromszögelő mérnök (Trigonometer)	4 Ft 20 kr	189 Ft + havonta 8 Ft	1 Ft	utazási átalány	2 Ft	
7	2. osztályú háromszögelő mérnök	3 Ft 15 kr	189 Ft + havonta 8 Ft	1 Ft		2 Ft	
8	Háromszögelő segéd (Trigonometersadjunkt)	2 Ft 10 kr	96 Ft + havon- ta 5 Ft		utazási átalány	2 Ft	
9	1. osztályú mérnök (Geometer)	3 Ft 15 kr	96 Ft	1 Ft		4 Ft / 4 Ft 50 kr	
10	2. osztályú mérnök	2 Ft 80 kr	96 Ft	1 Ft	utazási átalány	4 Ft / 4 Ft 50 kr	
11	3. osztályú mérnök	2 Ft 45 kr	96 Ft	1 Ft		4 Ft / 4 Ft 50 kr	
12	4. osztályú mérnök	2 Ft 10 kr	96 Ft	1 Ft	utazási átalány	4 Ft / 4 Ft 50 kr	
13	1. osztályú felmérési segéd (Vermessungsadjunkt) ²⁵	1 Ft 40 kr	54 Ft	1 Ft		4 Ft / 4 Ft 50 kr	
14	2. osztályú felmérési segéd ²⁶	1 Ft 20 kr	54 Ft		utazási átalány		
15	3. osztályú felmérési segéd ²⁷	1 Ft 20 kr	54 Ft				

22 Összege kis településekre iránymutató. A Bécsben dolgozó személyzetnek, a felmérési igazgatónak és aligazgatónak, valamint az (al)igazgatói iroda alkalmazottainak negyedévente, különben havonta folyósították. A felmérési mérnököknek és segédeknek a téli munkaszakaszban fizették.

23 A nyári munkaszakaszban, április 1-jétől október végéig, de ha a helyszíni munka májusban kezdődött, akkor a helyszíni munka hónapjaira fizették. A küldönc bérét és a rév, komp díját fedezték belőle, továbbá a mérnökök a birtokvázlatok elkészítésénél a coquille papír felragasztását és préselését, a szelvénylapok kifizetését.

24 A téli hat hónapban folyósították, ebből lehetett gyertyát venni.

25 Ha háromszögeléshez rendelik, akkor kifizetésnél négyzetmérföldenként 15 forintot kap pótlékként.

26 Ha háromszögeléshez rendelik, akkor kifizetésnél négyzetmérföldenként 15 forintot kap pótlékként.

27 Ha háromszögeléshez rendelik, akkor kifizetésnél négyzetmérföldenként 15 forintot kap pótlékként.

A táblázat adatait soronként és oszloponként az alábbi megjegyzések egészítik ki:

2C: Összege az aligazgatóhoz tartozó felügyelőségek számától (3–6 felügyelőség) függött.

3–5C: A melléjük beosztott segédek írószerszükségletét is ebből kellett fedezni.

1D: Minden évben a Pénzügyminisztérium (= PM) határozta meg, és részletekben, negyedévente folyósították április 1-jétől kezdődően. Két – egy nyári és egy téli – ellenőrző körút költségeit kellett belőle fedezni.

2D: Minden évben a PM határozta meg, és részletekben, havonta folyósították április 1-jétől kezdődően. Négy – két nyári és két téli – ellenőrző körút költségeit kellett belőle fedezni. Ha a felügyelőségek téli központja az aligazgatóság székhelyén volt, akkor nem járt az aligazgatónak utazási átalány a téli hónapokra.

3–5D: Minden évben a PM határozta meg, és részletekben, havonta folyósították április 1. és október vége között. Ha a helyszíni munka májusban kezdődött, akkor csak májustól, csak a helyszíni munka hónapjaira kapták. Nemcsak az ellenőrző körutak kiadásait, hanem minden szolgálati utazás költségeit is fedezhették belőle.

7–8B: A 185, illetve 96 forintot téli munkaszakaszra kapták, kivéve a házasok vagy családos özvegyemberek, akik a nyári hónapokban is. Különben a téli központi irodába érkezés napjától annak a hónapnak a végéig, amikor elindultak a helyszíni munkára. Ha az a hónap első napjára esett, akkor az előző hónap végéig. A havi 8, illetve 5 Ft-ot a helyszíni munka idején: április 15-től október végéig egy állandó állomáshely (Standquartier) fenntartására kapták.

9–12C: A melléjük beosztott segédek írószerszükségletét is ebből kellett fedezni. Az igazgatósági irodába beosztott mérnökök nem kaptak írószerátalányt.

9–12E: Akkor kapott nagyobb összeget, ha egy vagy két segéddel dolgozott, illetve egy segéddel és egy gyakornokkal. Ha határleírásnál dolgozott, akkor 10 forint 50 krajcárt kapott.

13C: Csak az asztalvezetők kapták, a melléjük beosztott segédek írószerszükségletét is ebből kellett fedezni.

13E: Csak az asztalvezetők kapták, összege attól függően változott, hogy egy vagy két segéddel dolgoztak, illetve egy segéddel és egy gyakornokkal. Tapasztalt asztalvezető 10 forint 50 krajcár pótlékban részesült.

A műszaki személyzetet mindig a munkálatok idejére, ideiglenesen alkalmazták. Az 1866. évi szabályzatban már a végkielégítésre is kitértek. Az alkalmazottak tízéves szolgálati idő után kaptak végkielégítést elbocsátás esetén. Szintén tíz év szolgálati idő után lehetett a kegydíjat igényelni munkaképtelenség esetén. A kegydíjat a nyugdíjas elhalálása után a hozzátartozóknak folyósították. A kegydíj megítéléséig segílyt, támogatást kaphattak a kérelmezők. Ekkor a kérelmet a Pénzügyminisztériumnak kellett benyújtani, az országos pénzügyigazgatóság javaslatával. A kegydíj mértékének megállapításánál aapidíjak éves összegének kétharmadát vették alapul.

Az írószerátalányból kellett megvásárolni a festékeket, tusokat, ceruzákat, csomagolópapírokat stb., de a rajz-, a coquille és a nyomdai papírok, valamint a skiccpauzok beszerzéséről központilag gondoskodtak.

A helyettesítésekről is részletesen rendelkezett a szabályzat. Aapidíjak nem változtak, ha például egy felügyelő helyettesített aligazgatót, csak az átalányokban volt változás. Az előbbi példánál maradva: a felügyelő megkapta az aligazgató írószerátalányát, de elesett a világítási átalánytól.

A kataszternél továbbra sem volt fizetett szabadság. A szabadság idejére csak a lakpénzt folyósították. Például az is fizetés nélküli szabadságot jelentett, ha a kataszteri hivatalnoknak tanúként kellett megjelennie a bíróságon. Betegszabadság orvos által igazolt betegség esetén járt, az alkalmazott egy hónapig megkapta aapidíját, a pótlékokat és a lakpénzt, bár a pótlékokat csak annak a hónapnak a végéig, amikor a betegség fellépett. Hosszabb ideig tartó betegség esetén a Pénzügyminisztérium még 14 nappal meghosszabbíthatta a betegszabadság idejét. Még hosszabb ideig húzódo betegség esetén a Pénzügyminisztériumtól lehetett támogatást, segílyt kérvényezni. A kórházi ápolásapidíját a kataszteri alaptól

fedezhette a kataszteri szervezet, az alkalmazott kataszteriapidijának beszüntetése mellett, ha az ápolásiapidij alacsonyabb összeg volt, mint aapidij. Ehhez hat hónap erejéig nem volt szükség felsőbb engedélyezésre.

Betegszabadság idején a hivatalnokok segélyért folyamodhattak, egy évben maximálisan 100 forintban részesülhettek, amit az országos pénzügyigazgatóságok fizettek ki számukra. Nagyobb összegről vagy többszöri segélyről a Pénzügyminisztérium döntött. Aktív hivatalnokok halálesete után utódaik még egy hónapig megkaphatták az elhunytapidiját, ennek engedélyezése az országos pénzügyi hivatalok hatáskörébe tartozott.

A jutalmakról a Pénzügyminisztérium döntött, a korábbi szabályzatokban is szereplő szempontok figyelembevételével.

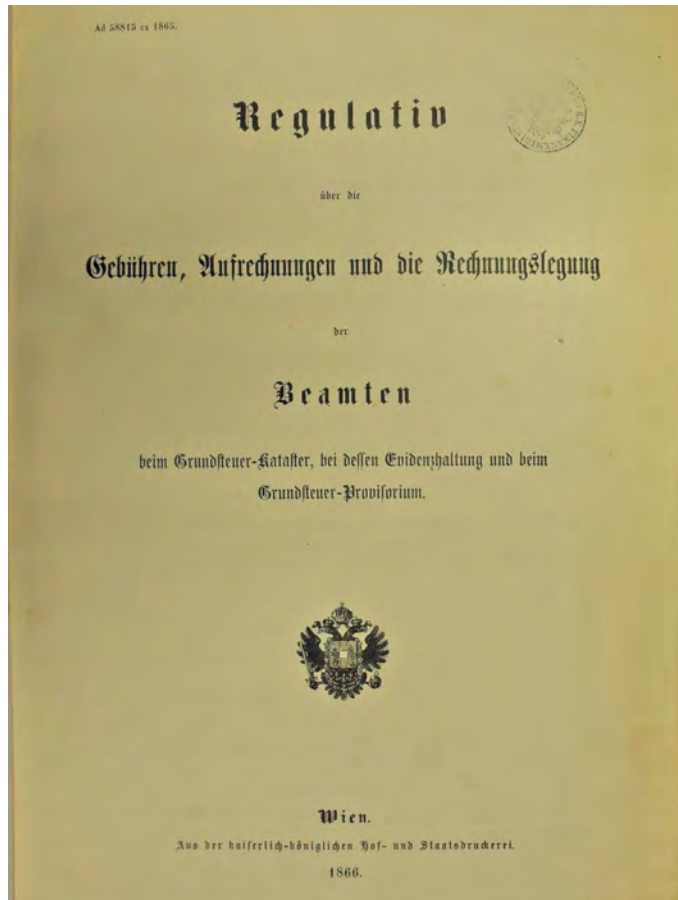
Az új szabályzat lehetővé tette kincstári mérőműszerek és -eszközök ingyenes kölcsönz-

sét. A litográfiai intézet készletéből kaphattak műszereket a háromszögelő mérnökök, a felmérési felügyelők és az asztalvezetők az aligazgatóságon vagy a térképtáron keresztül, ezeket sértetlen állapotban kellett visszaszolgáltatniuk. A mérnökök többsége vásárlás vagy meghatározott áron történő kölcsönzés útján tudott mérőműszerhez jutni. A vásárlásnál részletfizetésre is volt lehetőség.

Megállapítható, hogy a szabályzatokban körvonalazott bértáblázat nem zárt, hanem inkább nyitott bérrendszer volt, amely az érdemeken alapuló javadalmazást és előrejutást tette lehetővé. Elsősorban iránymutatóként szolgált, és a gyakorlatban rugalmasan változott az igényeknek és lehetőségeknek megfelelően. A változások – például az 1866. évi szabályzat esetében – évekkel később jelentek meg írott, nyomtatásban közreadott formában.

The image shows a handwritten ledger from 1853, titled "K. K. Catastral-Vermessung" and "Gebühren-Verzeichniß für den Monat Januar 1853". The document is headed "Unter Direction des Inspektorat". The main table has several columns: "Der Receipienten", "Name", "Gebühren", "Zusammen", and "Anmerkung". The "Gebühren" column is further divided into sub-columns for different types of fees. The "Zusammen" column has sub-columns for "Br.", "Gold", and "Betrug". The "Anmerkung" column contains handwritten notes. The table lists payments for several individuals, including "Amund Semoff", "Karl Kalman", and "Johann Kalman". The total amount for the month of January 1853 is listed as "Summe 497 - 57 1/2".

■ A nagyváradi adókerület első becslójárása mérnökeinek fizetési kimutatása, 1853 január (MNL OL, E 344 1. d.)

■ Az 1866. évi bérszabályozás címlapja (ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. 532. 1866/2389.)

II. Taggelder.

§. 18.

Kaufolgung der Taggelder und ihre Bemessung.

Die Taggelder der Katastralbeamten werden in monatlichen nachfälligen Raten gegen gestämpelte Quittungen erfolgt und bestehen:

A. Bei der Vermessung:

a)	für einen Vermessungs-Director	in täglich	7 fl.	35 fr.
b)	" " " Unterdirector	" "	6 "	30 "
c)	" " " Inspector I. Cl.	" "	5 "	25 "
d)	" " " " II. " "	" "	4 "	20 "
e)	" " prov. Vermessungs-Inspector	in täglich	3 "	65 "
f)	für einen Trigonometer I. Classe	in täglich	4 "	20 "
g)	" " " II. " "	" "	3 "	15 "
h)	" " Trigonometer-Adjuncten	" "	2 "	10 "
i)	" " Geometer I. Classe	" "	3 "	15 "
k)	" " " II. " "	" "	2 "	80 "
l)	" " " III. " "	" "	2 "	45 "
m)	" " " IV. " "	" "	2 "	18 "
n)	" " Vermessungs-Adjuncten I. Classe	in täglich	1 "	40 "
o)	für einen Vermessungs-Adjuncten II. Classe	in täglich	1 "	20 "
p)	für einen Vermessungs-Adjuncten III. Classe	in täglich	1 "	— "

1*

■ A napidíjak az 1866. évi bérszabályozásban (ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. 532. 1866/2389.)

REISZ T. CSABA

Az Országos Községi Törzskönyvbizottság története

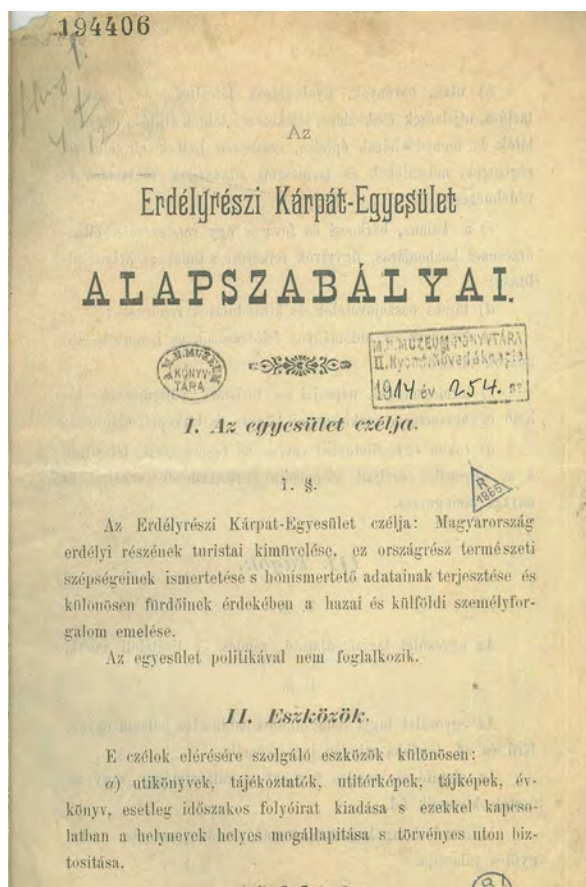
I. Mozgalom a magyar helynevek érdekében, 1891–1895*

Helynévrevízió mint egyesületi program

A Magyarországi Kárpát-egyesület – hazánk legrégebbi turisztikai egyesülete – 1873-ban jött létre, hogy a Kárpátok és különösen a Magas-Tátra feltárását, minél szélesebb körben ismertté tételét, valamint azok beutazásának megkönnyítését a maga eszközeivel (utak és szálláshelyek, kirándulások, felolvasások, kiadványok, néprajzi és turisztikai gyűjtemények) elősegítse.¹

Az egyesület sikereit látva merült fel egy hasonló szervezet létesítésének gondolata a Keleti-Kárpátok talán még inkább vadregényes vidékének felfedezésére, népszerűsítésére és ezáltal gazdasági fejlesztésére. Az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület (EMKE) kezdeményezésére 1891. január 12-én – Kolozsvár székhellyel – megalakult az Erdélyrészi Kárpát-egyesület (EKE), a céljai között a térségbe irányuló hazai és külföldi turizmus, az ottani fürdők személyforgalmának fellendítése szerepelt, hogy azok majd az ipari és gazdasági viszonyokat fejlesszék, és a működő tőkét odavonzzák.² Az első, 1891-ben kiadott alapszabályban rögzítették a célok elérését szolgáló elsődleges eszközöket, ami „*útikönyvek, tájékoztatók, útitérképek, tájképek, évkönyv és esetleg időszakos folyóirat kiadása, s ezekkel kapcsolatban a helynevek helyes megállapítása s törvényes úton biztosítása*” volt.³ Az egyesület 1892-től Erdély címmel és az alcímben a köz-

■ Az Erdélyrészi Kárpát-egyesület első alapszabályának nyitó oldala, 1891 (Országos Széchényi Könyvtár)

ponti témákra, vagyis a turizmusra, a fürdőügyre és a néprajzra utaló havi értesítőt adott közre.⁴

Az EKE hamar belevetette magát a magyar helynevek ügyének támogatásába. 1892 legele-

* A tanulmányhoz szükséges kutatás a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal támogatásával az NKFI Alapból (K 132723) valósult meg.

1 Pallas nagy lexikona. XII. Bp., 1896. 174–175.; Révai nagy lexikona. XIII. Bp., 1915. 268.; Uj Idők Lexikona. 17–18. Bp., 1940. 4356.

2 Pallas nagy lexikona. VI. Bp., 1894. 306.; Révai nagy lexikona. VI. Bp., 1912. 608–609.; Uj Idők Lexikona. 9–10. Bp., 1938. 2114.

3 Erdélyrészi Kárpát-Egyesület Alapszabályai. Kolozsvár, 1891.

4 A folyóirat 1892 és 1939 közötti számai elérhetők az Arcanum Digitális Tudástárban (adt.arcanum.com).

■ Az egyesület jelvényén a havasi gyopár szerepelt (Erdély, 1893. 3. szám)

jén arra kérték az egyesület osztályait, hogy gyűjtsék az idegen és helytelen elnevezéseket, amit majd felterjesztenek a Magyar Földrajzi Társaság (MFT) által kiküldött bizottságnak, mert „*eltekintve a kérdés politikai oldalától, ezek a helynevek igen alkalmasak az idegen utazó közönség zavarba hozására*”. Az EMKE már korábban kérte a belügyminisztert és a hadügyminisztert, hogy az erdélyi katonai térképek javításakor legyenek tekintettel a magyar elnevezésekre, ennek megvalósításához kívánt hozzájárulni az MFT a bizottsági munkával.⁵ Az egyesület osztályai napirenden is tartották a helynevek ügyét, így például a Kolozs megyei az 1893. február 5-i ülésén már a katonai térképek neveinek kijavításáról is tanácskozott.⁶

Az EKE központi választmánya az 1893. szeptember 12-i ülésen ismét foglalkozott a katonai térképek helyneveivel, amely ügyben már a munka megindulását rögzítették. „*Azonban a törvény értelmében valamely hely nevének megváltoztatására az illető község beleegyezésére és kezdeményezésére lévén szükség: a választmány kimondja, miképp a vármegyékhez kérest intéz, hogy eziránt a megfelelő mozgalmat maguk indítsák meg.*”⁷

A következő választmányi ülésen, október 11-én Sándor József tiszteletbeli tag azt javasolta, írjanak Maros-Torda vármegyének, ahol Ótoplica községet Oláhtopicára akarták átnevezni, hogy vagy hagyják meg a mostani nevet, vagy Maroshévíz legyen a település új elnevezése. A jelenlévők megvitatták a felvetést, ami után azt a határozatot hozták, hogy „*az ezredéves kiállítás alkalmára az erdélyrészi idegen hangzású helyneveket a történelmi adatok alapján az EKE megváltoztatja. Evégett köriratban megkeresi az összes erdélyi vármegyét, hogy ilyen értelemben vármegyéjük területén mozgalmat indítsanak. A terv az, hogy a múltban magyar névvel bírt, de az idők folyamán eloláhosodott nevű községek, hegyek, folyamok, dűlők stb. ismét felvegyék eredeti magyar nevüket. Az Árpád- és Anjou-korabeli okmánytárakat evégett átkutatattja az egyesü-*

5 A magyar térkép megmagyarosítása. *Erdély*, 1. (1892) 3:147–148. (márc. 1.).

6 Egyesületi élet. *Erdély*, 2. (1893) 1–2:63. (jan. 1.).

7 Egyesületi élet. *Erdély*, 2. (1893) 9:322. (szept. 1.).

let, és a helyszínen a néphagyomány útján is igyekszik a megfelelő és jogos magyar elnevezés nyomára jönni. Ez adatok alapján aztán könnyű lesz az ezredéves kiállításra összeállítani az erdélyi rész magyar térképét az eddig használatban volt, elferdített és idegen hangzású neveket tartalmazó katonai térképek helyébe. A helyesbítéseket természetesen közölni fogják a belügyminiszterrel, hogy a hivatalos helységnevtárba felvétesse. Egyúttal határozatot, hogy a helységnevek helyesbítése, illetőleg régi történelmi nevük visszaállítása elveire nézve véleményadásra és egyöntetű tervezet kidolgozására kéressék fel a »Magyar Történelmi Társulat« és a »Magyar Földrajzi Társaság«, mint az erre legilletékesebb két fórum.»⁸

Az EKE ezredévi ünnepekre eredményt váró helynév-magyarosítási törekvését a szász és román nyelvű sajtóban többen támadták.⁹ Emiatt az egyesület 1893. november 14-én a belügyminiszterhez fordult, hogy célkitűzése-ihöz elnyerje annak támogatását: „Az a célunk ugyanis, hogy a múltban magyar névvel bírt helységek stb. ismét felvegyék a történelmi adatok alapján kikutatható magyar elnevezésüket. A mozgalmat az erdélyrészi vármegyék helyesléssel fogadták, és most már minden ponton foly az adatgyűjtés.” Azt kérték, hagyja jóvá a tárcavezető e törekvésüket, és a törvényes formák betartásával megteendő helynév-változtatási kéréseiket méltassa figyelemre.¹⁰ Az egyesület tíz nappal később újabb kérést küldött a belügyminiszterhez, kifogásolva az iskolai oktatásban engedélyezett katonai térképek hibás névírását: „sajnos tapasztalataink vannak,

hogy az elferdített helyesírású magyar helységeket maguk a közigazgatási hatóságok se tudják feltalálni, ami különösen hadászati szempontból felette hátrányos”. Javasolták, hogy az erdélyi szelvények ellenőrzésébe az egyesületet is vonják be.

A Magyar Történelmi Társulat véleménye

Az EKE központi választmányának 1893. október 11-i ülésén arról határoztak, hogy a régi történelmi nevek visszaállításáról kikérik a két nagy múltú – történelmi és földrajzi – szakmai társaság véleményét. Az MFT az október 19-i választmányi ülésén az EKE helynevek magyarosítása érdekében küldött átiratát az 1892 legelején megalakult helynévtári bizottsághoz tette át.¹¹ 1893–1894-ben ez a bizottság a katonai térképek revíziójával foglalkozott, a *Földrajzi Közlemények* nem tartalmaz adatot arra, hogy az EKE kérésével érdemben foglalkoztak volna.

A Magyar Történelmi Társulat (MTT) a november 2-i választmányi ülésén foglalkozott azzal a kéréssel, hogy az EKE „a helyneveknek történelmi alapon való helyesbítése céljából oly irányelvek megállapítását kéri, melyek a mondott célból tervszerűen megkezdendő munkájában vezérfonalul szolgálhatnak”. Az átiratot Csánki Dezső, Réthy László, Tagányi Károly és Nagy Gyula választmányi tagoknak adták ki tárgyalásra és mielőbbi jelentéstételre.¹² A felkért személyek, akik közül hárman a m. kir. Országos Levéltár tisztviselői voltak, nem sokat késlekedtek, a december 7-i választ-

8 Egyesületi élet. *Erdély*, 2. (1893) 10:362. (okt. 1.).

9 Így pl. Maghiarisarea numirilorü de locuri. *Gazeta Transilvaniei*, 56. (1893) 22:2. (okt. 7.): „Vomü avé ocasiune a vedé aşadéra în scurtü, că betránulü »Retezatü« p. e., pe basa »datelorü istorice« va fi botezatü in »Lereszelt«... Până la mileniu se potü face multe”, vagyis „Rövid időn belül lesz alkalmunk látni, hogy pl. a »Retezat«-ot a »történelmi adatok« alapján »Lereszelt«-re keresztelik át... Az ezredfordulóig még sok mindent lehet tenni”.

10 A község- és egyéb helynevekről szóló törvény keletkezése. *Erdély*, 7. (1898) 1–3:26–29. A tudósításban említett, 1893. november 14-én kelt, 667. iktatószámú iratot a Belügyminisztérium iratainak iktatókönyvében nem találtam meg, ugyanakkor a november 16-án kelt, 709. iktatószámú beadványuk a katonai térképek revíziójáról november 29-én beérkezett és 104.529/1893. szám alatt iktatták is. Utóbbi kelte eltér a cikkben és a belügyi iktatókönyvben. Felmerül a gyanú, hogy az első levél nem is érkezett be a szaktárcához, és ezért nem kaptak arra választ.

11 Társasági ügyek. *Földrajzi Közlemények*, 21. (1893) 6:316. (nov.).

12 Hivatalos értesítő. *Századok*, 27. (1893) 9:836.

mányi ülésen felolvasták azt a véleményes jelentést, amelyet helyesléssel fogadtak, és határoztak arról, hogy az EKE-nek elküldik.¹³

Az EKE 1894. január 10-i választmányi ülésén felolvasták az MTT véleményét, „melyben örömmel fogadván az egyesület ezen irányú akcióját, kijelenti, hogy a régi magyar helynevek visszaállítása tervét helyesli és ahhoz hozzájárul, azonban új nevek gyártását a historia szempontjából sem tartja helyesnek, mert akár magyar, akár idegen legyen is a helynév, az történetünknek éppen olyan nélkülözhetlen eleme és éppen annyira a mienk, mint például nyelvünknek az abban meghonosodott idegen szókincs. Választmány tudomásul véve a Történelmi Társulat véleményét, azt a helynévbizottsághoz teszi át.”¹⁴

Az Erdély következő számában az MTT teljes véleményét is megjelentették. A társulat az egyesület célkitűzését örömmel üdvözölte, de egyúttal figyelmeztetett arra, hogy a névadásnak nem politikai, hanem csak tudományos alapja lehet: „csak örömünknek adhatunk kifejezést, hogy az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület célja: nem új helyneveket gyártani, s viszont tőlünk sem áll semmi távolabb, mint az, hogy a helynevek tervbe vett helyesbítésének jogosultságát kétségbe vonjuk. Kik hazánk régi földrajzában járatosak, nagyon jól tudják, hogy helyneveink jelentékeny részükben, sokszor a fölismerhetlenségig vannak eltorzítva, s hogy másrészt ősi, történetünk vagy nyelvészetünk szempontjából nagy értékű s leginkább magyar helyneveket más, újabb, kevesebbet mondó, idegen elnevezések szorítottak ki. Az ilyeneknek helyesbítése, visszaállítása tehát éppen históriánk érdekében volna kívánatos, mert azáltal voltaképpen múltunknak egy-egy becses emlékét restauráljuk. Nem rombolunk, de építünk.”¹⁵

Az EKE központi választmányának januári ülésén Márki Sándor elnöklete alatt újjászervezték a helynévhelyesbítő bizottságot, amely két irányban – a katonai térképek revíziója és a helynevek helyesbítése – kívánt tevékeny-

■ Az EKE havi értesítőjének, az Erdély című folyóiratnak a címlapja, 1894

kedni. Bár elfogadták az MTT véleményét, annál megengedőbbek voltak a magyar nemzeti célok érdekében: „Azonban a bizottság nem ragaszkodik oly szigorúan ahhoz, hogy csak a történeti nevek kutassanak ki, mert helyesnek és kívánatosnak tartja azt is, hogy ahol az illető hely a vidék középpontja, posta, távirtda és vasúti állomás van, és a lakosság nagyobb része magyar, az idegen helynév helyébe valamely más magyar név alkalmaztassék. A magyar helynevek kikutatására nézve gazdag anyagnak véli a bizottság a telekkönyveket is, melyeket a revisió alkalmával figyelembe fog venni.”¹⁶ Megjegyzendő, hogy ez a szándék kelthette a szász és a román nemzetiségi sajtóban azt az érzést, hogy helynév-magyarosítás az egyesület célja.

13 Hivatalos értesítő. *Századok*, 27. (1893) 10:925.

14 Egyesületi élet. Központi választmány. *Erdély*, 3. (1894) 1–2:27. (jan. 1.).

15 A helynevek ügye. *Erdély*, 3. (1894) 3–4:88–90. (márc. 1.). Idézett hely: 89.

16 Uo. 95.

Erdélyrészi Kárpát-Egyesület.
(*SOCIETATEA CARPATINĂ.*)

Telefon Nro 76.

Străinilor și vizitatorilor orașului nostru servesc bucuros și gratis atât *Societatea Carpatină*, cât și orice membru al Societății, purtând panglica albă cu inscripțiunea «Kárpát-Egyesület» cu amănunte și deslușiri, le arată bucuros vederile și însemnătățile orașului și le stă la dispozițiune în toate interesele turistice, în orice oră a zilei.

Localul oficial se află în strada *Jókai* (Belszén-útcza) Nro 11 catul I.

Președintele.

7

Erdélyrészi Kárpát-Egyesület.

Telefon : 76.

Idegeneknek, a kik városunkban időznek, díjtalanul fölvilágosításokat ad, a város látnivalóit megmutogatja és turista stb. szolgálatokban rendelkezésre áll az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület és az egyesületnek fehér szalagon «Kárpát-egyesület» felirattal ellátott bármely tagja. Hivatalos helyiség: Jókai (Belszén)-utca 11-ik szám, I. emelet.

Az elnökség.

Ny. Gomboc és Sztupjárnál Kolozsvárt.

77

Erdélyrészi Kárpát-Egyesület.

SOCIÉTÉ DES CARPATHES DE TRANSYLVANIE.   TRANSYLVANIAN CARPATHIAN ASSOCIATION.

Telephone : 76.   Telephone : 76.

La Société des Carpathes de Transylvanie, fournit gratis, aux étrangers résidant dans notre ville, des renseignements de toutes sortes. Elle se met à la disposition des étrangers pour leur montrer les curiosités de la ville et leur rendre tout autre service de touriste. Chaque membre de la dite société porte au bras une écharpe blanche avec cette inscription Société des Carpathes (Kárpát-Egyesület), et se met individuellement au service de tout étranger.

Résidence officille : Administration Rue Jókai (Belszén) 11 premier étage.

8

Siebenbürgischer Karpaten-Verein.

Telephone : 76.

Allen Fremden, die in unserer Stadt weilen, ertheilt gerne und unentgeltlich jede Auskunft, Zeigt ihnen die Sehenswürdigkeiten der Stadt und steht in touristischen und ähnlichen Fragen zu Diensten: der siebenbürgische Karpatenverein und alle Mitglieder Desselben, welche auf weissem Bande gedruckt, die Aufschrift und das Abzeichen „Karpaten-Verein“ (Kárpát-Egyesület) tragen.

Amtslocalitäten: Jókai (Belszén) Gasse Nro 11, I-ten Stock.

Das Präsidium.

79

- Négyezer példányban nyomtatott ötnyelvű tájékoztatólap 1894-ből, amely az EKE díjtalan felvilágosító és idegenvezető szolgáltatását kínálja a Kolozsvárra érkezőknek (MNL OL, K 148. 1894-IV-D-2767.)

■ EKE-arc képcsarnok. Felül Radnóti Dezső főtitkár (balra) és báró Feilitzsch Artúr elnök (jobbra), alul dr. Márki Sándor, a helynév helyesbítő bizottság elnöke (Erdély, 1899. évi 1–4. szám; MERZA GYULA: Az Erdélyi Kárpát-Egyesület története. Kolozsvár, 1930. 10., 14.)

A Belügyminisztérium és a helynevek ügye

Az EKE 1893 végétől komoly adatgyűjtésbe kezdett, ennek során azt tapasztalták, hogy a telekkönyvek is számos idegen hangzású dűlőnevet tartalmaznak, ezért 1894. március 17-én az igazságügyi miniszterhez fordultak, *„kegyeskedjék elrendelni, hogy a telekkönyvekbe a dűlők nevei minden esetben magyar névvel vezetessenek be, és hogy minden dűlő magyar ortográfiával írássék. [...] mert valósággal károsnak kell tekintenünk azt, hogy az erdélyrészi telekkönyvekben a dűlők nevei, majdnem kivétel nélkül, mind úgy vannak bevezetve, hogy alig lehet magyar embernek egyik-másikát kimondani és ezek mellett még ortográfiája is idegen”*.¹⁷

A Belügyminisztérium az EKE 1893. október 12-i felterjesztésére hosszú ideig nem válaszolt, ennek az lehet az oka, hogy talán meg sem kapta a tárca a beadványt (nincs nyoma az iktatókönyvben). Az irat keresése közben került elő egy ügyirat helyén őrzött irattári lap, amely a helynevekkel kapcsolatos beadványok és a megtett intézkedések iktatószámait sorolta fel. Az ügyirat azóta megsemmisült vagy lappang, de az iktatókönyvből legalább annak tartalmára következtethetünk.¹⁸

Az első irat Kolozs vármegye alispánjának 1885. november 1-jén kelt beadványa volt a helységnevek egy alakban használata tárgyában, amelyre a tárca válaszolt. Ezt követte a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 1886–1887. évi négy átírata: a román lelkészek által elkövetett helységnévferdítésekről; a görög egyházmegyei hatóságoknak kiadott utasítás arról, hogy az anyakönyvi kivonatokban és levelezésekben a hivatalos és közhasználatú neveket használják; Nagy-Küküllő vármegye tanfelügyelője a hatóságokat utasítani kéri, hogy a községek magyar nevét is feltüntessék; a helységneveknek a nem magyar ajkú egyházi

hatóságok részéről magyar elnevezéssel leendő közlése tárgyában. A belügyminiszter a kultusztárcanak is válaszolt.

1891 és 1894 között a katonai térképek helyneveiről, azok helyesbítéséről, illetve az erdélyi vármegyékben végzendő földmérési, lejtmerési és háromszögelési munkálatok felvételére kiküldendő közös hadseregbeli tisztekről, magyarul értő tisztek alkalmazásáról leveleznek egymással a belügy-, a honvédelmi, a kereskedelemügyi és a közös hadügyminiszter, továbbá az EMKE.

1894 novemberétől már a hivatalos helységnévtár újraserkesztése és a község- és egyéb helynevek egységes és hiteles jellegű megállapítása tárgyában levelezett egymással a belügy-, a kereskedelemügyi és a vallás- és közoktatásügyi miniszter.

Perczel Dezső belügyminiszter – a kereskedelemügyi és a vallás- és közoktatásügyi miniszterrel egyetértésben – 1895 májusában a magyarországi községek és egyéb helyek nevének hiteles törzskönyvezése céljából egy vegyes bizottságot kívánt megszervezni. A bizottság feladatául azt jelölte ki, hogy javaslatot tegyen a magyar helynevek, illetve a nem magyar – kivéve a német – helynevek egységes helyesírására, a többféle elnevezés közül a hivatalosra, a többszörösen előforduló helyneveknél az alkalmas előnevekre vagy új községnevekre, továbbá azon intézkedésekre, amelyek segítik a hivatalos név elterjesztését és kizárólagossá tételét. A vegyes bizottságot a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) igazgatójának elnöklete alatt *„a belügyi, kereskedelmi, vallás- és közoktatásügyi minisztérium, valamint az országos statisztikai hivatal képviselőiből, nemkülönben a földrajzi társaság, történelmi társaság, a Magyar Tudományos Akadémia statisztikai bizottsága, az Erdélyrészi Magyar Közművelődési Egyesület és az Erdélyrészi Kárpát Egyesület ajánlatára meghívandó tagokból fog állani”*.¹⁹

17 A község- és egyéb helynevekről szóló törvény keletkezése. *Erdély*, 7. (1898) 1–3:26–29. Idézett hely: 27.

18 Az ügyiratnak a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL), K 150 Belügyminisztérium, Általános iratok (= K 150) 1895-II-2-23143. számon (2524. csomó) kellene lennie. Ezúton köszönöm dr. Suslik Ádám kollégám szíves segítségét az iktatószámok levezetésében és az iratok felkutatásában.

19 A 36.281/1895. BM-rendelet szövegét idézi: A község- és egyéb helynevekről szóló törvény keletkezése. *Erdély*, 7. (1898) 1–3:26–29. Idézett hely: 28.

A belügyminiszternek a vegyes bizottságról szóló, 1895. május 10-én kelt tájékoztató és felkérő levelét az EKE központi választmánya is megkapta. Az egyesület vezetői, Feilitzsch Artúr társelnök és Radnóti Dezső főtitkár válaszukban megemléstették, hogy „*annak idején elsők voltunk, akik a kérdés megoldását sürgettük és megalakulásunkkor mint egyik fő célunkat alapszabályainkba is bevettük. Ennek következtében csak hazafias örömmel üdvözljük Nagyméltóságod kezdeményezését, és részünkről készek vagyunk ez egész erdélyi részre kiterjedő egyesületi szervezetünkkel teljes erővel odahatni, hogy eme különösen országárszűnkre fontos kérdés az igazságnak és a történelmi adatoknak megfelelőleg rendeztessék.*” A bizottságba dr. Márki Sándort, az egyesület helynév-helyesbítő bizottságának elnökét és Radnóti Dezsőt delegálták.²⁰ A többi felkért bizottság, szaktársulat és egyesület (MTT, EMKE, MTA Nemzetgazdasági és Statisztikai Bizottsága, MFT, végül MTA Történelmi Bizottsága) is választott, megnevezve képviselőjüket.²¹

Filtsch József kilépése az egyesületből

A szász Filtsch József Vilmos (Brassó 1844. október 17. – Temesvár, 1895. október 5.) a középiskolai tanulmányait követően (1862) Bécsben hallgatott jogot, majd szülővárosában állt munkába. A városi hatóságnál titkár (1866), a törvényszéknél jegyző (1871), 1875-től Szamosújváron aljárásbíró volt. 1880-ban lemondott hivataláról és 1883-ig Texasban élt, innen hazatérve a *Kronstädter Zeitung* szerkesztője lett, és munkatársa volt a *Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt*nak is. A szász néppárt tagjaként – Imrich János lemondása után – 1888. június 12-től Vidombák kerület országgyűlési kép-

■ Filtsch József országgyűlési képviselő, 1892 (*Magyar Géniusz*, 1892. 10. szám)

viselőjévé választották. Pártja 1892-ben beolvadt a Szabadelvű Pártba, és őt immár liberális programmal ismét megválasztották képviselőnek. 1895-ben lemondott a mandátumáról, mert anyakönyvi felügyelőnek nevezték ki Temesvárra, pár hónappal később azonban meghalt.²²

Filtsch aktív közéleti szereplő, több társadalmi szervezet tagja volt, például a Magyar Néprajzi Társaságnak alapításától (1889).²³ A képviselő 1893 őszén az EKE-be is belépett a brassói osztály felhívására, amely szerint „*az egyesület az erdélyi nemzetiségek jó egyetértésének ápolását és előmozdítását fő céljai egyikének tűzte ki*”.²⁴ 1893. december 10-én az EKE budapesti osztályának alakuló közgyűlésén is részt vett.²⁵

Filtsch 1894 kora nyarán úgy döntött, hogy kilép az EKE-ből, mert az eltért a vállalt programjától.²⁶ Az egyesület Brassó vármegyei osz-

20 A község- és egyéb helynevekről szóló törvény keletkezése. *Erdély*, 7. (1898) 1–3:26–29. Idézett hely: 28.

21 MNL OL, K 150. 1895-II-2-23143.

22 *Uj Országgyűlési Almanach, 1887–1892*. Szerk.: STURM ALBERT. Bp., 1887. 206. *Országgyűlési Almanach, 1892–1897*. Szerk.: STURM ALBERT. Bp., 1892. 220–221. SZINNYEI JÓZSEF: *Magyar írók élete és munkái*. III. Bp., 1894. 493–494.

23 A Magyarországi Néprajzi Társaság alakuló közgyűlése. *Vasárnapi Ujság*, 36. (1889) 45:735. (nov. 10.).

24 Egyesületi élet. *Erdély*, 2. (1893) 10:413. (okt. 1.); Egyesületi élet. *Erdély*, 3. (1894) 8:286. (aug. 1.).

25 Erdély gyöngyei. *Pesti Napló* (= PN), 44. (1893) 347:5. (dec. 11.); Erdélyrészi Kárpát-egyesület. *Budapesti Hírlap* (= BH), 13. (1893) 342:5. (dec. 11.); Erdélyrészi Kárpát-egyesület. *Fővárosi Lapok* (= FL), 30. (1893) 342:2830. (dec. 11.); Egyesületi élet. *Erdély*, 2. (1893) 10:423. (okt. 1.). E. K. E. *Magyar Hírlap*, 3. (1893) 342:4. (dec. 11.).

tályának június 7-én tartott választmányi ülésén első napirendi pontként felolvasták a képviselő levelét, amelyben döntését bejelentette, mert „bár örömmel lépett be annak idején az EKE tagjai közé, mely a testvéri egyetértés ápolását is feladatává tette, most azonban, mivel annak működése a feladatot inkább megghiúsítja”, kilép. A választmány a kilépést tudomásul vette, és azt a központ tudomására is hozta, azzal, hogy hírlapok útján fogja megcáfolni a kilépő vádjait.²⁷ Az ülésen Römer Gyula választmányi tag – aki a Szász Kárpát-Egyesület (Siebenbürgische Karpathen Verein) elnöke is volt – hozzászólásában kijelentette, hogy semmi olyan nem történt, ami arra utalna, hogy az EKE eltért a programjától, bár rámutatott arra, hogy a szászok azért neheztelnek az egyesületre, mert például a szász hegyek neveit magyarosítja az Erdély. Alexius Oszkár alelnök pedig javasolta annak határozati kijelentését, hogy Filtsch információja tévedésen alapul, a két egyesület közötti jó viszony nincsen megsértve.²⁸

Az EKE politikai célzatú támadása tovább folyt. A Szász Kárpát-Egyesület brassói szakosztályának 1894. június 26-i közgyűlésén Koródi Lutz, a *Kronstädter Zeitung* szerkesztője és Conopy Traugott az egyesület elnökét, Römer Gyula tanárt és alelnökét, Alexius Oszkár városi tanácsost is megtámadták, akik az EKE mellett álltak ki, és követelték, hogy „ha jó szászok akarnak még lenni – feltétlenül ki kell lépniök az »E. K. E.«-ből, amint tette ezt Filtsch országgyűlési képviselő úr”. A két vezető tisztviselő erre azonnal választ adott, „tárgyilagosan bebizonyítván, hogy a magyar

Kárpát-egyesület erőszakosan sohasem magyarosított, csak a régi magyar hegyneveket akarta visszaállítani, amiben igaza van. Kimutattatták, hogy ennek a magyarosításnak érdekében sohasem fordult az egyesület a bécsi katonai földrajzi intézethez, s végül, hogy már maga Filtsch is megbánta kilépését. A támadók semmivel sem tudták támadásukat igazolni, s erre az egyesület 54 szóval 4 ellenében bizalmat szavazott Römer elnöknek és Alexius alelnöknek, kimondván, hogy eljárásukat helyesli.”²⁹ Filtsch korábban Boyer városi főjegyző és egyesületi tag előtt maga is beismerte, hogy félrevezették és emiatt sajnálja, hogy kilépett az EKE-ből.³⁰

Az EKE működésének elismerését jelentette ugyanakkor, hogy Thalmann Gusztáv brassói főispán júniusban belépett az egyesületbe és még tagokat is toborzott. A *Fővárosi Lapok* szerint miközben a szász lapok a Filtsch-estet apropóján támadják az EKE-t, addig „a józanabb gondolkozású szászok teljes bizalommal vannak iránta. Ilyen küzdelmekkel szemben nagyon kívánatos volna, ha a magyarok minél tömegesebben lépnének be a hazafias és szükségletet pótló egyesületbe.”³¹

Az EKE központi választmánya 1894. június 16-án megkereste Filtschet, hogy vádjainak okát adja meg, erre a képviselő válaszolt, levelét a július 30-i ülésen ismertették. Eszerint Filtsch az Erdély egyik cikkére mint a magyar sovónisza törekvések megnyilvánulására tekintettel lépett ki. A képviselő ugyanakkor jelezte, hogy „ha tehát egy bizonyos időtartam alatt azt fogom tapasztalni, hogy az egyesület, az egyes tagok sovónisztikus törekvéseivel szemben továbbra is az eddigi hibátlan álláspontját

26 Filtsch József kilép az egyesületből mert az eltér a programjától. *Erdély*, 3. (1894) 6:196. (jún. 1.).

27 Uo. 199.

28 Az erdélyi Kárpát-egyesület és a szászok. *Pesti Hírlap*, 16. (1894) 163:7. (jún. 12.); Az Erdélyrészi Kárpát-egyesület. *FL*, 31. (1894) 161:1390. (jún. 12.).

29 Az „S. K. V.” és a brassói „E. K. E.”. *Kolozsvár*, 8. (1894) 147:3. (jún. 28.); A szászok és az erdélyi Kárpát-egyesület. *PN*, 45. (1894) 181:3. (júl. 2.); *BH*, 14. (1894) 181:5. (júl. 2.); Az erdélyrészi Kárpát-egyesület és a szászok. *Székely Nemzet*, 12. (1894) 98:3. (júl. 4.).

30 A testvéres egyesületek köréből. *Erdély*, 3. (1894) 6:201. (jún. 1.).

31 Az erdélyrészi Kárpát-egyesület és a szászok. *FL*, 31. (1894) 178:1534. (jún. 29.); hasonlóképpen tudósít: Az erdélyrészi Kárpát-egyesület és a szászok. *BH*, 14. (1894) 178:7. (jún. 29.). Sovónisza szászok. *PN*, 45. (1894) 179:3. (jún. 30.).

fogja föntartani, szívesen visszalépek a tagok sorába”.³²

Báró Feiltsch Artúr EKE-elnök a képviselő zárógondolatára kijelentette, hogy sajnálja, hogy Filtsch még mindig kételkedik az egyesület eljárásának és érveinek őszinteségében, várakozó álláspontra helyezkedik, és bizalmatlan. Ezzel elég okot ad arra, „*hogy mi kételkedjünk az ő őszinteségében, mint aki a hazafiságot csak az ajkán hordja, de igazán úgy is cselekedni és érezni nem képes, és a hazafias, nemes irányú, a tiszta érzelmekkel gondolkodó honpolgároktól is üdvözölt céljainkat fölfogni nemcsak hogy nem tudja, de egyszerűen nem akarja. Aki, mint ő, még most is, minden alap nélkül, a sovinizmus vádját teljesen megcáfolt-nak és elenyészettnek nem látja, az maga a legnagyobb sovinizta. Ezek után kérem a választmányt, hogy Filtsch úr levelén egyszerűen napirendre térjen.*” Ez így is történt.³³

Az EKE központi választmányának 1894. június 13-i ülésén tárgyalták Papp György választmányi tagtársuk javaslatát a szebeni helynevek tárgyában, amely az Erdélyben is megjelent.³⁴ Bizonyára a Flitsch- eset miatt is ezzel kapcsolatban azt rögzítették, hogy „*a választmány hivatkozva korábbi elvi határozataira, mely szerint az egyesület a helyneveket a bécsi cs. és kir. földrajzi intézettel, valamint a honvédelmi és belügyminiszter urakkal*

egyetértőleg nem megmagyarosítani akarja, hanem hadászati, közigazgatási stb. szempontból történelmi és népelnevezés szerinti alapokon tudományosan megállapítani, és ahol szükség, kiegészíteni törekszik, amiként erre vonatkozó, szigorúan szakszerű elveit az Erdély ugyanazon számában is közzé tette: kimondja, hogy a javaslatot nem fogadhatja el, hanem általánosságban ismét felkéri az egyesület tagjait, miképp ide vonatkozó javaslataikat jövőre az előadott tudományos elvek alapján az illető vidék megyei osztálya útján és véleményével juttassa az egyesülethez, mely az így beérkező javaslatokat kritikai rostálás végett átteszi a Márki Sándor dr., egyetemünkön a történelem tanára elnöklete alatt álló bizottsághoz, és csak ennek javaslatai után nyílt választmányi gyűlésben való tárgyalással hozathatnak határozatok.”³⁵

Az Erdélyi Kárpát-egyesület a helynevek magyar nevének kikutatásában és visszaállításában kifejtett áldozatos munkája elismeréseképpen 1895-ben tagot delegálhatott a magyarországi községek és egyéb helyek hiteles törzskönyvezése céljából létrehozott vegyes bizottságba is. E testület munkájának eredményeként alkották meg az 1898. évi IV. törvény-cikkelyt az Országos Községi Törzskönyvbizottságról, ennek részleteit a történet következő fejezete ismerteti.

32 Az erdélyrészi Kárpát-egyesület és a szászok. *BH*, 14. (1894) 178:7. (jún. 29.).

33 Egyesületi élet. *Erdély*, 3. (1894) 8:286–287. (aug. 1.); Az erdélyi helynevek megmagyarosítása. *PN*, 45. (1894) 212:3. (aug. 2.); Az erdélyi Kárpát-egyesület és a magyar térkép. *BH*, 14. (1894) 212:3. (aug. 2.); Filtsch és az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület. *FL*, 31. (1894) 212:1822. (aug. 2.); Erdélyrészi Kárpát-egyesület. *Magyar Hírlap*, 4. (1894) 213:8. (aug. 2.); Az E. K. E. központi választmányi ülése. *Székely Nemzet*, 12. (1894) 115:1. (aug. 3.).

34 PAPP GYÖRGY: Az erdélyrészi Déli-Kárpátok. *Erdély*, 3. (1894) 3–4:67–77. A szerző dolgozatát azzal zárta, hogy az egyesület tagjai „*tartsák mindig emléükben, hogy a magyar tájelnevezések már e helyen, E. K. E. tagokból álló turistasági bizottság által lettek megjelölve, és az egyesület hivatalos értesítőjében közöltetvén, hiszem, hogy az E. K. E. nagyon tisztelt választmánya rövid idő alatt szintén megfelelő intézkedéseket teend arra is, hogy a megyei hatóságok közvetítése mellett e magyar hangzású tájelnevezések, mely a régi név megközelítő magyarázata és a terep és alakzat körülményei szerint választatott meg, a földrajzi intézet igazgatósága (k. u. k. geographische Institut) által az általános (1:200 000) és a részletes (1:75 000) térképeken helyesbítessenek és állandóan magyar elnevezésekkel megjelöltesse.*”

35 Egyesületi élet. *Erdély*, 3. (1894) 6:196. (jún. 1.).

SÁFRÁNY TÍMEA

*A debreceni 12. felmérési felügyelőség személyzete 1895 és 1918 között**

A katasztertörténet-írás kiemelten foglalkozik a felmérés történetével, a kataszteri szervezet intézményi kereteivel, az egyes felügyelőségek, kataszteri igazgatóságok működésével, azok személyzetével. Korábban már elkészült a pécsi és a trencsényi felmérési felügyelőség személyi állományának feltárása.¹ Ezúttal a debreceni felmérési felügyelőség 1895 és 1918 közötti időszaka, valamint az itt dolgozó személyzet prozopográfiája áll a kutatás középpontjában. A rendkívül korlátozott forrásadottság nem teszi lehetővé az egyes debreceni kataszteri intézmények történetének, feladatkörének, illetékességének részletes tárgyalását, mivel az ezek irányítását végző Pénzügyminisztérium anyaga a nagyfokú selejtezések miatt igen hiányos.² A Bihar és Hajdú vármegyei Földmérési Felügyelőségek iratainak helyi levéltárban fennmaradt gyűjteménye csak településekre vonatkozó iratanyagot tartalmaz, hivatali működésre vonatkozóan nem maradt forrás.³ Ezért a törvények, a pénzügyminiszteri rendeletek, az utasítások és a sajtótudósítások alapján vázolom a debreceni kataszteri intézmények működését.

Kataszteri hivatalok Debrecenben

A kataszteri felmérések során egy-egy telek (birtokrészlet, parcella) pontos helyét, nagyságát, művelési ágát és tulajdonosát határozták meg, ez szolgált alapul a földadó megállapításához. Az adót a tiszta jövedelem után vetették ki, amelynek megállapítása – a földek minőségi különbözősége miatt – a helyi viszonyok ismeretében, mintatereken és becslésekkel volt csak lehetséges.

A földadókataszteri munkálatok végrehajtása – tehát nem a kataszteri felmérés – keretében, a földadó-szabályozásról szóló 1875. évi VII. tc. alapján, az év első felében szervezték meg a (földadó)kataszteri kerületi igazgatóságokat. Illetékességüket a pénzügyigazgatási kerületek alapján határozták meg, így 14 királyi kataszteri igazgatóság jött létre, köztük a 7. volt a debreceni, június 1-jétől működött.⁴ Az egyes igazgatóságok élén igazgató állt, mellette titkár, számtiszt, irodatiszt, a kerület nagyságához mérten egy vagy két kerületi felügyelő, valamint a területi adottságoknak megfelelően, ha szükséges volt, akkor erdőbecslési felügye-

* A tanulmányhoz szükséges kutatás a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal támogatásával az NKFI Alapból (K 132723) valósult meg.

1 KISS MÁRTON: A kataszter mint a gavallérélet harmadik stációja. A pécsi kataszteri felmérés személyzeti adattára (1884–1918). *Catastrum*, 8. (2021) 3:21–34. (= KISS, 2021); REISZ T. CSABA: Külföldi mérnökök a magyarországi kataszteri felméréseknél. *Archivarium historicorumque magistra. Történeti tanulmányok Bak Borbála tanárnő 70. születésnapjára*. Szerk.: KÁDÁR ZSÓFIA – LAKATOS BÁLINT – ZARNÓCZKI ÁRON. Bp., 2013. 189–215.; REISZ T. CSABA: A kataszteri felmérés Trencsén megyében. *Catastrum*, 5. (2018) 3:49–64. (= REISZ, 2018); REISZ T. CSABA – TÖRÖK ENIKŐ: A magyarországi kataszteri felmérés tisztviselői kara. *Catastrum*, 9. (2022) 3:54–64.; TÖRÖK ENIKŐ: A kataszteri részletes felmérés előrehaladása Magyarországon 1856 és 1916 között. *Catastrum*, 2. (2015) 1:11–18.; TÖRÖK ENIKŐ: A magyarországi részletes felmérés vezetői 1856–1857-ben. *Catastrum*, 4. (2017) 3:3–13.; TÖRÖK ENIKŐ: A kataszteri felmérés szervezete 1850 és 1861 között. *Catastrum*, 8. (2021) 1:3–22.

2 BÉLAY VILMOS: *A Pénzügyminisztérium Levéltára, 1867–1944. Repertórium*. Bp., 1960. 5.

3 Magyar Nemzeti Levéltár (= MNL), Hajdú-Bihar Vármegyei Levéltár (= HBVL) VI.181. Bihar és Hajdú vármegyei Földmérési Felügyelőségek iratainak gyűjteménye (1850–1950) (= VI.181.)

4 *Ezer év törvényei* (<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=87500007.TV>, elérés ideje: 2023. 07. 21.)

ló is dolgozott. Az egyes kerületeket becslőjárásokra osztották, minden járásban egy-egy becslőbiztost alkalmaztak.⁵

A debreceni kerületbe Békés, Csaba, Gyula, Szarvas, Belényes, Élesd, Margita, Nagyvárad, Nagyszalonta, Tenke, Debrecen, Berettyóújfalú, Székelyhíd, Nyíregyháza, Nagykálló, Kisvárd, Hajdúböszörmény és Szilágysomlyó becslőjárás tartozott.⁶ Az itteni igazgatói tisztséget 1875 és 1880 között Fényes László, majd addigi helyettese, Szunyoghy Sándor († Debrecen, 1912. 03. 14.) töltötte be.⁷

A földadó-szabályozás befejezésével a kataszteri igazgatóságokat a földadó-kataszter nyilvántartásáról szóló 1885. évi XXII. tc. alapján megszüntették, és a nagy mennyiségű adatváltozás nyilvántartása céljából új hivatalt, helyszínelő – másképpen helyszínelési – kataszteri felügyelőségeket hoztak létre (1886–1918). 1898 és 1908 között öt, egyébként hat felügyelőség működött: az I. Budapesten, Szatmáron (1892–1897), majd Pozsonyban, a II. Szegeden, a III. Budapesten, a IV. Egerben, majd Kassán (1909-től), az V. Debrecenben, a VI. Pécsen (1897-ig), majd Szombathelyen (1909-től). Feladatuk a kataszteri mérnökök által felmért vagy utólagosan helyszínelés községek határaitól vonatkozó új kataszteri, vagyis becslő munkálatok végrehajtása volt.⁸ Az V.

debreceni felügyelőséget Miskolczy Jenő kataszteri helyszínelési felügyelő vezette annak megalakulásától 1918-ig.⁹

Ugyancsak a földadó-nyilvántartás keretében hozták létre 1883. május elsejével az ország négy pontján a helyszínelési felmérési felügyelőségeket Budapest (I.), Szeged (II.), Pécs (III.) és Szombathely (IV.) központtal, legutóbbi székhelye 1885–1887 között Nagykanizsa, majd 1888-tól Debrecen volt.¹⁰ Feladatuk: az 1875. évi VII. tc. 58. §-a szerint a részletes kataszteri felmérések végrehajtása óta bekövetkezett változások nyilvántartása.¹¹

Wekerle Sándor pénzügyminiszter az 1894. évi 93.979. számú körrendeletével az országos kataszteri felmérés szervezetét átalakította. Ennek értelmében az ekkor fennálló négy helyszínelési (helyszínelő) felmérési felügyelőségből (I–IV.) 1895. május elsejével létrehozta a korábbi számozásnak megfelelően a 9–12. felmérési felügyelőségeket.¹² Az újonnan létrehozott intézmények feladata a telekkönyvi betétszerkesztésnél való mérnöki közreműködés, illetve a korábbi felmérési munkálatok kiigazítása volt. Ezzel a változtatással a felügyelőségek központjai számozási sorrendjüknek megfelelően Nagybánya, Szatmár, Eger, Arad, Pozsony (2), Nyitra, Nagyvárad, Budapest, Szeged, Pécs és végül (a 12.)

5 ZELIZY DÁNIEL: *Debrecen sz. királyi város egyetemes leírása*. Debrecen, 1882. Eszerint a királyi kataszteri igazgatóság „1875. június 1. óta működik. Hivatali köre Hajdú, Békés, Bihar és Szabolcs megyére terjed ki. Az így körülírt kataszteri kerület 3 526 317 katasztrális holdra menő kiterjedéssel bír, s 16 becslőjárást foglal magába. Az igazgatóság hivatali személyzete következőkből áll: igazgató, kerületi felügyelők, titkár, számtiszt, irodatiszt s irodai segédek. Az igazgatóságnak van egy mérnöki osztály is alá rendelve, mely egy felmérésvezetőből s több mérnökből áll; továbbá alá van rendelve minden becslőjárásban egy becslőbiztos, s az egész kerületben két erdőbecslőbiztos.”

6 Pályázat a földadósabályozási munkálatok foganatosítása végett az 1875. évi VII. törvénycikk alapján szervezendő központi felügyelői, kataszteri igazgatósági, kerületi és erdőbecslési felügyelői, becslőbiztosi és erdőbecslői állomások betöltése iránt. *Pénzügyi Közlöny* (= PK), 2. (1875) 14:27–28.

7 *Magyarország tiszti cím- és névtára* (= MTCN), 1875:338.; 1879:123.; 1884:173. Fényes Lászlót 1880 végén a budapesti kataszteri igazgatóságra helyezték át (PK, 7. /1880/ 42:457. /nov. 04./), Szunyoghy Sándort a következő év elején nevezték ki. *Budapesti Közlöny*, 15. (1881) 14:1. (jan. 19.).

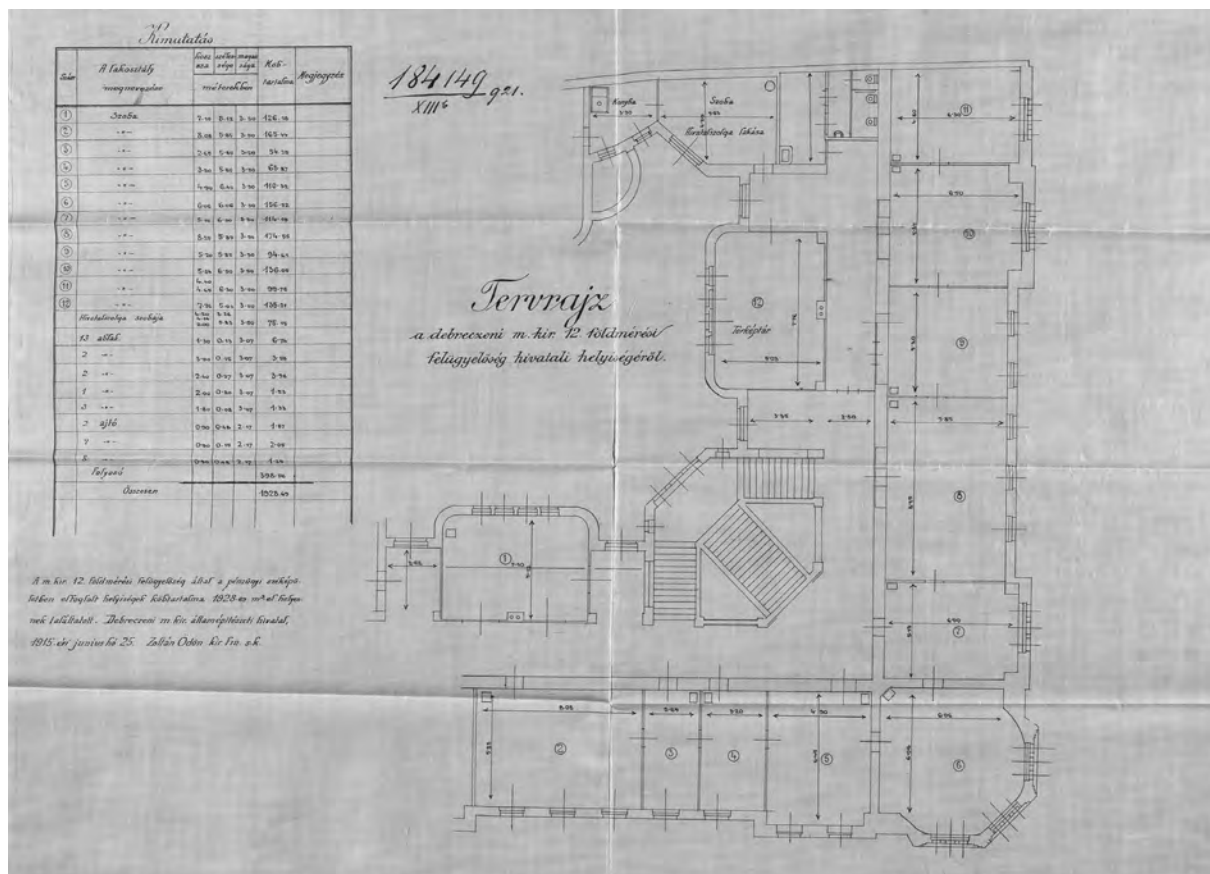
8 *Ezer év törvényei*. (<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=88500022.TV>, elérés ideje: 2023. 07. 21.); A m. kir. pénzügyminiszternek 45.505. számú utasítása, a földadó-kataszter nyilvántartásáról szóló 1885. évi VII. törvénycikk végrehajtása iránt. *Magyarországi Rendeletek Tára* (= MRT), 1885. 990., 1013–1014.

9 MTCN, 1886:208.; 1887:208.; 1888:253.; 1889:252.; 1890:220.; 1891:220.; 1892:226.; 1893:226.; 1894:232.; 1895:232.; 1896:251.; 1897:298.; 1898:320.; 1899:340.; 1900:322.; 1901:326.; 1902:337.; 1903:332.; 1904:173.; 1905:185.; 1906:196.; 1907:197.; 1908:199.; 1909:208.; 1910:216.; 1911:218.; 1912:221.; 1913:229.; 1914:235.; 1915:237.; 1916:254.; 1917:258.; 1918:199.

10 ANTALFFY ÁNDOR: A magyar állami földmérés. *Térképészeti Közlöny*, 3. (1934) 1–2:20–21.

11 A kataszteri fölmérések. *Pesti Hírlap*, 5. (1883) 127:7.

12 A m. kir. pénzügyminiszternek 93.974/94. számú körrendelete, az országos kataszteri felmérés szervezetében életbeléptendő változtatások s a felmérési felügyelőségeknek a telekkönyvi betétszerkesztésnél való közreműködése tárgyában. MRT, 1895. 144–146.

■ A Pénzügyi palotában (Kossuth u. 12–14.) található felügyelőségi szobák alaprajza (MNL OL, S 92. No. 9/6. 12.)

Debrecen lettek. A debreceni hivatal illetékessége Hajdú, Szabolcs, Bihar és Szatmár vármegyékre terjedt ki. Az átalakítás során a korábbi helyszínelési felmérési felügyelőség vezetője, Wonek Alajos főmérnök vezette tovább az új hivatalt egészen 1898-ig, ekkor Székely Ferenc vette azt át nyugdíjazásáig (1913), őt követően 1918-ig Majzik Miklós állt az intézmény élén.¹³

A felmérési felügyelőség debreceni épületeiről nem sokat tudunk. A hivatal elődjeként működő helyszínelési felügyelőség a Piac u. 36. alatt, az akkori főposta udvarán álló kincstári épület emeletén működött, feltehetőleg itt volt eleinte a felmérési felügyelőség is.¹⁴ Innen 1909-ben, Székely Ferenc vezetése alatt költözött át a Péterfia utca 42–44. alatti ház első emeletére, amelyet Stégmüller Árpádtól és nejétől vett bérbe tíz évre a felü-

■ A Kossuth u. 12–14. alatti épület napjainkban (A szerző felvétele)

gyelőség a hozzátartozó pincével és padlással együtt. Feltehetőleg 1915 körül költöztek át az újonnan épült Pénzügyi palotába, a Kossuth u. 12–14. alá, amelyben ma többek között az

13 SÁFRÁNY TÍMEA: „Kezdem belátni, hogy nemhiába éltem!”, Ótordai Székely Ferenc (1852–1923) élete és munkássága. *Catastrum*, 10. (2023) 1:19–28. (= SÁFRÁNY, 2023A)

14 *Kataszteri Közlöny zsebnaptára kataszteri mérnökök számára az 1901. évre*. Szerk.: GÁNÓCZY SÁNDOR. Bp., 1901. 67.

MNL Hajdú-Bihar Vármegyei Levéltára működik.¹⁵

A debreceni felmérési felügyelőség alkalmazottai

Reisz T. Csaba a kataszteri szervezetekben dolgozók életének és hivatali pályafutásának kutatási módszertanát, lehetőségeit e lapban megjelent tanulmányaiban foglalta össze, ez képezte kutatásom kiindulópontját. Kiss Márton a pécsi felügyelőség dolgozóinak kutatásakor olyan új forrástípusokra irányította a figyelmet, mint a választói névjegyzék vagy a Pécsi Köztemető sírhelyadatbázisa.¹⁶ Sajnos a helyi forrásadottságok nem teszik lehetővé, hogy használjam a választói névjegyzékeket, mivel azok nem maradtak fenn a vizsgált időszakból, a helyi köztemető pedig még nem készített a pécsihez hasonló adatbázist.¹⁷ A kutatás első lépéseként az alkalmazottak névsorát kellett összeállítanom, ehhez a *Magyarország tiszti cím- és névtára* (MTCN) szolgált kiindulópontként, amelyben évről évre végigkövettem a felügyelőség személyzetét. A lista pontosítását szolgálták a *Kataszteri Közlöny* mellé 1896 és 1904 között kiadott zsebnaptárak, valamint az 1906 és 1914 közötti évekből ránk maradt szolgálati beosztások is.¹⁸

A felügyelőség alkalmazottainak létszáma a vizsgált időszakban 109 fő. A IV. helyszínelési felmérési felügyelőség általam azonosított 24 dolgozója közül nyolcan dolgoztak tovább a felmérési felügyelőségen 1895 után is. Az is előfordult (például Wonek Alajos esetében), hogy egy személy mind a kataszteri igazgatóságon, mind a helyszínelési felmérési felügyelőségen, mind a felmérési felügyelőségen dolgozott Debrecenben.

Az összeállított névsor lehetőséget nyújt további összevetésekre, vizsgálatokra is. A pécsi felügyelőségen 1884 és 1918 között 63, a trencsényi felügyelőségen 1913 és 1918 között 41 fő dolgozott, bár utóbbi csak rövid ideig működött, arányaiban mégsem sokkal kevesebb alkalmazottal, mint a pécsi. A debreceni ugyan rövidebb ideig működött, mint a pécsi, mégis jóval nagyobb volt a személyi állománya. Érdeemes majd összevetni az egyes hivatalnokok létszámát a felügyelőségekben.

Debrecenben 1910 és 1912 között a többi évhez képest kiemelkedő a mérnökök, a felmérési díjnokok és a növendékek száma, míg a főmérnökök száma is ezekben és az ezt követő években magasabb, de a legtöbb (7) 1918-ban dolgozik itt. Ezekkel az adatokkal összeüthető az is, hogy melyik évben dolgoztak a legtöbben a hivatalban. Ha az MTCN-ben felsoroltakat nézzük, akkor 1913-ban (29 fő), ha a szolgálati beosztásokat tekintjük, akkor 1911-ben (38 fő) volt a legmagasabb a létszám. A két lista közötti számbeli eltérést elsősorban az okozza, hogy a felmérési díjnokokat az MTCN nem sorolja fel, 1912-ben a felmérési gyakornokokat sem, a többi eltérés minimális.

Ezeket a számokat összevethetjük a pécsi felügyelőség dolgozóival is, ott az MTCN szerint szintén 1913-ban dolgoztak a legtöbben, 30-an, míg a szolgálati beosztás szerint 1912-ben 33-an. Az látható, hogy a két hivatal e tekintetben nem sokban különbözik. A legkevesebben Debrecenben 1895-ben dolgoztak, mindössze hatan, Pécsen 1899-ben 13-an.¹⁹ A vizsgált időszakban az MTCN alapján átlagosan 19-en dolgoztak Debrecenben, 21-en Pécsen. Mind a pécsi, mind a trencsényi felügyelőségen volt olyan személy, aki előtte vagy utána megfordult Debrecenben is, így például

15 MNL Országos Levéltára (= OL), S 92 Az Országos Földmérési Intézet vegyes iratai (= S 92) No. 9/6. 12. felmérési felügyelőség (Debrecen) elhelyezésére vonatkozó iratok és rajzok (1909–1921). A Péterfia utcai épület jelenleg is megvan: SÁFRÁNY, 2023A. 24.

16 KISS, 2021. 22–24.; REISZ T. CSABA: A katasztertörténeti prozopográfia forrásai. Törzskönyvi lap, szolgálati és minősítési táblázat. *Catastrum*, 4. (2017) 2:29–48.; UŐ: A katasztertörténeti prozopográfia forrásai. Anyakönyvek, iskolai értesítők, gyászjelentések. *Catastrum*, 4. (2017) 3:14–21.; UŐ: A katasztertörténeti prozopográfia forrásai. Címtárak, hivatalos közlönyök, adatbázisok. *Catastrum*, 5. (2018) 1:15–25.

17 MNL HBVL, IV. 1404. Debrecen Város Törvényhatósági Bizottsága Központi Választmányának iratai (1877–1950).

18 MNL OL, S 92. No. 23/3–5. Elérhető a *Catastrum* honlapján az Adattárak menüpontban.

19 KISS, 2021. 26. Az 1899. évi adatoknál a legkisebb számot használtam fel a szerző által összeállított táblázatból.

Év	felmérési felügyelő	fő-mérnök	mérnök	mérnök-segéd	felm. növendék	felm. gyakornok	felm. díjnok	MTCN	Szolgálati beosztás
1895	1	2	3	–	–	–	–	6	
1896	1	2	9	4	1	–	–	17	
1897	1	2	10	1	5	–	–	19	
1898	1	3	8	2	3	–	–	17	
1899	1	3	7	2	–	–	–	13	
1900	1	3	7	2	–	–	–	13	
1901	1	2	8	2	–	–	–	13	
1902	1	2	8	4	1	–	–	16	
1903	1	1	7	4	5	–	–	18	
1904	1	1	8	4	1	–	–	15	
1905	1	1	8	4	–	–	–	14	
1906	1	4	5/6	4	7/6	–	–/3	21	24
1907	1	4/1	6/7	5	5/3	–	–/3	21	20
1908	1	4	6/7	5/4	2	–	–/4	18	22
1909	1	4/5	6/7	6/5	1/2	–	–/5	18	25
1910	1	5/6	9/11	5/4	1/4	–	–/10	21	36
1911	1	5	11	3/5	4/7	–	–/9	24	38
1912	1	5	11/9	4/3	7/0	–/11	–	28	29
1913	1	5	10	4/6	–	9/5	–	29	27
1914	1	4	11/10	6/7	–	5/4	–	27	26
1915	1	4	10	7	–	2	–	24	
1916	1	5	12	5	–	2	–	25	
1917	1	5	11	7	–	–	–	24	
1918	1	7	9	7	–	–	–	24	

■ A 12. felmérési felügyelőség személyzete az MTCN és a szolgálati beosztás szerint

Hankovszky József dolgozott Trencsénben is, Czillinger Pál pedig Pécsen is.²⁰ Az első világháború során a felügyelőségek 1915. évi jelentése szerint Debrecenből 11-en, Pécsről 13-an, Trencsénből 23-an vonultak be hadi szolgálatra.²¹

A személyi állomány meglévő törzslapjai alapján láthatjuk, hogy ki milyen végzettséggel került be a kataszteri tisztviselők közé. Nem maradt fenn mindenkinek ilyen nyilvántartólapja, ezért teljes körű információval nem rendelkezünk, az adatlappal rendelkező 61 személy közül szinte mind végzett középiskolai tanulmányokat, egyetemre kevesebben jártak, mindössze hárman-hárman tanultak a Királyi József Műegyetemen vagy a hadapród-

iskolában, nyolcan pedig jogi tanulmányokat folytattak.

A kataszteri személyzet nem csak szakmai közösség volt, gyakran családi kapcsolatok is létrejöttek az alkalmazottak között. Előfordult, hogy két vagy három generáción keresztül mérnökként dolgoztak a család férfi tagjai, így például Abaffy Károly és fia Jenő, annak fia Győző, Sám Henrik és nevelt fia, Babos Károly, de testvérek is választották ugyanazt a hivatást, mint Karap Béla és Géza. Nemegetszer ennél bonyolultabb családi viszonyok is kialakultak, Brandenburg Gyula, Gréger József és Spörer Károly mérnökök sógori kapcsolatban álltak egymással. A feleségek révén összekapcsolódott Kollár Dániel, Abaffy Jenő és Czabán Jenő

20 Kiss, 2021. 27.; Reisz, 2018. 61.

21 A hadbavonult felmérési tisztviselők. *Kataszteri Közlöny* (= KK), 24. (1915) 146–147., 149.

élete is.²² Kollár első felesége révén Abaffy Jenő sógora lett, második felesége révén, aki az elsőnek unokatestvére volt, Czabán Jenő sógora lett. Más területen ismertté vált családtagot is találhatunk közöttük, Medgyessy Pál testvére Medgyessy Ferenc szobrászművész volt, Szánthó Árpád sógora Ipolyi Arnold nagyváradi püspök, művészettörténész volt.

A 12. felmérési felügyelőség névtára (1895–1918)

A debreceni felügyelőség személyi állományának életrajzi adatait a törzslapokból, a Family Search adatbázisa és az Országos Széchényi Könyvtár Gyászjelentés-gyűjteménye alapján állítottam össze.²³ A hivatali életút legfőbb forrásai a törzslapok, a szolgálati minősítések, ezek hiányában a hivatalos közlönyök, szakmai lapok nyújtanak információkat. Egyes mérnököknél Török Enikő rendelkezésemre bocsájtotta a bécsi kutatásai során összegyűjtött adatait, ezt és a fordításban nyújtott segítségét ezúttal is köszönöm. A *Pénzügyi Közlöny* „Kinevezések” és „Áthelyezések”, a *Budapesti Közlöny* „Hivatalos rész”, a *Geodéziai Közlöny* a „Személyi hírek az Állami földmérés köréből” vagy „A m. kir. Állami Földmérés közleményei” címek, míg a *Kataszteri Közlöny* „Személyi hírek az országos kataszteri felmérés köréből” vagy a „Személyi hírek” alatt közölt adatokat a személyzeti változásokról. Ezekre külön nem hivatkozom, csak a törzslapok számát adom meg lábjegyzetben.

Az adatoknál alkalmazott rövidítések: Eig = Erdőigazgatóság, felm. = felmérési, ff. = felmérési felügyelőség, hf. = helyszínelési felmérési felügyelőség, H. h. = Háromszögelő hivatal, id.

= ideiglenes, kat. = kataszteri, K. ig. = Kataszteri igazgatóság, K. tt. = Kataszteri térképtár, oszt. = osztályú, ön. m. = önállóan működő. Zárójelben a munkakörbe lépés időpontja és a szolgálati hely szerepel, utóbbi esetében csak az előzőhöz képesti változást tüntettem fel. A személyek betűrendben követik egymást.

Abaffy Győző (Nagyléta, 1881. 09. 21. – Rohaty, 1914. 08. 29.): 1909-ben érettségi vizsgát tett a szombathelyi kereskedelmi iskolában. Id. felm. díjnok (1909:15. ff.), id. felm. gyakornok (1911:12. ff.). 1911. október 11-től egyéves önkéntes a m. kir. első honvéd gyalogezrednél. 1913-ban lemondott állásáról és 1914-ben az északi hadszíntéren hősi halált halt. Apja Abaffy Jenő mérnök.²⁴

Abaffy Jenő (Hosszúaszó, 1859. 11. 29. – Budapest, 1914. 10. 17.): 1877-ben érettségizett a nagyváradi állami főreáliskolában. Id. műszaki díjnok (1878:K. ig. Debrecen), id. mérnök (1882), mérnöksegéd (1883:II. hf.), segédmérnök (1885:2. ff.), mérnök (1887; 1893:IV. hf.; 1896:12. ff.), főmérnök (1898; 1901:2. ff.), felm. felügyelő (1907, 1908:9. ff.). Apja, Abaffy Károly birtokrendező mérnök mellett gyakornok volt. Felesége, Czabán Irma unokatestvére Czabán Jenő mérnök.²⁵

Babos (Stampach) Károly (Paszab, 1870. 09. 12. – Debrecen, 1942. 03. 03.): érettségi vizsgát tett. Id. díjnok (1891), felm. növendék (1893:2. ff.), mérnöksegéd (1895:12. ff.), mérnök (1899), főmérnök (1907), műszaki tanácsos (1918), műszaki főtanácsos, felügyelőségvezető (1921), miniszteri tanácsos (1929), 1929-ben vonult nyugdíjba. Nevelőapja Sám Henrik mérnök volt. 1901-ben nevét Babosra magyarosította.²⁶

22 Kollár Dániel csak rövid ideig, 1893-ban dolgozott a debreceni IV. helyszínelési felmérési felügyelőségénél, így a névtárban nem szerepel. MNL OL, S 92. No. 25/4. 370–374.

23 Az Országos Széchényi Könyvtár Gyászjelentés-gyűjteménye a Pannon Digitális Archívum oldalán érhető el. (<https://dspace.oszk.hu/handle/20.500.12346/663648>, elérés ideje: 2023. 07. 21.). Az anyakönyvi bejegyzések a Family Search weboldalán található, ahol ingyenes regisztrációt követően megtekinthetők. (<https://www.familysearch.org/hu/>, elérés ideje: 2023. 07. 21.)

24 MNL OL, S 92. No. 25/1. 1–4.; Hősök halála. *Budapesti Hírlap*, 34. (1914) 294:16.

25 MNL OL, S 92. No. 25/1. 5–8.; K 269. II-A-21-b. Polgári kori kormányhatósági levéltárak, Pénzügyminisztériumi Levéltár, Pénzügyminisztérium, Általános iratok, Tárgyi alapon átrendezett iratok, Pénzügyi közigazgatás, Háromszögelési és kataszteri felmérési ügyek, Az Országos Kataszteri Felmérés tisztviselőinek szolgálati beosztása (= K 269. II-A21-b) 3. 1884–1892. 36.

26 MNL OL, S 92. No. 26/1. 1–6.

Balogh Győző (? –?): felm. díjnok (1899:12. ff.)

Barbul (Barbur) János (Remetemező, 1874. 01. 09. – ?): 1896-ban Nagybányán szerzett érettségi bizonyítványt, ezt követően két évig a pozsonyi jogakadémia hallgatója volt, ahol 1901-ben szerzett abszolutóriumot. 1913-ban földmérői szakvizsgát tett. Id. felm. díjnok (1896:5. ff.), id. felm. növendék (1899), mérnöksegéd (1901:12. ff.; 1903:2. ff.; 1905:16. ff.), mérnök (1907). 1916-ban mint népfölkelő mérnök katonai szolgálatba lépett. Nevét 1910-ben Barbulra változtatta.²⁷

Barna Ferenc (? – ?): felm. díjnok (1906:7. ff.; 1907:12. ff.). 1907-ben lemondott állásáról.

Békési Lóránd (Nagyvárad, 1888. 08. 18. – ?): id. felm. díjnok (1908:12. ff.), id. felm. gyakornok (1911; 1913:24. ff.), kat. mérnöksegéd (1916). 1915 és 1917 között katonai szolgálatot teljesített.²⁸

Biró István (Aranyosrákos, 1872. 06. 09. – ?): Kolozsvárott 1891-ben érettségizett, 1911-ben földmérői jogosítványt szerzett. Id. felm. díjnok (1892:6. ff.), id. felm. növendék (1893:2. ff.), mérnöksegéd (1894:5. ff.), ön. m. mérnöksegéd (1898:7. ff.), mérnök (1900; 1902:7. ff.), főmérnök (1907:12. ff.; 1911:21. ff.), műszaki tanácsos (1919; 1920:12. ff.). 1923-ban ideiglenesen nyugdíjazták.²⁹

Bodnár Gyula (1856. 03. 20. – Nagyvárad, 1915. 01. 28.): felm. növendék (1877), mérnöksegéd (1880; 1885:8. ff.), mérnök (1886; 1891:12. ff.), főmérnök (1896), felügyelőségvezető (1910:8. ff.).³⁰

Bonk Árpád (Békás, 1880. 01. 22. – Budapest, 1960. 03. 27.): id. díjnok (1899:8. ff.), id. felm. növendék (1900). 1901-ben egyéves önkéntes katonai szolgálatot teljesített. Mérnöksegéd (1903), ön. m. kat. mérnöksegéd (1905; 1907: 18. ff.), mérnök (1907), háromszöge-

lő mérnök (1915: H. h.). Műszaki főtanácsos (1929), miniszteri tanácsosi cím (1936), miniszteri tanácsos (1938). 1917-től népfölkelő.

Böhm Sándor (Aranyosmeggyes, 1880. 08. 23. – Beszterce, 1912. 08. 09.): 1901-ben a szatmárnémeti főgimnáziumban érettségi vizsgát tett. Id. felm. díjnok (1901:12. ff.), id. felm. növendék (1905), mérnöksegéd (1907: Eig. Beszterce), ön. m. mérnöksegéd (1909).³¹

Brandenburg Gyula (Selmecbánya, 1871. 06. 30. – Debrecen, 1918. 10. 11.): Felm. növendék (1893; 1895:5. ff.), mérnöksegéd (1895; 1898:10. ff.; 1899:8. ff.), mérnök (1901; 1902: 12. ff.), főmérnök (1915). Népfölkelő volt. Spörer Károly és Gréger József mérnökök sógora.

Brunner Károly (Szeged, 1853. 12. 09. – Szeged, 1917. 11. 14.): gimnáziumot végzett, majd a Műegyetem hallgatója volt két és fél évig. Id. felm. díjnok (1877:2. ff.), felm. növendék (1878), kat. mérnöksegéd (1882:4. ff.), kat. mérnök (1890; 1891:II. hf.; 1893:1. ff.; 1897:12. ff.; 1901:2. ff.), kat. főmérnök (1901:10. ff.). 1906-ban ideiglenesen nyugalmazták, az év folyamán irodai díjnok lett egészen 1907-ig, amikor újra főmérnöki állást kapott, véglegesen 1909-ben ment nyugdíjba.³²

Bucsi Imre (Székelyudvarhely, 1870. 01. 30. – ?): Székelyudvarhelyen tett érettségi vizsgát. Id. felm. díjnok (1897:8. ff.), id. felm. növendék (1898), mérnöksegéd (1899), ön. m. mérnöksegéd (1900; 1901:8. ff.; 1902: 12. ff.), mérnök (1904: K. ig. Kolozsvár), kat. mérnök (1909:21. ff.).³³

Burián József (Kisjécsa, 1884. 10. 14. – ?): Szegeden a főreáliskolában érettségizett 1904-ben. Id. felm. díjnok (1905:12. ff.), id. felm. növendék (1907: Eig. Beszterce), mérnöksegéd (1908), ön. m. mérnöksegéd (1909; 1911:5. ff.), kat. mérnök (1913; 1914:6. ff.). 1914 és 1917 között katonai szolgálatot teljesített.³⁴

27 MNL OL, S 92. No. 25/1. 192–194.

28 MNL OL, S 92. No. 25/1. 247–249.; REISZ, 2018. 63.

29 MNL OL, S 92. No. 25/1. 319–328.

30 MNL OL, K 269. II.-A-21.-b-3. 1884–1892. 42.

31 MNL OL, S 92. No. 25/1. 435–436.

32 MNL OL, S 92. No. 25/1. 461–469.

33 MNL OL, S 92. No. 25/1. 472–475.

34 MNL, OL S 92. No. 25/1. 487–503.; No. 26/1. 58–61.

Csala Imre (Szeged, 1880. 11. 12. – ?): díjnok (1905:12. ff.), mérnöksegéd (1908; 1910:10. ff.), mérnök (1913), főmérnök (1923), műszaki tanácsos (1932), felügyelőségvezető (1938:18. ff.), műszaki főtanácsosi cím és jelleg (1939), műszaki főtanácsos (1940:10. ff.). Nép-fölkelő volt.

Czabán Jenő József (Debrecen, 1880. 05. 27. – Budapest, 1953. 07. 28.): 1900-ban tett érettségi vizsgát. Id. felm. díjnok (1900:12. ff.; 1902:7. ff.), id. felm. növendék (1904). 1901-ben, majd 1906-ban állásáról lemondott. A tágabb családkhoz tartozott Abaffy Jenő mérnök felesége, Czabán Irma révén, aki Jenő unokatestvére volt.³⁵

Czillinger Pál Alajos (Villány, 1883. 06. 30. – Pécs, 1925. 05. 30.): a budapesti cs. és királyi hadapródiskolában végzett 1901-ben. A cs. és kir. 64. gyalogezredben előbb hadapród-tiszt helyettes, majd hadnagy volt 1901 és 1908 között. Id. felm. növendék (1908:12. ff.), id. felm. gyakornok (1911:11. ff.), kat. mérnöksegéd (1912), ön. m. kat. mérnöksegéd (1913). 1918. szeptember 8-án kérvényezte nyugdíjazását. 1915 és 1918 között katonai szolgálatot teljesített. 1925-ben öngyilkos lett.³⁶

Demeter Lajos (? – ?): felm. díjnok (1907:12. ff.). 1907-ben lemondott állásáról.

Dékány Antal (1879 – ?): felm. díjnok (1902:12. ff.). 1903-ban állásáról lemondott.

Dittert Ede (Selmecebánya, 1859. 02. 09. – ?): felm. növendék (1882; 1884:8. ff.), mérnöksegéd (1885; 1894:1. ff.), mérnök (1895:8. ff.; 1898:12. ff.), főmérnök (1904; 1907:17. ff.), felügyelőségvezető (1915:8. ff.).³⁷

Drávetzky Zsigmond (1887. 09. 01. – ?): id. felm. díjnok (1907:12. ff.), felm. növendék (1908). 1908-ban állásáról lemondott.

Duna Károly (Szatmár, 1876? – Kántorjánosi, 1900. 01. 07.): díjnok (1896:12. ff.), id.

felm. növendék (1896), mérnöksegéd (1899). Halálakor a 2. ff.-nél dolgozott.

Eggmann Ferenc Ernő (Szolnok, 1852. 02. 24. – Debrecen, 1898. 04. 07.): felm. növendék (1877), mérnöksegéd (1879), mérnök (1885:3. ff.; 1891:IV. hf.), főmérnök (1897:12. ff.). 1898-ban gyógyíthatatlan idegbetegsége miatt öngyilkos lett.³⁸

Eisenhut Kálmán (Pepelana, 1876. 12. 25. – Veresegyháza, 1940. 03. 19.): 1895-ben középkereskedelmi iskolában érettségizett, 1912-ben földmérői vizsgát tett. Id. felm. díjnok (1896:12. ff.), id. felm. növendék (1896), kat. mérnöksegéd (1899:8. ff.; 1903:3. ff.), kat. mérnök (1906; 1910:15. ff.; 1914:22. ff.), kat. főmérnök (1919), műszaki tanácsos (1919). 1915 és 1918 között hadi szolgálatot teljesített.³⁹

Erdélyi (Ekker) József (Szeged, 1863. 11. 06. – Budapest, 1939. 11. 27.): 1884-ben Szegeden érettségizett, 1911-ben földmérői vizsgát tett. Id. felm. díjnok (1884:2. ff.), felm. növendék (1886), mérnöksegéd (1888; 1891:1. ff.), mérnök (1895; 1896:12. ff.; 1898:1. ff.; 1900:8. ff.; 1901:10. ff.), főmérnök (1904: K. ig. Kolozsvár; 1908:21. ff.; 1909:22. ff.; 1916:10. ff.), műszaki főtanácsos (1919). 1926. február elsején nyugdíjazták. Nevét 1909-ben változtatta Erdélyire.⁴⁰

Erdős Ferenc (? – ?): felm. díjnok (1908:12. ff.), felm. gyakornok (1912:16. ff.), kat. mérnöksegéd (1913; 1914:10. ff.), ön. m. mérnöksegéd (1915), kat. mérnök (1918), főmérnök (1926; 1927:9. ff.), műszaki tanácsosi cím és jelleg (1937), műszaki tanácsos (1938). 1942-ben nyugdíjazták.

Erdőss László Pál (Józsefháza, 1879. 06. 17. – ?): felm. növendék (1902: 6. ff.), mérnöksegéd (1903:3. ff.; 1905:15. ff.), ön. m. mérnöksegéd (1907), mérnök (1908; 1912:12. ff.).

Ertl Pál (Zólyom, 1880. 01. 25. – Debrecen, 1908. 02. 29.): A selmecebányai vaskohászati

35 MNL OL, S 92. No. 25/2. 82–84.

36 MNL OL, S 92. No. 25/2. 85–93.; Kiss, 2021. 27.

37 MNL OL, K 269. II-A-21-b. 3. 1884–1892. 42.

38 MNL OL, K 269. II-A-21-b. 3. 1884–1892. 37.; Halálozás. KK, 7. (1898) 4:108–109.

39 MNL OL, S 92. No. 25/2. 318–320.

40 MNL OL, S 92. No. 25/2. 340–351., No. 26/1. 242–253.

szakiskolában tanult, számviteltani vizsgát tett 1898-ban, 1900-ban leérettségizett. Id. pénzügyi számgyakornok az aknaszlatinai számvevősnél (1905), id. felm. növendék (1907:12. ff.).⁴¹

Fekete Lajos (Nyírmeggyes, 1882. 03. 28. – Debrecen, 1944. 05. 11.): Felm. díjnok (1901:12. ff.), id. felm. növendék (1903), mérnöksegéd (1907), mérnök (1909; 1912:3. ff.). Népfőlkelő volt.

Feszli László (? – ?): felm. díjnok (1910:12. ff.).

Flamm Ernő (Debrecen, 1889. 04. 23. – Debrecen, 1944. 08. 15.): felm. díjnok (1908:10. ff.; 1910:12. ff.), felm. gyakornok (1911), mérnöksegéd (1916), mérnök (1928:9. ff.; 1932:12. ff.), főmérnöki cím és jelleg (1932), főmérnök (1933). Hadi szolgálata alatt 1915-ben orosz fogságba esett. Zsidó származása miatt feleségével együtt elhurcolták.⁴²

Frank Géza (1884 – ?): Felm. díjnok (1901:6. ff.; 1903:12. ff.). 1903-ban állásáról lemondott.

Gaál Ferenc László (Kiscell, 1876. 02. 24. – Bródy, 1916): id. felm. növendék (1897: 12. ff.), mérnöksegéd (1899; 1901:2. ff.), mérnök (1904; 1907:19. ff.; 1912:15. ff.). Hadi szolgálatot teljesített, amiért Signum Laudis kitüntetést kapott. A háború alatt szerzett súlyos betegségben hunyt el a katonai kórházban, 1916. május 10-én temették el.⁴³

Gréger József (Pécs, 1864. 12. 03. – Debrecen, 1926. 07. 20.): a pécsi állami főreáliskolában tett érettségi vizsgát 1883-ban. Id. felm. díjnok (1884:7. ff.), felm. növendék (1886), mérnöksegéd (1888), segédmérnök (1892), mérnök (1896; 1898:12. ff.), főmérnök (1905), kat. főmérnök (1912), műszaki főtanácsos

(1919). Második felesége, Bajzáth-Spörer Vilma révén Spörer Károly és Brandenburg Gyula mérnökök sógora.⁴⁴

Hankovszky József (Kecskemét, 1880. 02. 10. – Budapest, 1933. 01. 23.): a kecskeméti főreáliskolában tett érettségi vizsgát 1903-ban. Id. felm. díjnok (1903:12. ff.), id. felm. növendék (1905), mérnöksegéd (1907:19. ff.), ön. m. mérnöksegéd (1908), mérnök (1911, 1913:24. ff.), főmérnök (1919:9. ff.; 1925:22. ff.) műszaki tanácsos (1927). 1914 és 1918 között hadi szolgálatot teljesített.⁴⁵

Höffer Ferenc (Lábod-Kiskutipuszta, 1874. 02. 22. – ?): a lőcsei főreáliskolában 1892-ben érettségizett, 1924-ben földmérői vizsgát tett. Id. felm. díjnok (1892:4. ff.), id. felm. növendék (1893:4. és 2. ff.), kat. mérnöksegéd (1896), mérnök (1901; 1903: Eig. Beszterce; 1905:5. ff.; 1908:12. ff.), kat. mérnök (1913), kat. főmérnök (1917), műszaki tanácsos (1919). 1925-ben ideiglenesen nyugdíjazták. 1914 és 1918 között hadi szolgálatot teljesített.⁴⁶

Höffer József (Kőszeg, 1849. 02. 07. – ?): A kőszegi gimnáziumban tanult, majd mint uradalmi erdészgyakornok erdészeti magánvizsgát tett 1865-ben. Id. számvizsgáló (1876: K. ig. Szombathely), id. irodakezelő (1878: m. kir. felm. vezetőség, Szombathely; 1884: IV. hf.), mérnöksegéd (1897:12. ff.), irodafőtiszt (1919). 1920. augusztus végén nyugdíjazták.⁴⁷

Izsák Dezső (Máramarossziget, 1881. 11. 30. – ?): 7 osztályt végzett el egy debreceni gimnáziumban 1907-ig. Ezt követően a debreceni belvárosi rendőrkapitányságon volt napi-díjas írnok. Irodai díjnok (1908:12. ff.), műszaki díjnok (1912).⁴⁸

Jakabffy Lajos Pál (Szeged, 1867. 01. 28. – Szeged, 1940. 10. 06.): Érettségi vizsgát tett,

41 MNL OL, S 92. No. 25/2. 367–368.

42 KK, 24. (1915) 7–8:150.; *A szegedi zsidó polgárság emlékezete. A szegedi múzeumban 1989. június 7-én tartott tudományos konferencia anyaga.* Szerk.: ZOMBORI István. Szeged, 1990. 173.; DUNAINÉ BOGNÁR JÚLIA – KANYÓ FERENC: *A második világháború szegedi hősei és áldozatai.* Tanulmányok Csongrád megye történetéből 23. Szeged, 1996. 222.

43 KK, 24. (1915) 7–8. 149.; KK, 25. (1916) 5–6. 98.

44 MNL OL, S 92. No. 25/3. 164–173.

45 MNL OL, S 92. No. 25/9. 66–68.; 26/2. 417–428.; K 269. II-A-21-b. 3. 1884–1892. 41.; REISZ, 2018. 61.

46 MNL OL, S 92. No. 25/3. 463–467.

47 MNL OL, S 92. No. 25/3. 468–474.

48 MNL OL, S 92. No. 24. 41.

majd jogi tanulmányokat folytatott. Díjnok (1886:II. hf.), felm. növendék (1887), mérnöksegéd (1889; 1893:2. ff.; 1895:12. ff.), mérnök (1896). 1898-ban Szegedre nevezték ki városi mérnöknek.⁴⁹

Kala Ferenc (? – ?): irodai díjnok (1908:12. ff.). 1908-ban lemondott állásáról.

Kalapos Gyula (Léva, 1884. 12. 17. – Budapest, 1933. 08. 23.): 1904-ben érettségizett. Id. felm. díjnok (1908:9. ff.), id. felm. gyakornok (1911:12. ff.; 1912:23. ff.), kat. mérnöksegéd (1915), segédmérnök (1919; 1920:9. ff.), mérnök (1921) főmérnök (1927). 1914 és 1918 között hadi szolgálatban volt.⁵⁰

Karap Béla (Hajdúböszörmény, 1882. 09. 27. – Sopron, 1966.): a késmárki főgimnáziumban szerzett érettségi vizsgát 1900-ban, majd három évig joghallgató volt. Id. felm. díjnok (1907:18. ff.), id. felm. növendék (1910:9. ff.; 1911:12. ff.), kat. mérnöksegéd (1913), segédmérnök (1919). 1914 és 1918 között hadi szolgálatban volt, 1915-ben orosz hadifogságba került. Testvére, Géza is mérnök lett.⁵¹

Karap Géza (Hajdúböszörmény, 1873. 01. 15. – Debrecen, 1939. 06. 12.): 1892-ben Nagyváradon végzett kereskedelmi iskolát, ahol érettségit is tett. Id. felm. díjnok (1896:12. ff.), id. felm. növendék (1896), mérnöksegéd (1899:2. ff.), mérnök (1904; 1908:12. ff.), kat. mérnök (1913), kat. főmérnök (1917), műszaki tanácsos (1919). 1924. június 30-án ideiglenesen nyugdíjazták. 1914 és 1918 között katonai szolgálatban volt. Karap Béla testvére.⁵²

Kardos András (Debrecen, 1882. 11. 18. – Debrecen, 1958. 08. 18.): felm. díjnok (1903:12. ff.), felm. növendék (1905), mérnöksegéd (1907; 1909:15. ff.), mérnök (1911), főmérnök (1921), műszaki tanácsos (1929; 1933:12. ff.), műszaki főtanácsos (1942).

Kertész József (Jánk, 1890. 02. 07. – ?):

a szatmárnémeti főgimnáziumban 1908-ban érettségizett, 1918-ban kataszteri mérnöki szakvizsgát tett. Id. felm. díjnok (1908:2. ff.), id. felm. gyakornok (1911:12. ff.; 1914:23. ff.; 1914:2. ff.), kat. mérnöksegéd (1915; 1917:19. ff.), mérnök (1918:2. ff.).⁵³

Kesztner Ernő (Nagyenyed, 1881. 11. 10. – Debrecen, 1958. 01. 12.): díjnok (1906: K. tt. Kassa; 1907:1. ff.), id. felm. növendék (1909; 1910:12. ff.), felm. gyakornok (1912:23. ff.), mérnöksegéd (1912; 1913:12. ff.), mérnök (1919), főmérnök (1929), műszaki tanácsosi cím és jelleg (1938; 1939:1. ff.). Hadi szolgálattal teljesített.

Kiss Péter (Túrkeve, 1886. 02. 06. – ?): főgimnáziumot, majd két jogi félévet végzett el. A debreceni belvárosi rendőrkapitányságon volt napidíjas írnok. Felm. díjnok (1908:12. ff.). 1909-ben lemondott állásáról.⁵⁴

Korompay Ferenc (Betlér, 1882. 12. 02. – ?): id. felm. díjnok (1903:5. ff.), id. felm. növendék (1905), mérnöksegéd (1908; 1911:12. ff.), mérnök (1912; 1913:24. ff.), mint menekültet 1919-ben a 12. ff.-nél alkalmazták. 1914 és 1917 között hadi szolgálattal teljesített.⁵⁵

Kovács Dezső (1882 – ?): felm. díjnok (1903:12. ff.), id. felm. növendék (1905), mérnök (1917:23. ff.).

Kovács Károly Miklós (Buda, 1862. 10. 21. – Pápa, 1926. 01. 03.): id. felm. díjnok (1880:9. ff.), id. felm. növendék (1881), mérnöksegéd (1883:5. ff.), segédmérnök (1887:3. ff.), mérnök (1893:9. ff.), főmérnök (1903; 1908:12. ff.; 1913:19. ff.), felm. felügyelő (1913), műszaki főtanácsos (1919). Saját kérésére 1922. október végén nyugdíjazták. Ugyanekkor szolgálatai és munkája elismerésül miniszteri tanácsosi címet kapott.⁵⁶

Kovács Mátyás (Kisvárda, 1862. 03. 31. – Budapest, 1922. 03. 14.): Jászberényben

49 MNL OL, S 92. No. 24. 49–52.

50 MNL OL, S 92. No. 25/9. 88–90., No. 26/2. 474–490.

51 MNL OL, S 92. No. 25/4. 192–204.; KK, 24. (1915) 7–8:150.

52 MNL OL, S 92. No. 25/4. 205–215.

53 MNL OL, S 92. No. 25/4. 287–289.

54 MNL OL, S 92. No. 24. 490–492.

55 MNL OL, S 92. No. 25/4. 387–395.; REISZ, 2018. 62.

56 MNL OL, S 92. No. 25/4. 423–429.

1883-ban tett érettségi vizsgát. Id. felm. díjnok (1883:2. ff.), felm. növendék (1885), mérnöksegéd (1887), segédmérnök (1892:1. ff.), mérnök (1896; 1898:12. ff.), főmérnök (1905), kat. főmérnök (1909:17. ff.; 1912:4. ff.), műszaki főtanácsos (1919:9. ff.).⁵⁷

Kulcsár-Mecsey Emil Vilmos József Mária (Bécsújhely, 1873. 06. 30. – ?): a liebenai hadapródiskolában tanult, később a hadseregben főhadnagyként szolgált. Id. felm. díjnok (1900:11. ff.), id. felm. növendék (1901:12. ff.). 1902-ben lemondott állásáról, ezért felmentették.⁵⁸

László Jenő (? – ?): mérnök (1902:15. ff.), kat. főmérnök (1907; 1909:12. ff.; 1911:14. ff.; 1914:13. ff.).

Lénárt (Lénárd) István (Mezőtúr, 1864. 01. 05. – Debrecen, 1938. 01. 21.): a szarvasi főgimnáziumban tett érettségi vizsgát 1884-ben, majd Budapesten 4 félévig jogi tanulmányokat folytatott. Id. felm. díjnok (1886:1. ff.), id. felm. növendék (1888), mérnöksegéd (1891; 1893:6. ff.; 1895:3. ff.), mérnök (1897; 1906:5. ff.; 1908:15. ff.; 1911:12. ff.), főmérnök (1918), műszaki tanácsos (1919). 1922. január 17-én ideiglenesen nyugdíjazták.⁵⁹

Lengyel Elemér (Harmac, 1892. 01. 15. – ?): Rimaszombaton 1910-ben tett érettségi vizsgát. Irodai díjnok (1913:12. ff.), id. felm. gyakornok (1913). 1914-ben felmentést kapott munkája alól.⁶⁰

Magyar Sándor (? – ?): Irodai díjnok (1910:12. ff.). 1910-ben lemondott az állásáról.

Majoros Richárd János (Kassa, 1883. 10. 27. – Debrecen, 1944. 05. 08.): Felm. díjnok (1907:2. ff.), felm. növendék (1908; 1910:12. ff.), mérnöksegéd (1911), mérnök (1915), főmérnök (1926; 1929:22. ff.), műszaki tanácsos (1936), műszaki főtanácsos (1944).

Majzik Miklós József (Nagyfüged, 1868. 02. 20. – Debrecen, 1921. 10. 15.): Jászberény-

ben 1885-ben tett érettségi vizsgát, 1911-ben földmérői végzettséget szerzett. Id. felm. díjnok (1887:1. ff.), felm. növendék (1888), mérnöksegéd (1891), mérnök (1896; 1899:12. ff.; 1902: K. ig. Kolozsvár), főmérnök (1906; 1910:21. ff.; 1913:12. ff.), felm. felügyelő (1913) 1913-ban a debreceni felm. felügyelőség vezetésével bízták meg.⁶¹

Mák Károly (1869. 01. 07. – ?): mérnöksegéd (1893), ön. m. mérnöksegéd (1895), mérnök (1899:13. ff.; 1907:20. ff.), főmérnök (1908; 1909:12. ff.; 1911:14. ff.). Népfölkelő volt.

Matejovszky Szaniszló József (Paks, 1865. 12. 07. – Debrecen, 1925. 06. 26.): felmérési növendék (1889:5. ff.), segédmérnök (1892:4. ff.; 1893: H. h.; 1895:5. ff.; 1896:12. ff.), mérnök (1897), főmérnök (1907).

Medgyessy Pál (Debrecen, 1882. 05. 23. – Miskolc?, 1944): 1903-ban érettségi vizsgát tett, 1924-ben földmérői szakvizsgát szerzett. Id. felm. díjnok (1904:8. ff.), id. felm. növendék (1906), kat. mérnöksegéd (1907) ön. m. kat. mérnöksegéd (1908; 1911:12. ff.), kat. mérnök (1911), főmérnök (1919). 1926. január 31-én ideiglenesen nyugdíjazták. Medgyessy Ferenc (1881–1958) szobrászművész öccse. Hadi szolgálata alatt 1915-ben orosz fogságba esett.⁶²

Miskolczy István (1876 – ?): Felm. díjnok (1904:12. ff.).

Molnár István (Debrecen, 1880. 06. 20. – Budapest, 1959. 03. 19.): 1901-ben érettségizett. Id. felm. díjnok (1903:2. ff.), id. felm. növendék (1905), kat. mérnöksegéd (1907; 1911:12. ff.), kat. mérnök (1911; 1912:16. ff.), főmérnök (1919). Népfölkelő volt.⁶³

Móritz János (Kisjécsa, 1885. 04. 04. – ?): Kecskeméten 1904-ben tett érettségi vizsgát, 1912-ben kataszteri mérnöki, 1914-ben földmérői szakvizsgát tett. Id. felm. díjnok (1905:12. ff.), id. felm. növendék (1907: Eig.

57 MNL OL, S 92. No. 25/4. 430–435.

58 MNL OL, S 92. No. 24. 550–553.; KISS, 2021. 29.

59 MNL OL, S 92. No. 25/5. 36–48.

60 MNL OL, S 92. No. 25/5. 49–54.

61 MNL OL, S 92. No. 25/5. 191–200., 285–288.

62 MNL OL, S 92. No. 25/5. 289–301.; No. 26/1. 438–445.; KK, 24. (1915) 7–8:150.

63 MNL OL, S 92. No. 25/5. 412–420.

Beszterce), mérnöksegéd (1908), ön. m. mérnöksegéd (1909; 1911: 4. ff.), kat. mérnök (1913). 1914 és 1917 között hadi szolgálatot teljesített, orosz hadifogságba esett.⁶⁴

Nagy László ifj. (? – ?): irodai díjnok (1908:12. ff.). 1912-ben lemondott állásáról.

Nádlér Károly (1855? – ?): Felm. díjnok (1900:3. ff.; 1900:12. ff.). 1901-ben lemondott állásáról.

Novotny Gyula (Bodzásújlak 1873. 05. 31. – Eger, 1939. 03. 22.): felsőkereskedelmi iskolában érettségizett 1891-ben, földmérői szakvizsgát tett 1913-ban. 1891 és 1894 között rapidíjas a debreceni IV. helyszínelési felmérési felügyelőségénél. Id. felm. díjnok (1896:12. ff.), id. felm. növendék (1896), kat. mérnöksegéd (1899:2. ff.; 1901:3. ff.), kat. mérnök (1904), kat. főmérnök (1917), műszaki tanácsos (1919), műszaki főtanácsos (1932). 1914 és 1919 között katonai szolgálatot teljesített, 1915-ben szerb hadifogságba került. 1935. június végén nyugdíjazták.⁶⁵

Orosz Géza (Hajdúböszörmény, 1877. 03. 13. – Debrecen, 1930. 07. 07.): a nagyvárad felsőkereskedelmi iskolában érettségizett 1897-ben. Id. felm. díjnok (1899:12. ff.), id. felm. növendék (1902), mérnöksegéd (1903), kat. mérnök (1907), főmérnök (1919), műszaki tanácsos (1926). Népfölkelő volt.⁶⁶

Orosz Kálmán (Tiszakóród, 1886. 11. 21. – Debrecen, 1940. 04. 26.): 1907-ben érettségizett, majd 1923-ban földmérői szakvizsgát tett. Id. felm. gyakornok (1911:20. ff.; 1912:14. ff.), kat. mérnöksegéd (1915; 1915:12. ff.), segédmérnök (1919), mérnök (1924), főmérnök (1932). 1916-ban katonai szolgálatot teljesített. 1932-ben ideiglenesen nyugállományba helyezték.⁶⁷

Pap (Papp) Zoltán (Nagyvárad, 1877. 08. 17. – Eger, 1963. 06. 19.): felm. növendék (1899:7. ff.; 1902:2. ff.), mérnöksegéd (1903), mérnök (1907; 1910:12. ff.; 1912:3. ff.).

Papp Gyula (Érmihályfalva, 1888. 01. 01. – Budapest, 1954. 03. 04.): id. felm. növendék (1909:12. ff., 1912:16. ff.), mérnöksegéd (1913, 1914:24. ff.), mérnök (1917; 1919: H. h.), műszaki tanácsosi cím és jelleg (1933), műszaki tanácsos (1936), felügyelőségvezető (1936:11. ff.). 1941-ben a Háromszögélő Hivatal vezetője lett. 1946-ban nyugdíjazták, majd azt négy év múlva visszavonták, így 1950-től az Országos Földméréstani Intézet felsőgeodéziai osztályán, 1952-től a Geodézia és Kartográfia Intézet geodéziai osztályán dolgozott haláláig.⁶⁸

Péchy Tibor Jenő Pál (Nyírbéltek, 1868. 05. 12. – Debrecen, 1924. 07. 12.): a bécsújhelyi katonai akadémián végzett 1889-ben. A cs. és kir. közös hadseregben huszár főhadnagyként szolgált, majd a Dél-afrikai Köztársaság egyik vállalatánál építészeti rajzoló volt, részt vett az angol–búr háborúban. Anyja révén rokonságban áll Móricz Vincével. Id. felm. díjnok (1900:12. ff.), id. felm. növendék (1901), mérnöksegéd (1902; 1903:2. ff.; 1907:16. ff.), mérnök (1907; 1908:12. ff.), kat. mérnök (1911:21. ff.; 1913:22. ff.), műszaki tanácsos (1919), felügyelőségvezető (1919:15. ff.), műszaki főtanácsosi cím és jelleg (1922).⁶⁹

Peiser Leó (Besztercebánya, 1885. 01. 27. – ?): a cs. és kir. hadapródiskolában tanult. A sebes-körösi vízszabályozó és ármentesítő társulatnál volt rajzoló díjnok. Id. felm. díjnok (1908:12. ff.), id. felm. gyakornok (1911).⁷⁰

Penkala Ferenc (Raclawice, województwo podkarpackie, 1853. 08. 28. – Temesvár, 1915. 11. 20.): a lőcsei főreáliskolában tett érettségi

64 MNL OL, S 92. No. 25/5. 435–437.; KK, 24. (1915) 7–8:150.

65 MNL OL, S 92. No. 25/9. 125–127.; No. 26/2. 550–553.; KK, 24. (1915) 7–8:151.

66 MNL OL, S 92. No. 25/5. 573–584.; No. 26/1. 467–476.

67 MNL OL, S 92. No. 25/9. 146–151.

68 REISZ, 2018. 63.; SZÉKELY DOMOKOS: Emlékezés Papp Gyulára, halálának 50. évfordulóján. *Geodézia és Kartográfia*, 56. (2004) 7:36–37.

69 MNL OL, S 92. No. 25/6. 129–135.; SZABÓ-ZSOLDOS GÁBOR: XIII. Leó pápa unokaöccse a második angol–búr háború harcterein? (A debreceni Péchy Tibor dél-afrikai tevékenysége a közvélemény tükrében). *Debreceni Szemle*, 19. (2011) 3:280–288.; Móricz Vince a földadó-szabályozásban dolgozott, majd pénzügyminiszteri titkár lett. SÁFRÁNY TÍMEA: A nemesszívű jótevő és felejtethetlen főnök. Móricz Vince családja, élete és munkássága. *Catastrum*, 10. (2023) 2:3–12.

70 MNL OL, S 92. No. 25/6. 106–111.

vizsgát 1874-ben, majd a budapesti Királyi József Műegyetemen folytatott tanulmányokat. Id. felm. díjnok (1878:5. ff.), felm. növendék (1879), mérnöksegéd (1882:1. ff.), segédmérnök (1885), mérnök (1889:3. ff.; 1897:12. ff.), főmérnök (1900; 1902:14. ff.), kat. főmérnök (1904; 1906:4. ff.).⁷¹

Peterdy (Pfrogner) Artúr (Arad, 1881. 12. 28. – Győr, 1950. 01. 28.): id. felm. díjnok (1907:12. ff.), id. felm. növendék (1908, 1910:18. ff.), kat. mérnöksegéd (1911; 1913:24. ff.; 9. ff.), kat. mérnök (1915, 1918:19. ff.), főmérnök (1926), műszaki tanácsosi cím és jelleg (1934), műszaki tanácsos (1935), felügyelőségvezető (1939:1. ff.), miniszteri tanácsos (1942). Katonai szolgálataért 1917-ben a vaskereszt 2. osztályát kapta meg, 1924-től vitéz, ugyanabban az évben nevét gyermekeivel együtt magyárosította.⁷²

Pintér Béla (Sárisáp, 1866. 12. 15. – Kassa, 1941. 12. 06.): Veszprémben érettségizett 1887-ben. Id. felm. díjnok (1887:3. ff.), felm. növendék (1888), mérnöksegéd (1893; 1896:6. ff.), mérnök (1897; 1899:12. ff.; 1903:1. ff.), főmérnök (1907). 1911-ben a kassai 1. felmérési felügyelőségtől áthelyezték az ugyanott található kataszteri térképtárba, ahonnan 1917-ben helyezték vissza.⁷³

Prázmári József (Bita /Gidófalva/, 1879. 09. 06. – ?): a sepsiszentgyörgyi főgimnáziumban érettségizett 1898-ban, majd 1913-ban földmérői vizsgát tett. Id. felm. díjnok (1902:12. ff.), mérnöksegéd (1903), kat. mérnök (1907:1. ff.). Népfölkelőként 1915 és 1917 között hadi szolgálatot teljesített.⁷⁴

Raics Ferenc Károly (Debrecen, 1879. 12. 24. – Debrecen, 1931. 11. 26.): 1898-ban a debreceni főreáliskolában érettségizett, ezt követően a selmecbányai bányászakadémián

tanult, 1928-ban mérnöki szakvizsgát tett. Id. felm. növendék (1908:9. ff.; 1911:12. ff.), id. felm. gyakornok (1912:1. ff.), kat. mérnöksegéd (1912), mérnök (1919; 1920:9. ff.; 1928:12. ff.), főmérnök (1929). Népfölkelő volt.⁷⁵

Reskovics Béla (Debrecen, 1888. 04. 21. – Eger, 1955. 01. 01.): id. felm. díjnok (1908:3. ff.), id. felm. gyakornok (1911:12. ff.; 1913:24. ff.; 1913:3. ff.), főmérnök (1927). A világháború során teljesített katonai szolgálataért 1. osztályú vitézségi érmet kapott.⁷⁶

Riebszam Jakab (Villány, 1873. 07. 12. – Pécs, 1914. 05. 11.): 1893-ban a pécsi főreáliskolában tett érettségi vizsgát. Felm. növendék (1894), mérnöksegéd (1896:12. ff.; 1896:1. ff.), ön. m. mérnöksegéd (1899). 1901-ben lemondott állásáról. Irodadíjnok (1908:11. ff.). Népfölkelő volt.⁷⁷

Rolla János (Kisvárd, 1868. 05. 23. – Budapest, 1929. 04. 28.): 1888-ban érettségizett Egerben, majd ugyanitt jogakadémiára járt, ahol két év után alapvizsgát tett. 1911-ben földmérői végzettséget szerzett. Id. felm. díjnok (1891:1. ff.), felm. növendék (1892), mérnöksegéd (1894), mérnök (1900; 1901: 12. ff.), főmérnök (1907: K. ig. Kolozsvár; 1911:21. ff.; 1913:22. ff.; 1913:9. ff.), műszaki főtanácsos (1919; 1920:22. ff.). 1924-ben megbízták a budapesti magyar királyi állami földmérési térképtár vezetésével.⁷⁸

Rozgonyi Dezső Gyula Károly (Kosd, 1878. 08. 17. – Debrecen, 1936. 10. 03.): a szegedi felsőkereskedelmi iskolában 1898-ban érettségizett, 1928-ban földmérői szakvizsgát tett. Id. felm. díjnok (1899:12. ff.), id. felm. növendék (1902), mérnöksegéd (1903; 1903:15. ff.; 1907:12. ff.), kat. mérnök (1907), főmérnök (1919), műszaki tanácsos (1924).⁷⁹

Rusz Kornél Gábor (Ruszkabánya, 1857.

71 MNL OL, S 92. No. 25/6. 85–92.; 26/1. 484–488.

72 REISZ, 2018. 62.

73 MNL OL, S 92. No. 25/6. 176–179.

74 MNL OL, S 92. No. 25/6. 228–230.

75 MNL OL, S 92. No. 25/6. 305–320.

76 REISZ, 2018. 63.

77 MNL OL, S 92. No. 25/6. 395–397.

78 MNL OL, S 92. No. 25/6. 425–438.; No. 26/1. 525.

79 MNL OL, S 92. No. 25/6. 459–466., 484–488.; No. 26/1. 540.

01. 25. – Szeged, 1913. 08. 21.): hét reálosztályt végzett el Temesváron. Id. felm. díjnok (1877:3. ff.), id. felm. növendék (1878:5. ff.), mérnöksegéd (1881; 1887:6. ff.; 1893: IV. hf.), mérnök (1893; 1895:12. ff.; 1899:10. ff.), kat. főmérnök (1903).⁸⁰

Ruzsics Lajos (1871 – ?): felm. díjnok (1900: 12. ff.).

Sám (Sam) Henrik (Klatovy, 1839. 08. 01. – Rahó, 1905. 07. 22.): középiskolai tanulmányait Stry-ban (ma Sztrij, Ukrajna) végezte. Gyakornok (1855), kisegítő (1856), 3. oszt. segéd (1856), 2. oszt. segéd (1857), 1. oszt. segéd (1858), asztalvezető (1858, 1859: 1. ff. a soproni adókerületben; 1860:2. ff.), 1. oszt. segéd (1861: XII. ff. Horvátország, 1863:1. ff., 1868: 9. ff.), asztalvezető (1869: 2. ff.), mérnök (1872; 1874: 6. ff.; 1881:Kat. ig. Szombathely), főmérnök (1893: IV. hf.; 1895: 12. ff.). 1900-ban nyugalmazott főmérnökként díjnok a 12. ff.-nél. 1861-ben egy időre visszaminősítették, mert nem volt elég szorgalmas. Gyászjelentéséből kiderült, hogy Babos Károly mérnök a nevelt fia volt.⁸¹

Sándrik Mihály Antal (Buda, 1869. 08. 30. – Budapest, 1918. 03. 13.): 1913-ban földmérői vizsgát tett. Felm. növendék (1893), mérnöksegéd (1895:12. ff.; 1898:5. ff.), mérnök (1900; 1905:3. ff.), főmérnök (1908).

Sebastian (Sebestyén) Rezső (Garamszentandrás, 1881. 03. 24. – Debrecen, 1948. 06. 25.): 1899-ben érettségizett, majd ezután Budapesten két évig jogi tanulmányokat folytatott. 1925-ben földmérői szakvizsgát tett. Id. felm. díjnok (1907:15. ff.), id. felm. növendék (1909), id. felm. gyakornok (1911:12. ff.), kat. mérnöksegéd (1912), kat. mérnök (1919), főmérnök (1929). 1915 és 1919 között mozgósítás folytán tényleges katonai szolgálatban volt. 1930. június végén ideiglenesen nyugállományba helyezték.⁸²

Sidjanin János (Ilinci, 1870. 06. 26. – ?): 1890-ben Eszéken tett érettségi vizsgát. Id. felm. díjnok (1890: Kat. felm. vez. Eszék), id. felm. növendék (1892:3. ff.), mérnöksegéd (1894; 1896:2. ff.), mérnök (1899; 1902:14. ff.; 1907:13. ff.), főmérnök (1911:12. ff.; 1918:9. ff.), műszaki tanácsos (1919). Mozgósítás folytán tényleges katonai szolgálatban volt 1917 és 1918 között.⁸³

Siposs Rezső (Krasznabéltek, 1880. 03. 31. – Budapest, 1943. 07. 06.): 1898-ban Nagykarolyban érettségizett. Id. felm. díjnok (1898:4. ff.), id. felm. növendék (1900), kat. mérnöksegéd (1903), kat. mérnök (1907:2. ff.; 1911:12. ff.; 1912:23. ff.; 1913:2. ff.), főmérnök (1919; 1921:3. ff.), műszaki tanácsos (1924). Katonai szolgálatot teljesített, 1915 márciusában orosz hadifogoly lett. 1930. december 31-én nyugállományba helyezték.⁸⁴

Spörer Károly (1874? – Debrecen, 1918. 10. 23.): felm. díjnok (1907:7. ff.; 1909: Eig. Beszterce), felm. növendék (1909), felm. gyakornok (1911:12. ff.), mérnöksegéd (1913), mérnök (1918). Brandenburg Gyula és Gréger József mérnökök sógora.

Suba Árpád József (Jászberény, 1884. 02. 05. – Jászberény, 1970. 05. 04.): Id. felm. díjnok (1907:5. ff.), id. felm. növendék (1909), felm. gyakornok (1911:12. ff.), mérnöksegéd (1912; 1915:4. ff.), mérnök (1918; 1922:9. ff.), főmérnök (1926; 1928:22. ff.) műszaki tanácsosi cím és jelleg (1937), műszaki tanácsos (1938; 1939:9. ff.; 1943:17. ff.). 1943-ban nyugdíjazták.

Szánthó Árpád Sándor (Nádasdladány, 1864. 10. 15. – Budapest, 1929. 11. 26.): id. felm. díjnok (1881:3. ff.), felm. növendék (1883), mérnöksegéd (1886; 1893:6. ff.), mérnök (1895:12. ff.; 1901:2. ff.; 1903:11. ff.; 1909:9. ff.), kat. főmérnök (1917), műszaki tanácsos (1919). 1923-ban nyugdíjazták.⁸⁵

80 MNL OL, S 92. No. 25/6. 498–503.

81 Österreichisches Staatsarchiv (= ÖStA), Finanz- und Hofkammerarchiv (= FHKa), Neue Hofkammerarchiv und Finanzministerium (= NHK) Katasterabt. 682. 1865/19954.; Hof- und Staats-Handbuch des Kaiserthumes Österreich, (1859) 4:167.; MNL OL, K 269. II.-A-21.-b. 1. 1860–1865. 5.; 134., 180., 250.; 2. 1868–1874. 13., 67., 78., 167., 269., 334.; 3. 1884–1892. 43.

82 MNL OL, S 92. No. 25/7. 112–113.

83 MNL OL, S 92. No. 25/7. 138–144.

84 MNL OL, S 92. No. 25/7. 175–187.; No. 26/1. 588–598.; KK, 24. (1915) 7–8:150.

85 MNL OL, S 92. No. 25/7. 316–326.

Szarka Ferenc (Máramarossziget, 1852. 05. 05. – Debrecen, 1906. 01. 08.): 1871-ben érettségizett Máramarosszigeten. Id. mérnöksegéd (1871:8. ff.), id. felm. növendék (1872), mérnöksegéd (1876:3. ff.), segédmérnök (1880), mérnök (1882; 1885:5. ff.; 1887:1. ff.; 1893: IV. hf.), főmérnök (1896:12. ff.).⁸⁶

Szatke Ferenc (Nyíregyháza, 1878. 09. 25. – ?): Máramarosszigeten 1902-ben érettségizett. Id. felm. díjnok (1902:12. ff.), id. felm. növendék (1904), kat. mérnöksegéd (1908:14. ff.). 1907-ben az állami nyomdánál dolgozott. 1910-ben törölték a tisztviselők közül.⁸⁷

Székely Ferenc (Verespatak, 1852. 02. 18. – Debrecen, 1923. 03. 01.): Kolozsváron járt gimnáziumba, szolgálatba lépéséig a kolozsmonostori gazdasági intézetben volt hallgató. Id. felm. díjnok (1871: kolozsvári m. kir. jószágig.), id. felm. növendék (1892), mérnöksegéd (1876:1., 2. ff.), segédmérnök (1880:2., 4. ff.), mérnök (1883; 1888:2. ff.), főmérnök (1894:2. ff. és a K. ig. Kolozsvár; 1897: K. ig. Kolozsvár; 1898:12. ff.), felm. felügyelő (1899), felügyelő-segéd (1898). 1913-ban nyugdíjazták.⁸⁸

Szomolnok (Szmolkó) Ferenc Károly Imre (Budapest, 1885. 08. 05. – Budapest, 1945. 02. 20.): Id. felm. díjnok (1907:1. ff.; 1910:12. ff.), id. felm. növendék (1910; 1912:1. ff.), mérnöksegéd (1913), ön. m. mérnöksegéd (1914), mérnök (1917), főmérnök (1926; 1927:9. ff.; 1929: Pénzügymin. XIII/b. ügyosztály, állami földmérés), műszaki tanácsosi cím (1933), műszaki tanácsos (1936: Pénzügymin. IX/b. ügyosztály, állami földmérés), műszaki főtanácsosi cím és jelleg (1939), műszaki főtanácsos (1941), miniszteri tanácsosi cím és jelleg (1944). 1938-ban kinevezték a budapesti földmérési térképtár vezetőjévé. 1934-ben Szomolnokyra változtatta a nevét.

Thanhoffer Lajos (Szaniszló, 1877. 08. 28. – Budapest, 1941. 04. 17.): Id. felm. díj-

nok (1897:1. ff.), felm. növendék (1898:12. ff.; 1899:1. ff.; 1901:10. ff.), mérnöksegéd (1902), mérnök (1907:9. ff.), műszaki tanácsos (1921), műszaki főtanácsosi cím és jelleg (1932), műszaki főtanácsos (1933).

Tibai István (Debrecen, 1880. 07. 14. – Debrecen, 1967. 02. 07.): 1898-ban érettségizett. Id. felm. díjnok (1898:3. ff.), id. felm. növendék (1900), kat. mérnöksegéd (1903:3. ff.; 1903:15. ff.), ön. m. kat. mérnöksegéd (1904:15. ff.), kat. mérnök (1907:15. ff.; 1909:12. ff.), főmérnök (1919), műszaki tanácsos (1922). Mozgósítás folytán tényleges katonai szolgálatban 1914 és 1918 között. 1935. november végén nyugdíjazták.⁸⁹

Tóth Sándor (Debrecen, 1880. 12. 27. – Debrecen, 1955. 07. 18.): felm. díjnok (1903:12. ff.), felm. növendék (1904), mérnöksegéd (1907), mérnök (1909), műszaki tanácsos (1927), műszaki főtanácsosi cím és jelleg (1939), műszaki főtanácsos (1941).

Tarczinsky (Tarczinszky) Antal (Lissó, 1838. 09. 01. – ?): gyakornok (1855), kiegészítő (1855), 3. oszt. segéd (1856), 2. oszt. segéd (1857, 1864: 4. ff.), 1. oszt. segéd (1868:8. ff.; 1869:3. ff.), mérnök (1881:Kat. ig. Besztercebánya, ; 1884: I. hf., 1887: 5. ff., 1892: IV. hf.), főmérnök (1893: IV. hf.; 1895:12. ff.). 1896. május elsejével nyugdíjazták.⁹⁰

Varga Elemér (Munkács, 1889. 07. 21. – ?, 1929. 02. 08.): id. felm. díjnok (1909:12. ff.), id. felm. gyakornok (1911, 1913:24. ff.), kat. mérnöksegéd (1916), segédmérnök (1919:10. ff.). 1914 és 1918 között katonai szolgálatot teljesített.⁹¹

Vizer Ferenc (Eger, 1888. 01. 16. – ?): 1908-ban érettségizett Egerben, majd jogi tanulmányokat kezdett ugyanitt. Id. felm. díjnok (1909:12. ff.), id. felm. gyakornok (1911), kat. mérnöksegéd (1916). 1914. augusztus 2-től hadi szolgálatba lépett, 1915-ben orosz hadi-

86 MNL OL, S 92. No. 25/7. 299–302.; K 269. II-A-21-b. 2. 1868–1874. 275., 336.; 3. 1884–1892. 39.

87 MNL OL, S 92. No. 25/7. 306–315.

88 MNL OL, S 92. No. 25/7. 459–461.

89 MNL OL, S 92. No. 25/9. 277–284.; No. 26/2. 154–163.

90 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. 682. 1865/19954.; MNL OL, K 269 II.-A-21.-b. 1. 1860–1865. 183., 252.; 2. 1868–1874. 12., 66., 79., 168., 184., 270., 331.; 3. 1884–1892. 43.

91 REISZ, 2018. 63.

fogságba került, mint eltűnt személynek 1918-ban megszüntették az illetményeit.⁹²

Vrobotje (Vrabetje) János (1845. 02. 27. – ?): mérnöksegéd (1878; 1884:4. ff.), mérnök (1885; 1896:12. ff.; 1897:4. ff.), főmérnök (1899). 1901. április végén nyugdíjba ment.

Vukovojac István (? – ?): id. felm. díjnok (1906:13. ff.), id. felm. növendék (1907, 1909:7. ff.; 1911:12. ff.; 1912:20. ff.), mérnöksegéd (1912), mérnök (1916).

Witlaczil Antal (Győr, 1857. 11. 29. – ?): felm. díjnok (1877), felm. növendék (1879), mérnöksegéd (1882), kat. mérnök (1893), kat. főmérnök (1899; 1906:12. ff.), felm. felügyelő (1907; 1909: H. h.), felügyelőségvezető (1908:1. ff.; 1914:6. ff.).⁹³

Wonek Alajos (1838 – Pozsony?, 1918. 04. 28.): mérnöksegéd, adjunkt (1861:XXI. ff.; 1864:9. ff.; 1868:2. ff.) asztalvezető (1871:2.

ff.), segédmérnök (1872), mérnök (1874:10. ff.; 1884: K. ig. Debrecen; 1885: IV. hf.; 1888:III. hf.), főmérnök és felügyelőségvezető (1890: IV. hf.), felm. felügyelő (1895:12. ff.).⁹⁴

Zarubay István (Szekszárd, 1875. 07. 04. – Budapest, 1943. 08. 22.): háromszögelői szakvizsgát szerzett 1909-ben. Id. felm. díjnok (1894:2. ff.), felm. növendék (1894), mérnöksegéd (1896:9. ff.; 1897:2. ff.; 1901:12. ff.), mérnök (1902; 1908: H. h.; 1912:21. ff.; 1914:22. ff.), főmérnök (1917), műszaki tanácsos, műszaki főtanácsos (1926), miniszteri tanácsosi cím (1934). 1934-ben nyugdíjazták.⁹⁵

Zsiros Sándor József (Békéscsaba, 1890. 02. 28. – Debrecen, 1966. 10. 14.): Székesfehérváron 1908-ban érettségizett. Id. felm. díjnok (1909:12. ff.), id. felm. gyakornok (1911). 1914-ben lemondott állásáról.⁹⁶

12. felmérési felügyelőség		Debrecen (Piac-utca 36. szám.)	
Működési kör: Hajós és Szabolcs vármegyéknél mérnöki helyettesítés és		nyilvántartás, illetve a teleknyvi betűszerkesztési való közreműködés.	
Felmérési felügyelő	<i>Sékely Ferenc</i>	Katastrali mérnöksegéd	<i>Fekete Lajos</i>
Katastrali főmérnök	<i>Gréger József</i>	Felmérési növendék (Hajós)	<i>Tóth Sándor</i>
Katastrali mérnök	<i>Matejovszki Szaniszló</i>		<i>Kovács Dezső</i>
	<i>Babos Károly</i>		<i>Kardos András</i>
	<i>Biró István</i>	Felmérési díjnok	<i>Csala Imre</i>
	<i>Brandenburg Gyula</i>		<i>Demeter Lajos</i>
	<i>Höffer Ferenc</i>		<i>Barua Ferenc</i>
	<i>Zarubay István</i>		
	<i>Karap Géza</i>		
Katastrali mérnöksegéd (valószínű méltósági)	<i>Péchy Tibor</i>		
	<i>Rozgonyi Dezső</i>		
	<i>Orosz Géza</i>	Katastrali mérnöksegéd	<i>Höffer József</i>
			Iskolai

■ A 12. felmérési felügyelőség személyzete az 1907. évi szolgálati beosztás szerint (MNL OL, S 92. No. 23/3.)

92 MNL OL, S 92. No. 25/8. 257–262.; KK, 24. (1915) 7–8:150.

93 MNL OL, S 92. No. 25/8. 300–301.

94 MNL OL, K 269. II.-A-21.-b. 1.1860–1865. 39., 63., 163., 211.; 2. 1868–1874. 6., 60., 78., 164., 183., 269., 338.; 3. 1884–1892. 43.

95 MNL OL, S 92. No. 26/2. 220–225.

96 MNL OL, S 92. No. 25/8. 389–392.

BŐSZ ATTILA

*Pécs részletes felmérése a tervezett városrendezés tükrében (1912–1917)**

Előzmények

Pécs lakosság száma a város első részletes felmérését (1865) követő évtizedekben több mint duplájára emelkedett, és az 1910-es évekre elérte az 50 000 főt.¹ A város közgyűlésein állandóan napirenden volt a különböző utcák, terek szabályozásának, új utcák nyitásának kérdése.² Sürgető problémát jelentett a település csatornázásának a megvalósítása és a régóta tervezett villamos vasút megépítése is.³

A városvezetés szempontjából Pécs területének bővülése, közterületeinek kiigazítása, a tervezett városrendezés és közművesítés, valamint a kötöttpályás tömegközlekedés üzembe helyezése, az időközben megváltozott birtokviszonyok nyomán követése, de még az utcák megfelelő burkolatának kiválasztásában nyújtott segítség is indokolta az újabb részletes felmérést és várostérkép elkészítését.⁴

1865-ben a város bel- és külterületét is 1:2880 méretarányban – értelemszerűen nem méterrendszerben, hanem ölben – térképezték,⁵ de „*minthogy időközben új utcák és házhelyek keletkeztek, a telkek tehát nagyon feldarabolódtak, a telekkönyvi betétek*

szerkesztése során szükségessé vált a pécsi belső téri térképeknek 1:2880 méretarányból 1:1440 méretarányban való megnagyobbítása”.⁶ Erre azért is szükség volt, mert a kisebb felbontású térképen már nehézkesen lehetett jelölni a telekaprózódásokat. Az 1865. évi részletes felmérés óta bekövetkezett birtokmegosztásokat, változásokat 1885-ben (illetve ettől kezdve) vezették át, a város általános mérnöki helyszínelése után. 1895-ben pedig a telekkönyvi betétszerkesztés munkálatainak lezárultával történt meg a méretarány megnövelése.

A műszaki munkálatok mellett a város belterületére jellemző magas telekérték miatt szükséges pontos területmeghatározás is elkerülhetlenné tette ezt. Később az 1:1440 méretarányt már ritkábban alkalmazták, a városok belterületét általában 1:1000 méretarányban vették fel.⁷ Az 1912. évi felmérés nyomán 1913-ban nyomtatott térkép már így készült.⁸

A város általános szabályozási tervének megalkotása régóta húzódott, már az 1885. évi helyszínelési munkák kapcsán foglalkoztak vele, és a kérdés 1912-ig állandóan előkerült,

* A tanulmányhoz szükséges kutatás a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal támogatásával az NKFI Alapból (K 132723) valósult meg.

1 A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása. *Magyar Statisztikai Közlemények*, 42. (1912), 25.

2 Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Vármegyei Levéltára (= MNL BaVL), IV.1406.a. Pécs Város Tanácsának iratai. Tanácsülési jegyzőkönyvek.

3 A csatornázás a világháború miatt lekerült a napirendről, és csak 1926-tól indultak meg a munkálatok, a villamos vasút viszont 1913. október 20-án megkezdhetette az utasszállítást.

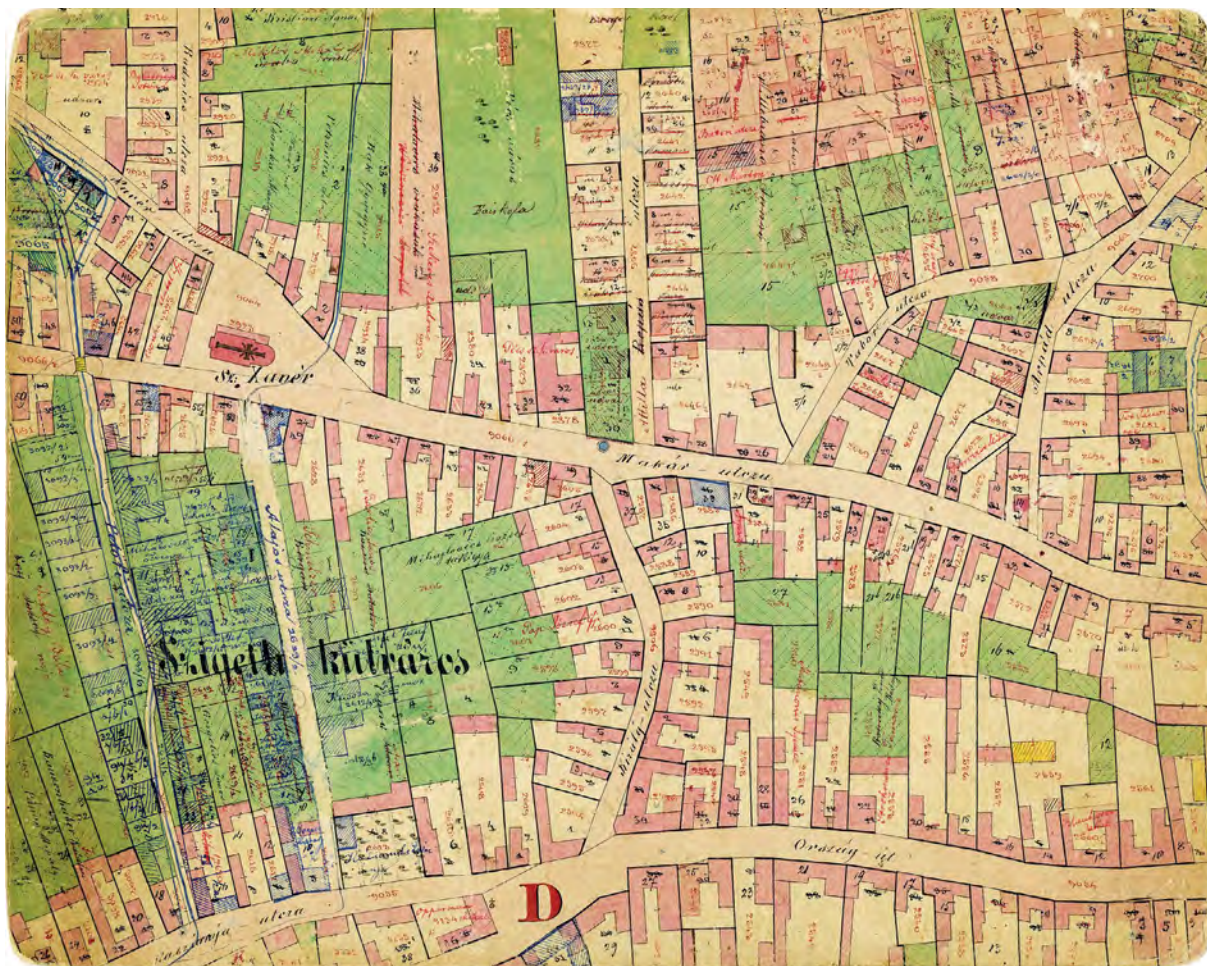
4 „*A technika és a városok rohamos fejlődése időnként szükségessé teszi az elavult és a kor igényeit már ki nem elégítő térképek helyett újak készítését*” – idézi Futaky Zoltánt REISZ T. CSABA: Adalék Buda és Óbuda kataszteri felmérésének történetéhez. *Catastrum*, 8. (2021) 1:61. Állami szempontból a részletes vagy telkenkénti felmérés elsődleges célja a földadó minél pontosabb megállapításához szükséges területnagyság, művelési ág és pontos fekvés meghatározása volt, l. TÖRÖK ENIKŐ: Szentés részletes felmérése. *Catastrum*, 3. (2016), 4:38.

5 A négyzetögl használata még a méterrendszer bevezetése után is megengedett volt a kataszteri felmérésnél. REISZ T. CSABA: Az első nemzetközi mértéketalonok Magyarországon. *Turul*, 93. (2020) 2:49–57.

6 RUTTKAI VILMOS: Pécs város méterrendszerű felmérése. *Kataszteri Közlöny* (= KK), 22. (1913) 5:189–203. (= RUTTKAI, 1913).

7 GERŐ LÁSZLÓ: *Országos földmérések az állami közigazgatás szolgálatában*. Bp., 1934. 18.

8 A térkép elérhető: <https://maps.arcanum.com> (elérés ideje: 2023. 08. 22.)

■ Változások átvezetése tollal az 1865. évi birtokvázlaton (MNL BaVL, XV.3.c.461.)

azonban a megfelelő munkaerő vagy az anyagiak, de mindenképpen a kellő akarat (a városi főmérnök szavaival: „*ismerve a [...] város közgyűlésének a hangulatát*”) hiányában a kivitelezés rendre megghiúsult.⁹ A folyamat odáig jutott csak el, hogy 1885-ben létrehoztak egy „szépészeti bizottságot”, a benyújtott építési kérelmeket abból a szempontból elbírálendő, hogy „*az új építkezések a modern városszabályozási elveknek megfelelőleg történjenek.*”¹⁰ A bizottság megalakítása azonban kedvezőtlen fogadtatásra talált a nagyközönség részéről, úgy tekintettek rá, mint ami csak azért van, hogy akadékoskodjon, ezért sok esetben

megtévesztették és félrevezették annak érdekében, hogy olyan épületet emelhessenek és oda, amelyet és ahova elképzelték. A város vezetése is pontosan tisztában volt a helyzet visszasságával, mert bár minden építkezést – amelyekből a századforduló környékén különösen sok volt, hiszen ekkor alakult ki Pécs ma is látható belvárosi képe – külön megvizsgált,¹¹ a városi főmérnök, Rauch János 1909-ben mégis megállapíthatta: „*régóta érzi és tudja azt mindenki, hogy a városrendezésnek ezen módja ötletszerű, hatalmas magánérdekek befolyása alatt nem mindig a közérdeknek megfelelő, s példákra való hivatkozás nélkül állítható, hogy a rendezésnek*

9 MNL BaVL, IV.1406.e. Pécs város Tanácsa Gazdasági és Építési ügyosztályának iratai. Pécs város felmérése. C-1388/1920. (= MNL BaVL, IV.1406.e. C-1388/1920.)

10 MNL BaVL, IV.1406.e. C-1388/1920.

11 1902-től külön ügyosztály foglalkozott az építkezésekkel, az ügyiratokból pedig valóban kiténik az igyekezetet, hogy legalább egységes utcakép jöjjön létre, és hogy betartassák az utcavonalat, ám egységes szabályozási terv hiányában itt is érződik az esetlegesség. MNL BaVL, IV.1406.e. Pécs város Tanácsa Gazdasági és Építési ügyosztályának iratai.

ezen módja nem egyöntetű, nem célszerű és nem szép”.¹²

A szabályozási terv elkészítését meg kellett előznie a város felmérésének, amire tettek is előkészületeket, és eleinte úgy gondolták, hogy saját költségen, magánúton valósítják meg. Még a század végén kidolgozták a munkafolyamatok és a műszaki feltételek részleteit, valamint a várható költségeket is kiszámolták, de 1905-ben még mindig csak ott tartottak, hogy ki kellene küldeni egy szakértő bizottságot a legjobbnak vélt mérnöki ajánlat megvizsgálására. A szóban forgó ajánlat 311 000 koronáról szólt, tartalmazta a város felmérését 1:1000 méretarányban, a szabályozási terv elkészítését és a belvárostól keletre elterülő nagy városrész szabályozási tervét – amelyet már csak azért is el kellett készíteni, mert egy évvel korábban, 1904-ben a tér aljában, illetve attól keletre elhelyezkedő városi temetőt áthelyezték, és így ez a városrész is rendezési munkákra szorult. Az ajánlatot a tanács a „város jelenlegi viszonyai között megvalósíthatónak nem tartja”, így azt elvetette.¹³

A hosszú évek óta „égető szükségként” emlegetett felmérés ügye végül az első világháború előtt, a földadókataszter kiigazításáról szóló 1909. évi V. törvénycikk életbelépte után kapott lendületet.¹⁴

A belterület felmérése (1912)

1910-ben a város megegyezett a Pénzügyminisztériummal, hogy az a saját mérnökgárdájával, az országos kataszteri felmérés kere-

tein belül elvégzi a háromszögelési, felmérési és térképezési munkákat. Az eszközállomány és a személyzet fizetése a kincstárat, míg a „szolgáltatások”, vagyis a fogat, a lakás, a napszámosok felfogadása és ezek ellátása a városi kasszát terhelte. A költségeket a város banki kölcsönök felvételével fedezte. 1911 tavaszán Havas József háromszögölő főmérnök vezetésével három mérnökből álló osztály kezdte

Magyar kir. országos kataszteri felmérés.

Megye : _____
Járás : _____
Község : _____

A háromszögmereti pont														
neve vagy száma, ☐ mértföldje, szelvénye, a háromszögelés és az állandósítás időpontja	az állomás leírása, kilitás és felvétele közeli helységekhez, a birtok és művelési ág megnevezése, melyen a jel áll, és az állandósítás módja	helyszínrajzi vázlata												
<p>Hosszú térség szelvénye</p> <p>☐ mértföld: $\frac{1}{10}$ szelvény: $\frac{1}{10}$</p> <p>R = + 65 340 68 M = + 55 989 18 H =</p> <p>Háromszögeltetett 1912 -ik évben, Bécs városi mérnök által. Állandósított 1 évi</p>	<p>ak jászpéteri székesegyház (vartemp- lom mind a negy térség)</p> <p>Központja: ☒ Tegye: ☒</p> <table style="width: 100%; border: none;"> <tr> <td style="border: none;">négyzetben</td> <td style="border: none;">átmérijű</td> <td style="border: none;">hosszú</td> </tr> <tr> <td style="border: none;">anyaga</td> <td style="border: none;">Körülfalazás</td> <td style="border: none;">mélysége</td> </tr> <tr> <td colspan="3" style="border: none; text-align: center;">Megjelölés</td> </tr> <tr> <td style="border: none;">által.</td> <td style="border: none;">külső</td> <td style="border: none;">belső</td> </tr> </table>	négyzetben	átmérijű	hosszú	anyaga	Körülfalazás	mélysége	Megjelölés			által.	külső	belső	 <p>Bettelhek</p>
négyzetben	átmérijű	hosszú												
anyaga	Körülfalazás	mélysége												
Megjelölés														
által.	külső	belső												
<p>5. sz. térség</p> <p>☐ mértföld: $\frac{1}{10}$ szelvény: $\frac{1}{10}$</p> <p>R = + 65 317 33 M = - 56 087 90 H =</p> <p>Háromszögeltetett 1912 -ik évben, Bécs városi mérnök által. Állandósított 1 évi</p>	<p>alagútban templom térség)</p> <p>Központja: ☒ Tegye: ☒</p> <table style="width: 100%; border: none;"> <tr> <td style="border: none;">négyzetben</td> <td style="border: none;">átmérijű</td> <td style="border: none;">hosszú</td> </tr> <tr> <td style="border: none;">anyaga</td> <td style="border: none;">Körülfalazás</td> <td style="border: none;">mélysége</td> </tr> <tr> <td colspan="3" style="border: none; text-align: center;">Megjelölés</td> </tr> <tr> <td style="border: none;">által.</td> <td style="border: none;">külső</td> <td style="border: none;">belső</td> </tr> </table>	négyzetben	átmérijű	hosszú	anyaga	Körülfalazás	mélysége	Megjelölés			által.	külső	belső	 <p>Bettelhek</p>
négyzetben	átmérijű	hosszú												
anyaga	Körülfalazás	mélysége												
Megjelölés														
által.	külső	belső												
<p>6. sz.</p> <p>☐ mértföld: $\frac{1}{10}$ szelvény: $\frac{1}{10}$</p> <p>R = + 61 624 35 M = - 56 148 02 H =</p> <p>Háromszögeltetett 1912 -ik évben, Bécs városi mérnök által. Állandósított 1 évi</p>	<p>Lászlóvári félsz. mauzóleum</p> <p>Központja: ☒ Tegye: ☒</p> <table style="width: 100%; border: none;"> <tr> <td style="border: none;">négyzetben</td> <td style="border: none;">átmérijű</td> <td style="border: none;">hosszú</td> </tr> <tr> <td style="border: none;">anyaga</td> <td style="border: none;">Körülfalazás</td> <td style="border: none;">mélysége</td> </tr> <tr> <td colspan="3" style="border: none; text-align: center;">Megjelölés</td> </tr> <tr> <td style="border: none;">által.</td> <td style="border: none;">külső</td> <td style="border: none;">belső</td> </tr> </table>	négyzetben	átmérijű	hosszú	anyaga	Körülfalazás	mélysége	Megjelölés			által.	külső	belső	 <p>Bettelhek</p>
négyzetben	átmérijű	hosszú												
anyaga	Körülfalazás	mélysége												
Megjelölés														
által.	külső	belső												

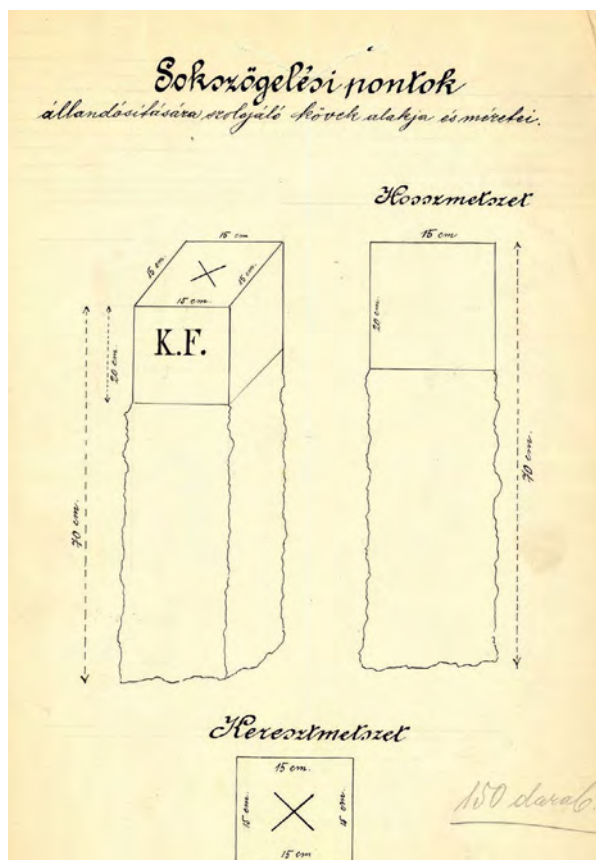
D. 24. (Az állandósított pontok összerakítása.)

■ Háromszögeléshez állandósított pontok lajstroma (MNL BaVL, IV.1423.)

12 MNL BaVL, IV.1406.e. C-1388/1920.

13 MNL BaVL, IV.1406.e. C-1388/1920.

14 1909. évi V. törvénycikk a földadókataszter kiigazításáról és a földadó százalékának megállapításáról. <https://net.jogtar.hu> (elérés ideje: 2023. 08. 01.)

■ A sokszögpontok állandósításához használt kövek rajza (MNL BaVL, IV.1423.)

meg a háromszögelési és sokszögelési hálózat kifejlesztését. Mivel az itt kifejlesztett háromszögelési hálózatnak is be kellett kapcsolódnia az országos hálózatba, az a már meglévő öt elsőrendű, végleges háromszögméreti alappontból, a Jakabhegy, a Zengővár, a bátai Csókahegy, a Nagyharsány és a Diósviszló határában található alappontokból indult ki.¹⁵ A pécsi 11. felmérési felügyelőség vezetője, Ruttkai Vilmos a belterület felmérési munkálatairól készített beszámolójában ismerteti a másodrendűtől az ötödrendű pontig terjedő alappontokat is. Az ötödrendű pontokat részben már kiemelkedő pécsi épületek tetején, gyárak villámhárítóján helyezték el.¹⁶

Ezen ötödrendű pontok alapján szerkesztették meg a város felméréséhez használt sokszöghálózatot. A sokszögpontokat a belterület

szélénél beásott 128 – a kataszteri térképen „k. f.” (kataszteri felmérés) jelzéssel ellátott – határkö segítségével, a belterületen létrejött 711 (a felmérési felügyelő szerint 710) sokszögpontot 40 centiméter hosszú gázcsövekkel állandósították.

A felmérést megelőzően a legelső feladat a felmérendő terület pontos kijelölése volt, amiről jegyzőkönyv készült.¹⁷ Ez tartalmazta mind a 128 határkö pontos helyét és az ezeket összekötő vonal leírását. A kijelölt határvonal csaknem pontosan 1427 kataszteri holdat foglalt magába kelet–nyugati irányban a Lámpási-víztől Rácváros határáig, észak felől nagyjából a Tettyétől és a szőlőktől, délen a Fekete-víztől a katonai gyakorlótérig (ma Uránváros) terjedő vonalig, azonban az ekkor már dinamikusan fejlődő Pécs-Gyárváros nem került bele ebbe a területbe, mint ahogy a Duna-Gőzhajózási Társaság által a pécsi feketeszen kitermelése érdekében a bányászok számára épített kvázi külön városrész, Pécsbányatelep sem. Voltak azonban olyan kisebb birtoktestek, amelyeket újonnan vettek fel a város belterületei közé. Ilyen esetben a város formanyomtatványon értesítette a földbirtok tulajdonosát arról, hogy a telekhatárok kijelölése, kikarózása az ő feladata, aminek elmulasztása esetén csak saját költségén tud majd felszólalni, illetve kiigazítást kérni az esetleges hibás mérés miatt.

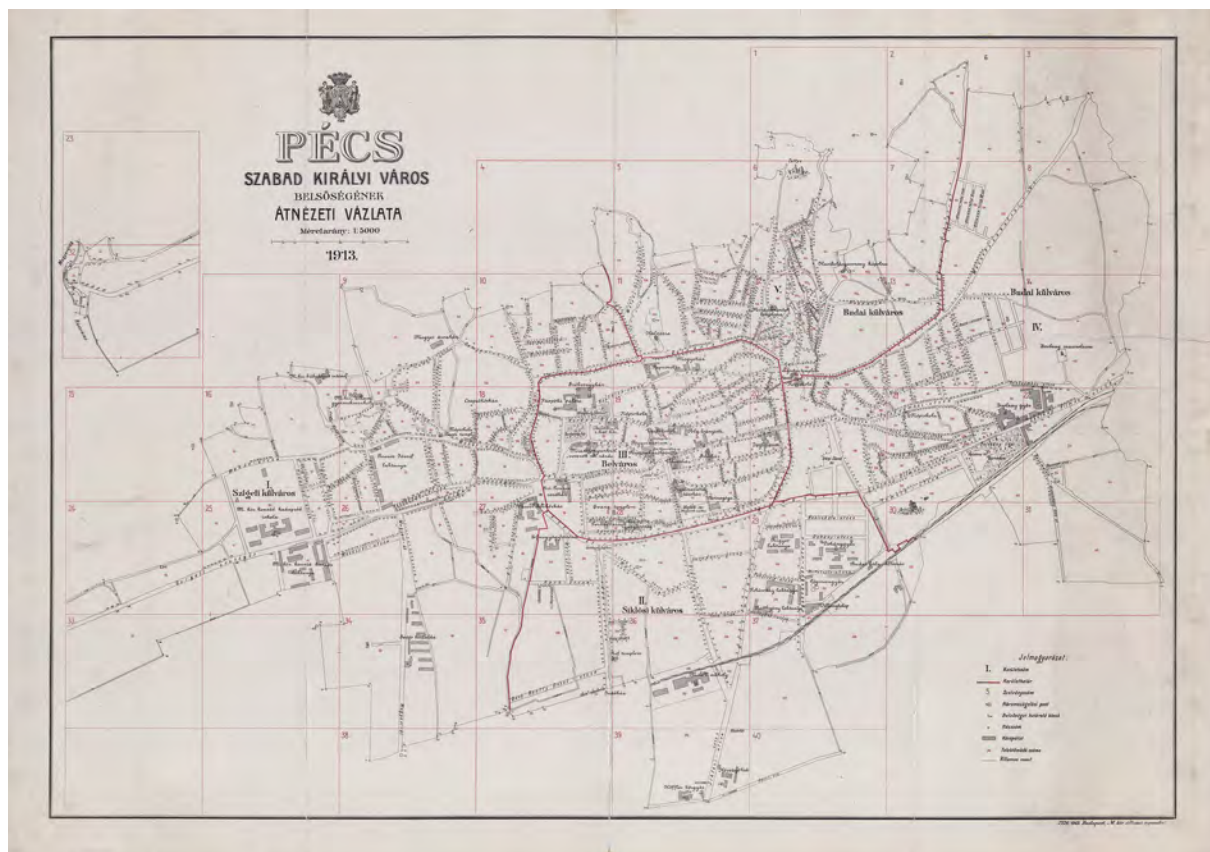
A háromszögelési munkák és a határmegjelölés után következhetett a részletes felmérés, amely már a pécsi 11. felmérési felügyelőség feladata volt. A városi tanács kérésére feltérképezték a járdákat, a vízcsapokat (hydrans vagy hidrán), a tolózákat, a közkutakat, a parkokat és a szobrokat is. A mérnököknek nehézséget jelentett a hosszmerések elvégzése, mert „mint ismeretes, Pécsnek teljesen sík utcái igen könnyen megszámlálhatók”, és vannak utcák, amelyekben belül igen nagy szintkülönbségek jelentkeznek egyszerre mindkét irányban.¹⁸ Az egyik lehetőség a lejtős alakzat vízszintes síkra

15 RUTTKAI, 1913. 190.

16 Uo.

17 MNL BaVL, IV.1423. Pécs Város Mérnöki Hivatalának iratai (= MNL BaVL, IV.1423.).

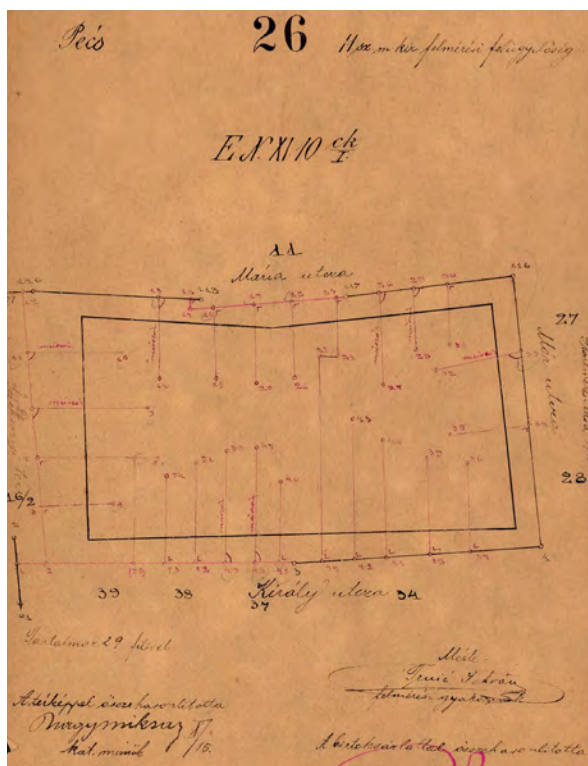
18 RUTTKAI, 1913. 193.

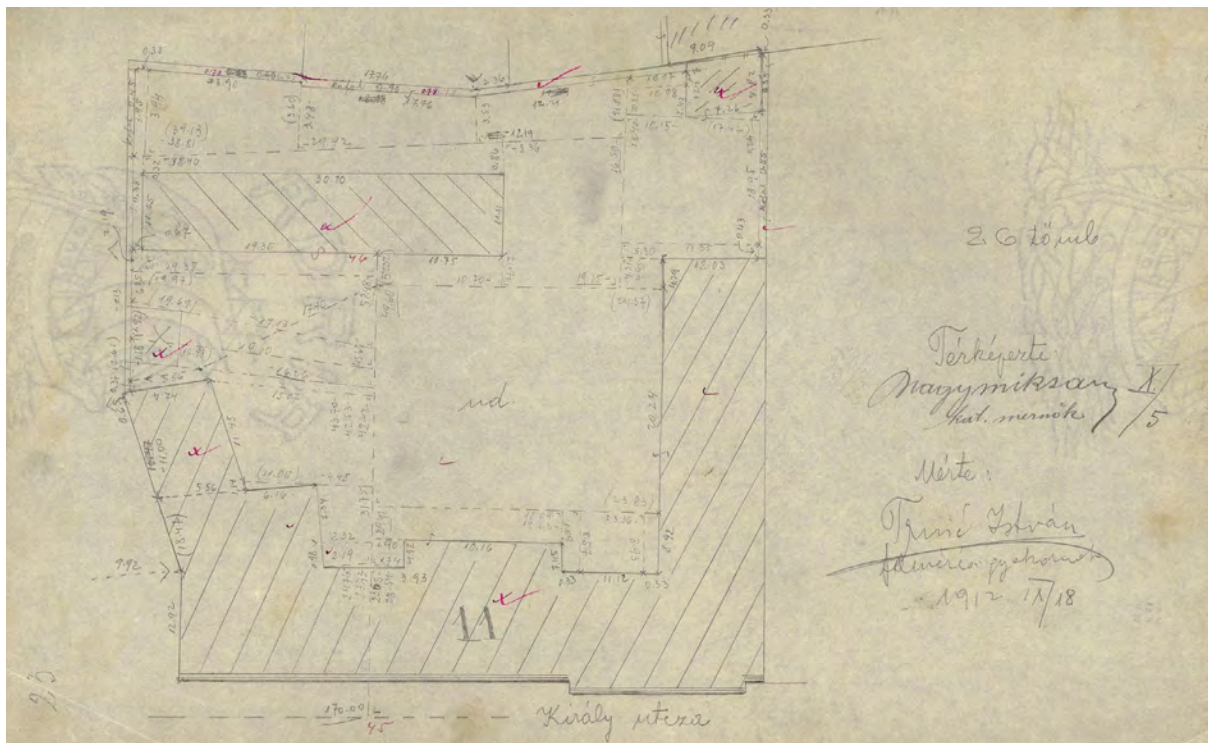
■ A részletes felmérés alapján készült átnézeti vázlat a háromszögelési pontok feltüntetésével (MNL BaVL, XV.9.150.)

redukálására az lett volna, ha a mérnökök még a mérések megkezdése előtt kiszámítják ezeket, ám itt fennállt volna a már nem elfogadható mértékű pontatlanság veszélye, ezért ehelyett inkább libellás mérőléceket alkalmaztak, és a helyszínen kapott mérési eredményekkel számították ki, hogyan kell majd a lejtős utcát két dimenzióra vetíteni. Mivel a sokszögponatok távolsága Pécs adottságai miatt (középkori eredetű kanyargós, szűk utcák) alacsony volt – 200 méteren, de sokszor 100 méteren aluli –, az enyhébb lejtők esetében vízszintesbe hozott, kifeszített acélszalaggal mérték a távolságot. A gyakorlatban ez a módszer ± 2 centiméter eltérést hozott az átlagosan 150 méteres távolságokon, ami jó eredménynek számított. Ennél nagyobb távolságokon már nem feszült ki megfelelően az acélszalag, így ilyen helyeken mérőrudat alkalmaztak.¹⁹

A részletes felmérést május 6-án négy mér-

■ A 26. számú telektömb vázlatrajza a borítólapon (MNL BaVL, IV.1423.)

■ A 26. telektömbhöz tartozó Király utca 11., a mai vármegyei levéltárépület részletes felmérési rajza a „félíven” (MNL BaVL, IV.1423.)

nöksegéd kezdte meg, majd 12 segéd dolgozott folyamatosan. A mérések számozott telektömbök szerint zajlottak, amelyeket a segéd a nap-számokkal előzőleg bejárt, és megállapította a telekhatárokat, illetve vázlatrajzán bejelölte a méréshez ideális helyszíneket.²⁰

Felmérték minden birtokhatárt, állandó kő- vagy faépületet, ezek 10 centiméternél nagyobb ki- vagy beugrásait, kőfalakat, víz-árkokat, művelési ágakat. A segédek sokszor az épület belső helyiségeiből vagy háztetőkről voltak kénytelenek méréseket végezni.²¹ Minden felmért telektömb bemérési lapjai külön mappába kerültek, amelynek a borítólapján az egész telektömb látható, a mappában pedig a részletes felmérés „félíveit” helyezték el. A borítólapon feltüntették, hogy hány „félívet” tartalmaz, megtalálhatók rajta a felmérést végző és az eredményeket ellenőrző mérnökök nevei, minden egyes mappán pedig a felmérési felü-

gyelő aláírása is szerepel. A mappa borítólapján a sokszögpontokat összekötő egyeneseket feketével, az ezekből fejlesztett szűkebb hálózatot pirossal jelölték.²²

A felmérési rajz ilyen formában csak városméréseknél fordult elő, egyébként rendes felvételi előrajzok készültek. Az ilyen típusú rajzolásnak Ruttkai Vilmos felmérési felügyelő szerint az a nagy előnye, hogy a mérnöksegéd a sokszögpontok elhelyezése után azonnal megkezdheti a telektömb felmérését, és otthoni munkája is kevés lesz általa.²³

A belterületek helyszínelésére 1917. április 1-jével kezdődően került sor, közvetlenül a külterületek felmérését megelőzően. A térkép szerkesztése párhuzamosan haladt a felmérési munkálatokkal. 40 térképszelvény készült el 1:1000 méretarányban, méterrendszerben. A térképezés hibahatára a tizedmilliméter volt, az eltérésnek ez alatt kellett maradnia, ami sikerült is,

20 Telektömb = minden oldalról közterülettel határolt telekegyüttes.

21 RUTTKAI, 1913. 196.

22 A város mérnöki hivatala iratai között 0,88 ífm terjedelmű a felmérés iratanyaga. Ebből 0,6 ífm (5 doboz) a helyszínen készített felmérési „félívek” terjedelme. MNL BaVL, IV.1423.

23 RUTTKAI, 1913. 197.

■ Pécs szab. kir. város belsőségének kataszteri térképe, 19. szelvény (MNL BaVL, XV.9.151.)

általában legfeljebb 0,03-0,06 milliméter, a valóságban tehát 3-6 cm volt az eltérés. Mivel a térképezésnél nem üveglapokat, hanem 82x64 cm-es alumíniumtáblákat (és erre feszített angol velin-papírt) használtak, a szelvények összeillesztése is nagy figyelmet kívánt meg. A térképszelvények nyomán színes birtokvázlatokat is szerkesztettek a művelési ágak és a tulajdonosok, valamint a házzámok feltüntetésével, ám sajnos ezek nem maradtak ránk. A birtokvázlat készítésére azért is szükség volt, mert ennek alapján készült a belterület földrészleti jegyzőkönyve. Pécs belterületén 4000 házhely volt, és összesen 6350 helyrajzi számot osztottak ki.

Az MNL Baranya Vármegyei Levéltárának őrizetében a kataszteri térképnek a Magyar Kir. Állami Nyomda által 1913-ban kartonpapírra nyomtatott másolata található meg hiánytalanul.²⁴ A szelvények mérete 75x62 cm, a keret mérete 60x50 cm. A főcím: „Pécs

Baranya vármegyei szab. kir. város belsősége kataszteri térképének másolata az 1912. évi részletes felmérés szerint”. Minden lapon ismétlődik a jobb felső sarokban: Pécs (Belsőség), középen fent a méretarány, jobb alsó sarokban: Budapest, 1913. M. kir. állami nyomda szerepel. A szelvények bal felső sarkában az adott szelvény száma, a keret vízszintes és függőleges oldalain középen a szomszédos szelvény száma látható. Az 1. szelvényen a lapok összeállítási vázlata szerepel. A telkek legtöbbször túlnyúlnak a kereten, a 16. szelvényen jelentősen. Az épületeket alaprajz mutatja, sokszor a kapcsolódó lépcsőt is jelzik. A templomok, kápolnák alaprajzán kereszt (csillag, hatágú csillag) látható, az udvarokat „ud”, a házhelyeket „h. h.” (egyes esetekben az „ud” alatt), a kerteket „K” és egy fa rajza, a szőlőterületeket szőlőtő rajza jelzi. A kőbányát legtöbbször „Kób.” és stilizált sziklák képe, az agyagbányát egy kör alakú ábra jelzi. Parknak

²⁴ A térkép az MNL Országos Levéltárban is megtalálható, illetve ennek digitalizált változata az interneten is elérhető: <https://maps.hungaricana.hu/en/MOLTerkeptar/15368> (elérés ideje: 2023. 08. 01.)

■ Hirdetmény a felmérés kezdetéről (MNL BaVL, IV.1406.e. C-1388/1920.)

vagy díszkertnek tekinthető az a terület, amelyen fákat, fenyőket, bokrokat és pontozott vonallal sétautat jelöltek, néhány esetben egy-egy területre ráírták: „park”. A temetőkbe a beleírt „r. k. temető”, illetve „izr. temető” feliraton kívül nagyobb síremléket, keresztek, szomorúfüzfűt és (az izraelita temetőbe) más formájú síremléket rajzoltak.²⁵ A város által térképeztetni kívánt köztéri szobrok (a mai napig álló alkotások közül többet is az akkori közelmúltban csodálhattak meg először a pécsiek) és közművek is szerepelnek a térképen, így az 1907-ben felújított főtéri Szentháromság-szobor alaprajza az új méreteivel, a szintén 1907-ben a Rákóczi úton felavatott Zsolnay-szobor, vagy az 1908-ban az akkori Majláth (ma Kossuth) téren felállított – azóta a téren belül áthelyezett – Kossuth-szobor alaprajza. Az utcák vonalán a „t” (tolózár), a „h” (hidrán) és a „k” (közút) jelzések láthatók.

A külterület felmérése (1916–1917)

A külterületek felmérésére később, 1916–1917-ben került sor. A háromszögelést a

m. kir. Háromszögelő osztály végezte Zarubay István vezetésével, ami 1915. augusztus 25-vel ért véget. Ezek után a felmérés előmunkálatainak elvégzése a városi földmérő feladata volt, aki „P. V.” jelöléssel határköveket és határhalmokat telepített a város és a városi ingatlanok határvonalán és a dűlőutak mentén. Érdekes, hogy a határköveket az Arad vármegyei Borosjenőről, a városi földmérő, Komlói István szülővárosából rendelték – ezt az ajánlatot találva a legolcsóbbnak – vasúti szállítással, mintegy 3300 korona értékben (majd nemsokára még egy

ugyanekkora tételt rendeltek innen).²⁶

A felmérés szintén a 11. felmérési felügyelőség feladata volt. A munka 1916. május 1-jén kezdődött, a külső mérnöki munkák rendszeres évkezdő napján. A magánparcellák határait a tulajdonosoknak kellett kijelölniük, egyeztetve a szomszédokkal. A földmérő Komlói István – aki egyben nyugalmazott kataszteri mérnök is volt – hosszú újságcikkben hívta fel ennek fontosságára a birtokosság figyelmét.²⁷ Ugyanitt – arra a kérdésre válaszolva, hogy miért éppen ilyen nehéz időkben kell a felmérésnek megtörténnie – írta, hogy ennek addig kell megvalósulnia, amíg lehet, mert a háborús tragédia csökkenteni fogja a mérnökgárda létszámát, a halálesetek során keletkező öröklések, birtokmegosztások átvezetése pedig ennek a csökkentett létszámnak a munkaidejét is teljesen le fogja kötni, valamint a „remélhetőleg megszállandó területek felmérése” fogja elvenni a kataszteri hivatal energiáit.²⁸

Valóban, a rendkívüli események miatt több település kérte a felmérés elhalasztását, Pécs vezetése azonban belátta, hogy a már meglé-

25 A leírás T. Papp Zsófia, az MNL BaVL ny. főlevéltárosa jegyzetei alapján készült. A jelölések megfelelnek az 1904. évi utasítás jelkulcsának (l. a Catastrum honlapján, Adatbank/Jogi keretek/Utasítások menüpontban).

26 Komlói érdekes pályájáról l.: Kiss MÁRTON: Komlói István életútja a katasztertől a pécsi földmérő irodáig (1868–1944). *Catastrum*, 9. (2022), 1:35–44. MNL BaVL, IV.1406.e. C-1388/1920.

27 Pécs szab. kir. város kataszteri felmérése. *Pécsi Napló*, (= PN) 25. (1916) 206:2–3 (szept. 17.).

28 Uo.

vő belterületi felmérésnek csak akkor van értelme, ha a külterületek adatait is hozzáadják, és ezekkel együtt készítik el az új telekkönyvi betéteket. Rauch János városi főmérnök 1916 elején a belterület felmérése után mindenképpen szükségesnek tartotta a munka folytatását a külterületekkel, és részletes javaslatában kérte a városi tanácsot a munkák pártfogására, amihez előzetesen 66 000 korona költséggel számolt, vagyis a bel- és külterületek felmérése nagyjából azonos költséget jelentett. A külterületek felméréséhez szükséges összeget is kölcsönökből fedezte a város.

A háborús viszonyok éreztették hatásukat, a felméréssel kapcsolatos levéltári iratok jó része a munkálatok anyagi fedezetével foglalkozik.²⁹ Nehézséget jelentett fogatot bérelni a külterületi helyszínek felkereséséhez, mert a lóállományra elsősorban a hadseregnek volt szüksége (a háromszögelő mérnök fogatát is lefoglalták 1915-ben, így az csak késve tudta megkezdeni a működését). Már a háború elején szükség mutatkozott a lóállomány mentésére, sor került például a vontatókutyák összeírására is. A kutyák bevetése „a lóállomány lehető kímélése érdekében” vált szükségessé. Az összeírásra először 1915 novemberében érkezett utasítás a honvédelmi minisztertől, mert eddigre drasztikussá vált a kiképzett katonalovak és általában a lóállomány fogyása.³⁰ Rauch ezek után nem a bérlést, hanem két fogat megvásárlását javasolta, ami meg is történt (egyébként az országos kataszteri felmérés miniszteri előirányzata is kötelezte a várost fogat biztosítására).

A háborúban a katonai bevonulások miatt szinte a város valamennyi hivatala rászorult hadifoglyok igénybevitelére.³¹ A felmérési felügyelőség sem tett mást, a munkálatokhoz

szükséges hiányzó napszamos munkaerőt hadifoglyokkal próbálták meg pótolni. „A munkásokat illetőleg pedig, mivel az erdészettől a nyár folyamára kikölcsönözött orosz foglyokat f. év nov. hó 1-én az erdészet rendelkezésére kell bocsátanunk, pótolni fogjuk más városi munkánál alkalmazott, a kérdéses 14 napra nélkülözhető foglyokkal, és pedig naponként minimum 12 foglyot fogunk a kat. felmérés rendelkezésére bocsátani, melyeket az egyes osztályok maguk közt fognak felosztani, illetve a munkájukat úgy beosztani, hogy a 12 munkás a 4 polgári napszamosal elegendő legyen.”³² A foglyok alkalmazásának további előnye volt, hogy csak minimális napszámot kellett nekik biztosítani, amit aztán esetleg meg sem kaptak, vagy természetben, például dohánnyal fizették ki őket, így jóval olcsóbb munkaerőt jelentettek.

A felmérést végző mérnökök lakhatása sem volt mindig előírászerűen biztosítva: „a működő mérnöki osztályok részére, amennyiben lehetséges lesz, az előírt lakásokat fogjuk rendelkezésre bocsátani, ha azonban ilyenek nem lesznek kaphatók, olyanokat, aminek lesznek.”³³ A háború alatt a 11. felmérési felügyelőséget Pechán János felügyelő-helyettes vezette, amíg főnöke, Ruttkai Vilmos a fronton szolgált.³⁴ Pechán városhoz írt levele tájékoztat a felmérést végző személyzet létszámáról.³⁵ Eszerint az irodai munkákat is figyelembe véve az 1916-ra pénzügyminiszteri engedéllyel november végéig meghosszabbított felmérésen hat osztályvezető, két segéd, 24 (de legalább 20) napszamos és egy felmérési gyakornok dolgozott, az ő lakhatásukat kellett Pechánnak kiharcolnia a városnál.³⁶

A felmérés végeztével megtartották a zárhelyszínelést, vagyis a város mérnöki hivatalában közszemlére tették a felmérési eredménye-

29 MNL BaVL, IV.1406.e. C-1388/1920.

30 Bósz ATTILA: A közúti mobilitás eszközei, erőforrásai és ezek mozgósítása a hadsereg számára az első világháborúban. *A Nagy Háború emlékezete. A Dél-Dunántúl és az első világháború*. Szerk.: Bósz ATTILA. Pécs, 2017. 98.

31 NAGY IMRE GÁBOR: Az első világháború hadifoglyainak sorsa Pécsen és hazaszállításuk. *A Nagy háború és következményei a Dél-Dunántúlon*. Szerk.: Bósz ATTILA. Pécs, 2020. 130.

32 MNL BaVL, IV.1406.e. C-1388/1920.

33 MNL BaVL, IV.1406.e. C-1388/1920.

34 Bósz ATTILA: Pechán János, a zeneszerző mérnök. *Catastrum*, 10. (2023), 2:18.

35 MNL BaVL, IV.1406.e. C-1388/1920.

36 MNL BaVL, IV.1406.e. C-1388/1920.

■ A Pécs külterületeit ábrázoló Komlói-féle térkép kartusa, illetve jelmagyarázatának részlete (MNL BaVL, XV.9.152.)

ket, és a megjelent birtokosok jelenlétében ellenőrizték a felvett birtoklásra vonatkozó adatokat. A zárhelyszínelés fontosságára a város hirdetményekben, Till Sándor kataszteri mér-

nők pedig a sajtó hasábjain hívta fel a figyelmet, röviden bemutatva az országos kataszteri felmérést, kitérve az annak nyomán keletkezett pontos telekkönyvi adatok fontosságára, va-

lamint hangsúlyozva a munkálatok végeredményének értékét és a városrendezésben betöltött főszerepét. „Célom a földbirtokosságnak felkelteni az érdeklődését a zárhelyszínelésre, óhajtván, minél többen vegyenek abban részt – biztosítván egyrészt saját érdeküket, másrészt az új térképek helyességét. Sokszoros tapasztalatból tudom, hogy a kataszter szó hallására a legtöbben adóra gondolnak, és a kataszteri felmérés alatt az adózás céljait szolgáló műveletet értik [...] a részletes felmérés többé már nem készít csupán adózási célból felvételeket, hanem műszaki, iparfejlesztési, talajművelési, közlekedésügyi, hadászati, államháztartási, hitellelkönyvi, valamint tudományos célokból szakadatlanul geodéziai felméréseket végez.”³⁷

A háború végén, a szerb megszállás idejére jellemző problémává vált, hogy a határban, ezen belül is leginkább az erdős részeken – a felmérés miniszteri előirányzatában előírt módon, a felsőrendű háromszögelési hálózat pontjainak megjelölésére szolgáló – fából készült gúlákkal és jelrudakkal megjelölt fixpontok rendszerint kárt szenvedtek ezek megromlása, illetve eltulajdonítása miatt. Hiába hangsúlyozta a városi mérnöki hivatal, hogy ezek a pontok elsőrendű fontossággal bírnak a jövőbeli birtokrendezések, parcellázások és általában mindennemű földmérési munkálatokkal kapcsolatban, a pontok megóvására nem került sor. Ahogy a város gazdasági hivatala válaszolt a mérnöki hivatalnak: „a közismert rendkívüli viszonyok folytán a jelen ügy végleges rendezésére az idő nem alkalmas”.³⁸

A külterületek felmérése alapján készült kataszteri térkép szelvényei nem maradtak ránk. Az egyedüli térképmű, amely fennmaradt az 1916–1917. évi munkálatok nyomán, az Komlói István 1920-ban szerkesztett térképe. Ez azért ritkaság a pécsi várostérképek sorában,

mert nem a belterületre koncentrálnak, hanem elsősorban a város teljes területét és határait mutatja be 1:10 000 méretarányban.³⁹ A térkép feltünteti a felmérés során használt alappontokat, vagyis a kataszteri felmérési (fix)pontokat, a határköveket és határhalmokat. Ezenkívül jelzi a felmérés során kiosztott helyrajzi számokat, a birtoktestek, dűlők határvonalait, a különböző rendű utakat, vasutat, bányákat és a meghatározott színekkel a határ egyes művelési ágait. De nem hiányoznak a belterület utcái, terei és középületei sem, csak éppen a kis méretarány miatt római, illetve arab számokkal jelzi azokat. Végül területkimutatás is található a térképen, művelési ágak és beosztás szerint. A mű egyedüli, csupán a kortárs kutatás szempontjából jelentkező hátránya, hogy – szintén a hely hiánya miatt – a belterület épületeihez nem rendel sem helyrajzi, sem házszámot, így a magánépületek nehezen azonosíthatók.

A részletes felmérés két fő célkitűzése közül az egyik teljesült, a tényleges birtokviszonyok naprakész adatait fel tudták használni a jogi és pénzügyi szervek, de a másik cél, a városrendezés a háború és az idegen csapatok megszállása miatt ismét halasztást szenvedett (a csatornázás például csak 1926-tól indulhatott meg Pécsen, amikor a város már hozzájutott külföldi kölcsönökhöz).

A több évig tartó munkálatok során a térképeken kívül a kutatás során jól használható számos egyéb irat is keletkezett: határleírás, vázrajzok, birtokosok névjegyzékei, lakóházak jegyzéke, házszámjegyzék, helynévjegyzék, kataszteri telekkönyvek, birtokváltási jegyzékek, helyrajzi számok azonosítási jegyzéke, háromszögelési pontok lajstroma, területszámítási jegyzőkönyv. Mindezek az iratok szintén megtalálhatók az MNL Baranya Vármegyei Levéltárában.⁴⁰

37 PN, 26. (1917) 202:3 (szept. 8.).

38 MNL BaVL, IV.1406.e. C-1388/1920.

39 Tekinthejtjük a kataszteri térképszelvényekhez készült átnézeti vázlatnak is. MNL BaVL, XV.9.152. Pécs város térképeinek gyűjteménye. Pécs törvényhatósági joggal felruházott város részletes térképe.

40 MNL BaVL, VI.181.a.-213. Pécsi Állami Földmérési Felügyelőség iratai. Kataszteri felmérési iratok. Pécs.

■ Pécs törvényhatósági joggal felruházott város részletes térképének a város belső területét megjelenítő részlete (MNL BaVL, XV.9.152.)

KISS MÁRTON

*A pécsi földmérési felügyelőség számadáskönyveinek forrásértéke (1931–1944)**

A történeti kutatásokban különleges helyet foglalnak el a számadáskönyvek. Definíciója szerint ez a forrástípus „egy gazdálkodási egység (város, uradalom vagy paraszti háztartás) bevételeiről, kiadásairól, adózásáról, vagyoni állapotáról, foglalkoztatott munkásai számáról és munkájáról való írás”.¹ Ide tartozhatnak továbbá azon állami szervek számadásai is, amelyek bár alárendelt szervezetként működtek, saját ügyeiket önálló pénztárukából rendezték. A helyi szintű igazgatási szervezetek közül több is kötelezően vezetett ilyeneket, hogy működésüket nyomon követhessék.

A földmérési szervezet többéves működéséről viszonylag kevés információval rendelkezünk. Ennek több oka van: egyrészt a hivatal működésére vonatkozó történeti források többsége az idők folyamán elpusztult, másrészt a helyi levéltárak iratanyagát eddig még nem tárták fel részletesen.²

A földmérési felügyelőségek számadáskönyvei kitűnő források lehetnek egy hivatal működésének mélyebb megismeréséhez. Ezekben ugyanis nemcsak a hivatali élettel kapcsolatos kiadások (úti számlák, bérezés) jelennek meg, hanem minden más is, ami egy szervezet mindennapi életében szükséges lehetett. Ilyenek például az épület fenntartásának költségei, a hivatal berendezéseinek működtetése és

karbantartása, valamint a közvetlen környezet (kert) szépítése is.

A pécsi 11. földmérési felügyelőségnek három ilyen számadáskönyve maradt fenn (1931–1933., 1933–1937. június 30.; 1940. május–1943. október/november).³ A kötetek olyan időszakokban készültek, amikor az ország súlyos politikai és gazdasági kihívásokkal szembesült, így egy hivatal életének vizsgálata az országos történeti eseményekre is reagálhat.

Az ellátmány-számadások forrásértéke

A számadáskönyvek – más néven ellátmány-számadások – bevezetéséről külön rendelkezés nem született a kataszteri szervezetre vonatkozóan. Ahogyan az a szervezet ügyvitelénél is megfigyelhető, ebben az időszakban is a jogkövetés – vagyis a Pénzügyminisztérium által felállított ügyviteli rend – volt a meghatározó. Egy 1924-ben kiadott rendeletben (5.200. P.M. szám) fejtették ki részletesen az ellátmányok felhasználásának kérdését.⁴ A 64. § szerint: „(1) *A kisebb összegű hivatali dologi szükségleteknek, továbbá az útielölgeknek, útiköltségeknek és egyéb ily természetű kiadásoknak rövid úton leendő kiegyenlítése céljából az utalványozó hatóság saját kiadási számlája terhére házi pénztára javára, valamint szükség esetén az alája tartozó hatóságok (hivatalok, intézetek) részére*

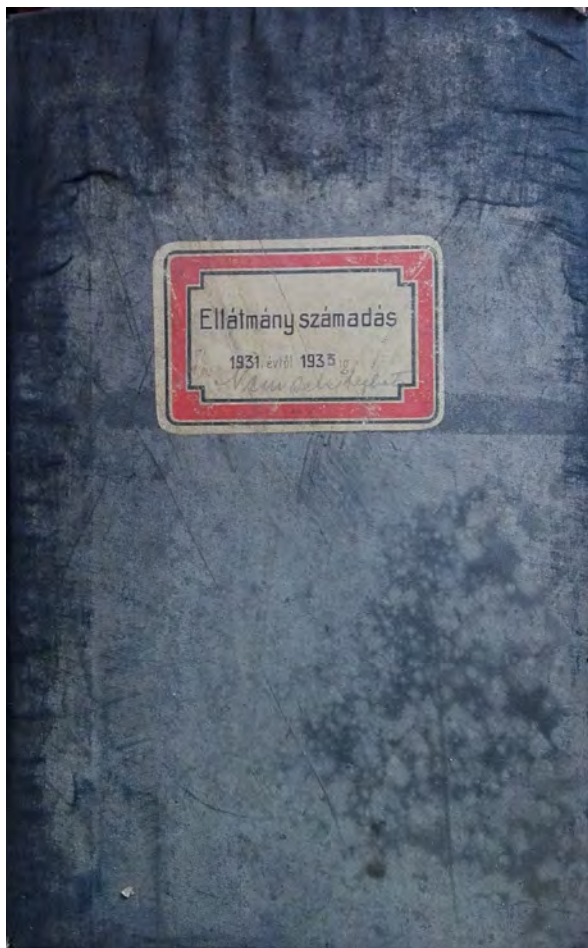
* A tanulmányhoz szükséges kutatás a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal támogatásával az NKFI Alapból (K 132723) valósult meg.

1 SZEMERKÉNYI ÁGNES: Számadáskönyv. *Magyar Néprajzi Lexikon*. Főszerk.: ORTUTAY GYULA. IV. köt. Bp., 1981. 547.

2 KISS MÁRTON: A Pécsi Felmérési Felügyelőség ügyvitelének a 19–20. század fordulóján. *Catastrum*, 8. (2021) 1:37–45.; UÓ: A pécsi kataszteri felmérési felügyelőség épületei a 20. században. *Catastrum*, 8. (2021) 2:15–22. (= KISS, 2021B); UÓ: A kataszter mint a gavallérélet harmadik stációja. A pécsi kataszteri felmérés személyzeti adattára (1884–1918). *Catastrum*, 8. (2021) 3:21–34. (= KISS, 2021C)

3 Magyar Nemzeti Levéltár (= MNL) Baranya Vármegyei Levéltára (= BaVL) VI.181.b. Pécsi Állami Földmérési Felügyelőség (1851–1867: Pécsi Felmérési Felügyelőség, 1945-től: Állami Földmérés 11. számú Felügyelősége) iratai. 1. Szervezeti iratok. 3. Számadáskönyvek.

4 Utasítás az állami készpénzbevételek és kiadások kezelése tárgyában. 1924. évi 5.200. P. M. szám. *Pénzügyi Közlöny* (= PK), 51. (1924) 17:268–293. (máj. 20.).

■ A pécsi földmérési felügyelőség ellátmányszámadási könyve, 1931–1933 (MNL BaVL, VI.181.b-1.-3.-1.)

a költségvetési év elején a havi szükségletnek megfelelő összegű ellátmányt utalhat ki, amely ellátmányösszegekről a hatóság (hivatal, intézet) külön vezetett ellátmányszámadásban számol. (2) A pénzügyminiszter egyes hatóságoknak (hivataloknak, intézeteknek) egyéb szükségleteknek az ellátmány terhére leendő kifizetéseket megengedheti. [...] (4) A pénzügyigazgatóság ellátmányát a székhelyén lévő m. kir. adóhivatal kezeli.”

A rendelet további részei főként az útielőkkel, valamint egyéb úti számlákkal foglalkoznak. A 69. § kitér a számadások ellenőrzésére és lezárására is: „(1) Az ellátmányok kezelését a helyszíni vizsgálatok alkalmával ellenőrizni kell. (2) Az ellátmányszámadást a költségvetési év végén le kell zárni és a mu-

tatózó készpénzmaradványt legkésőbb június 30-án posta-takarékpénztári befizetési lappal feltétlenül be kell fizetni annak a kiadási számlának a javára, amelynek terhére az ellátmányt felvették, és a befizetés igazolásául a befizetési lap elismervényét a számadás megfelelő kiadási tételéhez kell csatolni.” Ez a folyamat – alább – jól követhető a pécsi földmérési felügyelőség könyveiben is. Nem véletlen, hogy a rendelet külön kezelte az útielőlegeket és kifizetéseket, ugyanis ez volt a legsúlyosabb tétel a hivatali pénzügyek szempontjából.

A számadáskönyv összeállításának módszere

A számadáskönyveket mindig az aktuális állami költségvetés vonatkozó rovatai szerint állították össze. A szervezeti iratok között – az egyik számadáskönyv lapjai között – található egy részletes felsorolást arról, hogy a hivatalnál felmerülő költségeket pontosan milyen módon kellett elszámolni. Az 1922. évi 210.620. számú pénzügyminisztériumi rendelethez készült kimutatás tételesen felsorolja a felmerülő költségeket, hogy azokat az állami költségvetés megfelelő rovatába tudják elszámolni. Az alrovatokhoz további magyarázatokat és szempontokat jegyeztek fel, amelyekhez pontos példákat mellékeltek, hogy ezzel is segítsék a kitöltést.⁵

„3. Rovat

1. Alrovat

Rendszeres állandó illetmények:

A. Fizetés a személyi pótlékkal együtt (háborús, havi, drágasági pótlékok, rendkívüli segélyek); Lakáspénz a lakáspénzpótlékkal együtt; Családi pótlék; Hadviseltek átmeneti személyi pótléka

B. Működési és egyéb pótlékok (mérnöki pótlék, tisztviselők műszer- [és irodai] általánya)

C. Napidíjasok járandóságai (állandó díjnyokok napidíjai, háborús, havi, drágasági pótléka, rendkívüli segélye, családi pótléka)

D. Ruhailletmények [áthúzza]

5 MNL BaVL, VI.181 b.-1.-3.-1. melléklet. A fontosabb részeket aláhúzással látták el (itt dőlt betűvel olvashatók).

2. Alrovat

Nem rendszeres illetmények és változó illetmények:

a) Tiszteletdíjak (műszaki előadások, rajz- és írásoktató részére)

b) Bérek (kisegítő szolgák és napszámosok részére, a téli fűtési idény tartamára)

c) Rendkívüli óradíjak [áthúzva]

d) Utazási költségek és kiküldetési napidíjak [áthúzva]

e) Vitéségi érempótdíjak [áthúzva]

3. Alrovat

Jutalmak és segélyek

4. Rovat

1. Alrovat

Beszerzési költségek

(A földmérési hivatalok ügykörének ellátásával járó költségek):

A berendezés (bútor, lámpák, mosdók stb.) pótlásával és jókarbantartásával járó költségek,

A felszerelés (műszerek, térképek, könyvek stb.) pótlásával és jókarbantartásával járó költségek

Irodai szükségletek (papír-, író- és rajzszerek, bélyegek, irodai könyvek, könyvkötő munkák, birtokvázlatok másodpéldányainak felragasztása, zsineg, pecsétviasz stb.) beszerzési költségei (kezelési személyzet irodai általa) [áthúzva]

Postaszállítási költségek (hivatalos és közönséges bélyegek beszerzési költségei)

Távbeszélő- és távírdaköltségek

Csomag- és egyéb szállítási költségek (postán, vasúton, hajón, tengelyen, küldönccel, futárral stb.)

Hivatalos nyomtatványok, nyomtatott és kész rajzi térképmásolat előállítási költségei, kataszteri telekkönyvek, rajzpapírok beszerzési költségei

2. Alrovat

A hivatalok elhelyezési költségei

(A földmérési hivatalok helyiségeinek használatával járó kiadások):

Az épületek és tartozékainak használatáért fizetendő összegek (lakbér, közüzemű pótlék, kincstári házhoszonrészesedés, házmesterpénz, szemétpénz, vízdíj, csatornadíj stb.)

A helyiségek fűtési anyagának (szén, koksz,

fa stb.) beszerzési, fuvarozási, berakási költségei és a gáz- vagy villanyfűtés költségei

A világítás költségei (villamosáram- vagy gázfogyasztás díja, petróleum, gyertya stb. beszerzési költségei)

A takarítás és tisztogatás költségei (napszámosok, bérek, seprő, kefe, szappan, benzin, kőpor stb.), *kályhák* átrakása és tisztogatása

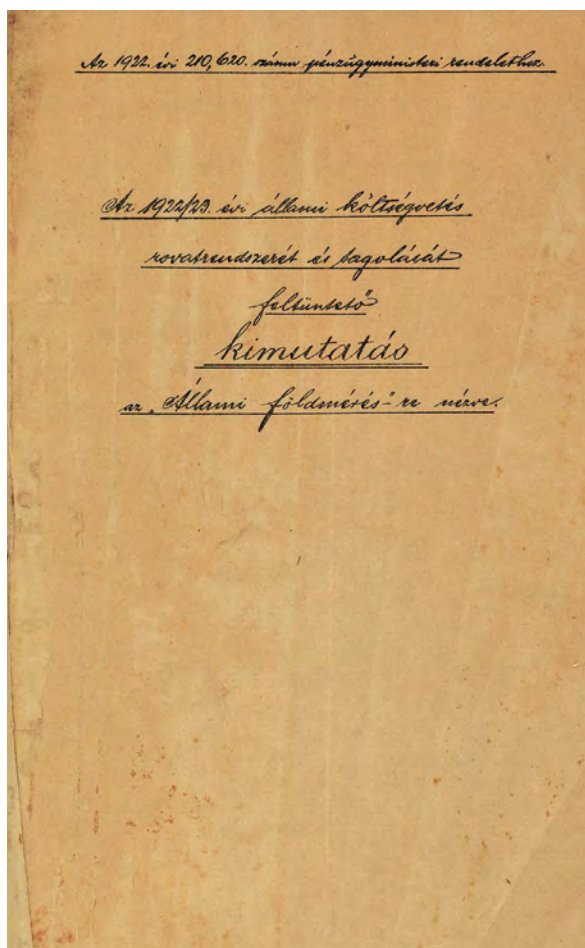
Személyfuvarozási díjak

3. Alrovat. Egyéb dologi kiadások (átelvezve 1. alrovathoz)

Hivatalos lapok előfizetési díja, szakközlönyök beszerzési költségei, orvosi felülvizsgálati díjak, viteldíjmegtérítések)

Kiküldetési költségek, útköltségek, földmérési pótlék, műszerszállítás.”

Ez a szisztéma a források alapján ítélve sokáig maradt fenn. Az 1926–1927-es számadási évekre készült állami költségvetésnél a Pénzügyminisztériumra vonatkozó rovatokat újraszámolták.⁶ Ezért a levéltárban fennma-

■ A számadáskönyv melléklete (MNL BaVL, VI.181.b.-1.-3.-1.)

radó számadáskönyveken már nem ezeken a számokon találhatjuk meg a tételeket. Ennek oka jelenlegi tudásunk szerint a racionalizálás, az egyszerűsítés, valamint az egyéb hivatalok (a Pénzügyminisztérium esetében a Földadónyilvántartás) differenciált feladatai (bővülés) lehetett.

Takarékosság és racionalitás a földmérésben

Az első világháború után nagy kihívást jelentett a magyar állam számára, hogy a hivatalait megfelelő módon tartsa fenn. A költségvetési vitákban szinte minden felszólalásnál előkerült a „spórolás”, a „takarékoság” és a „költséghatékonyság” igénye és ígérete. Egyik ilyen példa a korszakban bevezetett „takarékosági nap”, amit 1924-ben fogadtak el.⁷ Eszerint minden év október 31-én fel kell hívni a lakosság – azon belül különösen az ifjúság – figyelmét a takarékoságra, amely egyben a magyar hazafiság ügye is.⁸ Az államháztartás tervezésekor az 1930-ban már érezhető gazdasági válság is a takarékoságot követelte meg. Az állam a költségek mérséklését a tisztviselői réteg csökkentésével kívánta elérni, aminek egyik eszköze a megüresedett álláshelyek be nem töltése volt. Emellett a pénzügyminiszter további racionalizálást ígért, amibe a számviteli eljárások egyszerűsítése is beletartozott.⁹

A racionalizálás jegyében igyekeztek alakítani a földmérési felügyelőség feladatait is, hogy azok megfeleljenek a modern kor körülményeinek. A kor kataszteri irodalmát közlő *Geodéziai Közlöny* a német birodalmi takarékosági biztos jelentését adta közre magyar fordításban. A cikk fő témája a racionalizálás, valamint a különböző német hagyományok

egységesítésének kérdése volt. A jelentés szerint a minden áron végrehajtott birodalmi centralizáció súlyos többletköltséggel járna, mivel a német területeken túlságosan nagy különbségek állnak fenn az északi és a déli országrész felmérési szervezetei között. Külön területet jelent a magánföldmérők bevonásának kérdése, akik piaci alapon kínálnak szolgáltatást, viszont sok esetben nem az állami mintákat követve.¹⁰

A Monarchia idején megalapított felmérési felügyelőségek a birodalmi hagyományok miatt is a centralizáció elvét követték, így minden hivatal a Pénzügyminisztériumtól várta az utasításokat. Az első világháborút követő időszakban a hivatalok száma – a területvesztéssel párhuzamosan – csökkent, a centralizáció mértéke pedig tovább nőtt. Két földmérési felügyelőség (9. és 22.), egy helyszínelési felügyelőség (III. számú), a Háromszögölő Hivatal és a földmérési térképtár is a fővárosban működött.¹¹

A pénzügyi stabilizálódás után az 1930-as évek elején a nagy gazdasági világválság újabb kihívások elé állította a magyar politikai vezetőréteget. A földmérési felügyelőség esetében a gazdasági válság hatásai közvetlenül nem voltak érezhetők. Az állami hivatalnokréteg számára ez az időszak nem tűnt akkora kihívásnak a háború utáni időkhöz képest. A gondot nem a válság, hanem a megnövekvő állami feladatok megszervezése jelentette. Tény ugyanakkor, hogy a rendszerbe való bekerülés és az előrelépés korlátozva volt.

A kataszteri szervezet racionalizálásához kapcsolódott Magyary Zoltán is, aki a közigazgatás felől közelítette meg a hivatali kihívásait. Megállapítása szerint a különböző

6 *A magyar állam költségvetése az 1926/27. számadási évre.* Bp., 1926. Pénzügyminisztérium, 25.

7 SZÉL JENŐ: A takarékosági propaganda eszközei. *Közgazdasági Szemle*, 51. (1927) 11–12:803–809.

8 KRESZ KÁROLY: Takarékosági nap. *Dunántúl*, 18. (1928) 247:1. (okt. 30.).

9 P. I.: Takarékoság az államháztartásban. *Magyar Közigazgatás*, 48. (1930) 12:1. (márc. 23.).

10 A német birodalmi takarékosági biztos javaslatai a felmérési szolgálat újjászervezésére (1931). *Geodéziai Közlöny*, (= GK) 10. (1934) 9–10:146–153.

11 Ez a tendencia szinte az egész országra jellemző volt, a pénzügyi-banki szektortól az iparig. GÁL ZOLTÁN: Aranykor után: Trianon hatása a magyar bank- és városhálózatra. *Közép-Európai Közlemények*, 13. (2020) 1–2:117–139. (<https://ojs.bibl.u-szeged.hu/index.php/vikekkek/article/view/33549>, elérés ideje: 2023. 08. 22.). A hivatalok elhelyezkedését egy kiválasztott évben (1927) állapítottam meg. *Magyarország tisztvi cím- és névtára.* Bp., 1927. M. kir. Pénzügyminisztérium, 110.

földreformok, valamint a földadók egyidőben történő változásai miatt a kataszteri szervezet nem volt képes elvégezni az ország teljes felmérését. Példaként a háromszögelés és egyben a részletes felmérés elmaradását említi, amely a hivatal megalakulástól (1853) számított 80 éven belül sem történt meg teljes mértékben Magyarországon. A költséghatékonyság elérését Magyary a többletmunkák eltörlésében, vagyis a párhuzamosan működő hivatalok feladatainak pontosabb megszervezésében látta. Előfordult ugyanis, hogy a katonaság (térképészet), a Földművelésügyi Minisztérium és a kataszteri szervezet egyszerre, csaknem egyidőben hozott létre térképszelvényeket ugyanarról a területről. A racionalizálás ebben az esetben azt jelentené Magyary szerint, ha ezeket a méréseket megsztaná egymás között a hivatalok, legalább szakértői szinten. Tanulmányában a hivatal működésének megítélését a szervezeti vagy üzemi eredményesség (operating efficiency) mentén képzelte el, amely nem automatikusan egyenlő a centralizációval. A feladatok megfelelő ellátása hozzájárulna a közigazgatás hatékonyságához és a nemzeti érdekek érvényesüléséhez.¹²

A pécsi földmérési felügyelőség fenntartási költségei

A korszakban tapasztalható racionalizálás, valamint a hivatali hatékonyság szemszögéből is érdemes megvizsgálni a hivatal számadáskönyveit. Ehhez három időpontot – a könyvek első teljes éveit (1931, 1934, 1941) – választottam ki. Az elemzés célja a hivatali bevételek és kiadások összehasonlítása, valamint az azok között fennálló egyensúly bemutatása volt. A tételek részletes összehasonlításától eltekintettem (2. táblázat).

Egy központi államigazgatási szervezet (Pénzügyminisztérium) hivatalaként a földmérési felügyelőségeket központilag finanszírozták. Nagyobb, előre nem tervezett ügyek esetében (épület javítása, fűtési költségek) a Pénzügyminisztérium előre beadott kérelem alapján további összegeket fizethetett ki. Júniusban a hivatal rendezte tartozásait, és a nála levő pénzeket teljes mértékben felhasználta. Az év végén fennmaradó összegeket (többletet) átvitték a következő évre, de ügyelniük kellett a kategóriák közötti átmenetre. Előfordult, hogy a fennmaradó pluszösszegeket a hivatal fűtésére tették félre (tűzifa- vagy szénbeszerzésre).

Az idézett összeállítási útmutató előírásai helyett a számadáskönyvekben az állami költségvetés új rovatai szerint írták fel a tételeket. Az alábbi kategóriákat alkalmazták: személyi, nem rendszeres kifizetések; dologi kiadások (beszerzési; hivatali áthelyezési); kiküldetési költségek¹³ és különböző állami hozzájárulások meghatározott feladatok elvégzésére (tagosítás, községek által végrehajtott részletes felmérések elvégzése). Rendeleti utasítás hiányában azonban elmondható, hogy ez az egyszerűsítés illeszkedik a korszakban jellemző közigazgatási racionalitáshoz és a takarékosághoz.

A vizsgálati években a bevételeket részleteiben nem elemeztem, hanem összevettem az adott évek kiadásával. Az így kapott különbözeteket az 1. táblázat tartalmazza. Az első vizsgálati évben (1931) 111 000 pengős bevétel állt szemben mintegy 68 000 pengő kiadással, a maradék csaknem 44 000 pengő volt. 1931-ben az adatok közelítettek egymáshoz, de a bevétel még így is nagyjából 10 ezres többletet mutatott. 1941-ben az arányok ismét eltolódtak, és több mint 30 000 pengős többlettel zártak. Ezeket az összegeket a hivatal később használta fel működéséhez, a pénzügyi év zárásáig pedig elköltötték azokat.

12 MAGYARY ZOLTÁN: A földmérés jövője és a közigazgatás. *GK*, 12. (1936) 5–8:70–77.

13 Az 1925–1926-ra vonatkozó költségvetés indoklásánál az alábbi feladatokat sorolták ide: „telekkönyvi betétszerkesztés, birtokrendezés, vízrendezési munkálatok, stb. érdekében az érdekelt minisztériumok által a Dunántultra nézve szorgalmazott részletes felmérésnek s evégből kiterjedtebb mérvű háromszögelésnek végrehajtása. E feladathoz járul még a házhelyek, vitézi telkek, vagyonszállásföldek kiosztásánál és általában a földbirtokreformmal kapcsolatos munkálatoknál való közreműködés, illetve mérnöki ellenőrzés.” *A magyar állam költségvetése az 1925–1926. évi számadási évre*. Pénzügyminisztérium, Indoklás a Pénzügyminisztérium 1925/26. évi költségvetéséhez. 96–97.

Tranzakció	1931	1934	1941
Bevétel	111 594,78	53 793,85	81 500,96
Kiadás	67 896,05	43 892,34	50 358,46
Különbözet	43 698,73	9 901,51	31 142,50

1. A pécsi földmérési felügyelőség fizetési mérlege 1931 és 1941 között (pengő, fillér)

Az első vizsgált évben (1931) csaknem 120 000 pengőbe került az intézmény fenntartása, amelyhez majdnem 68 000 pengő hivatali kifizetés tartozott. A kiadások legnagyobb részét a kiküldetési költségek (utazások, kint tartózkodások) tették ki (55 000 pengő, 82,1%), amit a beszerzések követtek (2956 pengő, 4,4%).

Az 1934. évi adatok továbbra is a kiküldetési összegek túlsúlyát mutatják. A hivatal összes kiadásának (43 892 pengő) 73%-át tette ki az ilyen fajta költség. A beszerzési költségek aránya eközben majdnem elérte a 10%-ot (4228 pengővel).

A harmadik vizsgálati év (1941) adatai is követik a korábban ismertetett tendenciát.

A kiküldetési költségek aránya jelentős (34 ezer pengő, 68%), amit a beszerzési költségek (10 350 pengő, 20,6%) követ. Ebben az évben az állami hozzájárulás tételeit nem vezették külön tételként, így a számításból kimaradt.

A hivatali épület fenntartása

A pécsi földmérési felügyelőség számára komoly kihívást jelentett megfelelő hivatali épületet találni. A hosszú ideig tartó átmeneti, albérlésben töltött időszak után végül a Pozsony utca 4. szám alatt helyezték el a hivatalt. Az ellátmányszámadások segítségével végigkövethető, hogyan alakultak az épület fenntartási költségei, milyen változások álltak be, továbbá kiderül az is, hogy mennyire kellett központiilag támogatni az intézményt.¹⁴

A vizsgálatban itt is az első három teljes évet (1931, 1934, 1941) vettem alapul (3. táblázat). A különböző tételeket az összehasonlíthatóság miatt egységes kategóriákba soroltam, noha számos esetben előfordult, hogy a felmerülő

Költségkategóriák	1931	Arány	1934	Arány	1941	Arány
Személyi kifizetések	2 131,17	3,10	1 971,79	4,50	1 649,52	3,30
Beszerzések	2 956,63	4,40	4 228,54	9,60	10 350,00	20,60
Hivatal áthelyezése	2 640,84	3,90	3 259,17	7,40	4 120,00	8,20
Kiküldetések	55 773,68	82,10	32 223,19	73,40	34 238,94	68,00
Községek felmérése	4 393,73	6,50	2 209,65	5,00		
Összesen	67 896,05	100,00	43 892,34	100,00	50 358,46	100,00

2. A pécsi földmérési felügyelőség kiadásai 1931 és 1941 között (pengő, fillér, az arány %-os)

Költségkategória	1931	arány	1934	arány	1941	arány
Áram	287,58	11,40	277,74	8,70	277,03	6,80
Berendezés	0	0	194,51	6,10	262,84	6,40
Csatorna- és vízdíj	633,26	25,10	487,73	15,30	488,65	12,00
Fűtés	1280,03	50,80	859,23	26,90	1285,14	31,50
Karbantartás	36,79	1,50	1143,08	35,80	1378,88	33,80
Takarítás	281,75	11,20	228,44	7,20	384,56	9,40
Összesen	2519,41	100,00	3190,73	100,00	4077,10	100,00

3. Az épület fenntartásának költségei 1931 és 1944 között (pengő, fillér, az arány %-os)

A hatóság (hivatal) neve: *M. kir. Pénzügyminisztérium*
 Székhelye: *Budapest*
 Hiteligénylés és felosztás *1937* év *július* havára *3* (*XII* fejezet) *3*) cím.

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Rovat	Alrovat	Kiadások megnevezése	Hitelma- radvány a tárgyhó- nap előtti hónapot megelőző hónap végén	A tárgy- hónapot megelőző hónapra megállá- pitott hitel	Hitel- igénylés a tárgy- hónapra	A posta- takaré- pénztári csékk- számla száma	A tárgy- hónapra megállá- pitott hitel	Jegyzet *) Figyelmeztetés a hátlapon. ad. I. rovat első alrovat; Fizetés, havidij és havibér ..... P lakáspénz ..... családi pótlék ..... hadi pótlék ..... közlekedési s. .... egyéb pótlékok ..... Összesen ..... P
4		Rendes kiadások.						
		Személyi járandóságok:	P	P	P		P	
	1	Rendszeres állandó illetmények						
	2	Nem rendszeres illetmények	-	210	140	121.005	140	
3	Jutalmak és segélyek							
		Összesen (4. rovat)					140	
5		Dologi kiadások:						
	1	Beszerezési költségek	-	400	350	126012	160	
	2	Hivatalok elhelyezési költségei	-	80	350		250	
	3	Egyéb dologi kiadások						
		Összesen (2. rovat)					410	
6		Kiküldetési és átköltözködési költségek	-	6500	6000	126013	6.000	
8		<i>Állami hozzájárulás a községek által szervehajtott pénzügyi felméréshez</i>	-	125	120	126015	310	
		Rendes kiadások összege					6860	
		Rendkívüli kiadások: (* Átmeneti kiadások:						
		Átmeneti kiadások összege						
	*) Beruházások:							
	Beruházások összege							
	Rendkívüli kiadások összege							
	Kiadások főösszege							

Handwritten notes in column 9:
 1) Június hóig vissza ma
 adott kiírtetlen térkép-
 hivatali munkadíjak
 100 - P.
 2) Tárgyhónapban
 várható térkép-
 munkadíjak
 és megrend-
 elések munkadíjai 100
 rendes havi
 kiadások 150
 összesen 350 -
 1936 évi személynéki
 díj 45 - P.
 a felügyelőségnek
 hátrébbi megújítása 60
 10 dnl. csipkelyha évi
 rendszeres tisztviselői
 Tisztviselők és rendg-
 yosi felhívások 25
 1937 évi megújítása
 rendes havi kiadások 150
 összesen 350

Budapest, 1937 év július hó 30 napján.
 M. kir. pénzügyminiszteri számvevőszék vezetője
 M. kir. pénzügyminiszteri számvevőszék vezetője
 Budapest, 1937. évi július hó 30 napján.
 M. kir. pénzügyminiszteri számvevőszék vezetője

421. rakt. szám. Egy iv (2 drb) ára 3 fillér.

■ A számadáskönyv előlegigénylési melléklete 1937-ből (MNL BaVL, VI.181.b-1.-3.-2.)

Év	Előle- gek szá- ma	Előlegek összege (pengőben)	Összes költség (pengő, fillér)
1931	6	2200	2519,41
1934	11	3000	3190,73
1941	12	3985	4077,10

4. A Pénzügyminisztérium által küldött előlegek

költségek egyszerre több helyre is illeszkedhet-
tek volna. Így például a kéményseprés díjának
felszámolt „kéményégetés” minden hasonló
tétellel együtt a fűtés kategóriába került, a tüzi-
fabeszerzésekkel együtt.

1931-ben a hivatal fenntartási költségei-
nek legnagyobb részét a fűtési költségek je-
lentették. Ezt követték a csatorna- és vízdíjak,
amelyeket nagyjából hasonló tételek követnek
(áramfogyasztás, takarítás). A karbantartási
költségek ebben az időszakban még rendkívül
alacsonyok voltak (36 pengő 79 fillér). Beren-
dezési tárgyakra a számadáskönyv nem tartal-
mazott adatot.

A következő vizsgálati időpontban (1934)
ez a megoszlás alapjaiban változott. A legna-
gyobb költséget a karbantartások jelentették,
a teljes kiadás több mint harmadával. Ezek
többsége az épület javításával volt kapcsolat-
ban (kőművesmunkák, mázolás, tetőcserép
felrakása, kapuzár javítása és cseréje, fűnyírás).
A fűtési költségek a kiadások több mint ne-
gyedét vitték el. A költségek itt többszöri szén-
(kétszer 50 mázsa szén, 50 mázsa brikett) és
fabeszerzésről (gyújtó- és tűzifa) szóltak. A be-
rendezések esetében íróasztalok posztóval tör-
ténő ellátására, villanygökök cseréjére és a kerti
garnitúra festésére költöttek.

Hasonló adatokat találhatunk az 1941. évi
működés vizsgálatakor. A legnagyobb részt is-
mételten a karbantartási költségek jelentették,
ekkoriban több javítási munkát hajtottak
végre a hivatal épületén. Ezt követték a fűtési
költségek, több alkalommal kellett szén (160

mázsa tojás- és/vagy dióbrikett), valamint tű-
zifát rendelniük. A korszak új termékeként a
távbeszélő, valamint a légmentesítővel kapcso-
latos eszközök beszerzése volt még kiadás.

A Pénzügyminisztérium a hivatal fenntartásához is utalt ki összegeket (előlegeket). Ezek nem rendszeres módon, hanem legtöbbször bizonyos feladathoz – különösen a fűtés megoldásához vagy az épület javításához – érkeztek.¹⁵ Az előlegek alakulását a 4. táblázatban követhetjük. Az összesítésből látható, hogy bár az állami szubvenció mértéke alatta maradt az éves költségeknek, megfelelő pénzgazdálkodással (megmaradt vagy átcsoportosított összegek) sikerült az épület fenntartását biztosítani.

Személyzeti változások

Egy hivatal történetének gerincét jelentik az itt dolgozók adatait tartalmazó névjegyzékek.¹⁶ A pécsi földmérési felügyelőség esetében a hivatal korábbi időszakának feldolgozása megtörtént, a két világháború közötti időszakra vonatkozó adatok pedig csak kisebb részletekben állnak rendelkezésre.¹⁷

A vizsgálat rámutatott arra, hogy a magyar tiszti cím- és névtár korszakra vonatkozó kötetekben található adatok kiegészíthetők a számadási könyvek segítségével. Ennek oka a címtárak létrehozási gyakorlatából fakad, mivel azokat korábban – előre – készítették el, így az év közben történt változásokra nem tudtak reagálni. A pécsi földmérési felügyelőség esetében sikerült egy olyan személyt azonosítanom, aki a címtárakban nem szerepel pécsi alkalmazottként, viszont az ellátmány-számadások szerint legalább fél évig hivatalfőnök volt itt. Ez a személy Hídvéghi (Herkner) Gyula (1896–1957), aki 1940-ben segédkezett a felügyelőség működtetésében.¹⁸ Kinevezése a dokumentumban szereplő dátumok szerint

15 Kormányrendelet valamennyi utalványozási joggal felruházott pénzügyi hatósághoz és hivatalhoz és a melléjük rendelt számvevőségekhez. *PK*, 55. (1929) 13:197. (máj. 20.).

16 REISZ T. CSABA: A kataszteri felmérés Trencsén megyében. *Catastrum*, 5. (2018) 3:49–64. L. még Sáfrány Tímea tanulmányát e számban.

17 KISS, 2021C.

18 Hídvéghi (Herkner) Gyula (1896–1957) főmérnök, aki mindvégig az állami földmérés munkatársa volt. Rövid nekrológ: Halálozás. (Hídvéghi Gyula 1896–1957). *Geodézia és Kartográfia*, 10. (1958) 2:157.

a pécsi földmérési felügyelőség hivatalfőnök-váltása miatt vált szükségessé. E szerint vitéz Papp Gyula 1940. július 13-án átadta a hivatal számadási könyvét Márfi Antal hivatalfőnök-helyettesnek, majd négy nappal később (17-én) Hídvéghi kezébe került a számadás vezetése.¹⁹ Az év végén egy rövid időre (1940. december 12. – 1941. január 3.) ismét Márfi kezelte az ügyeket, míg 1941. január 30-án Hídvéghi átadhatta őket az új hivatalfőnöknek, Poronyi Zoltánnak.²⁰

A földmérési felügyelőségek számadáskönyvei betekintést nyújtanak a két világháború között működő egyik hivatal mindennapjaiba. Fennmaradása különleges forrássá teszi

azokat a korszak kutatói számára, akik megismerhetik a hivatal működéséhez szükséges belső költségeket. A törvényi keretek helyett itt a mindennapok történései is előkerülnek az épületek fenntartása, valamint a fűtési viszonyok alakulása esetében. A hivatal kiadásainak, valamint az épület fenntartási költségeinek vizsgálata rámutatott arra, hogy a pécsi szervezetnél a legnagyobb tételt a kiküldetési költségek jelentették, ezek aránya olykor a teljes összkiadás 80%-át is elérte. A hivatal épületének fenntartásánál a fűtés és a karbantartás játszott vezető szerepet, így a központi igazgatás (Pénzügyminisztérium) előlegei mindig jókor jöttek a hivatal számára.

3. rovat. Személyi járandóságok.

<i>1. alrovat.</i>	<i>2. alrovat.</i>	<i>3. alrovat.</i>
<i>Rendszeres állandó illetményegek:</i>	<i>Non rendszeres illetményegek és változó illetményegek:</i>	<i>Értelmelek és segélyek</i>
<i>A. Törvényes a munkái pótlékával együtt, háborús, havi díjazásai, nyugdíjkiegészítések</i>	<i>a.) Értelmelek (munkái, állandó, napi- és éves szabályok, köztük)</i>	
<i>Lakásjuttatás a lakásjuttatásokról egyúttal</i>	<i>b.) Díjazások (munkái, szolgálati és napozásosok részére, a helyi fűtési és gáz tartamára)</i>	
<i>Családi pótlék</i>	<i>c.) Rendkívüli díjazások</i>	
<i>Házviszályok, álmunkai személyi pótléka</i>	<i>d.) Utazási költségek és kiküldetési megjelölés</i>	
<i>B. Munkái és egyéb pótlékok (munkái, munkái, nyugdíjkiegészítések)</i>	<i>e.) Vészköltségek és munkái</i>	
<i>C. Munkái és egyéb járandóságok (állandó díjazások, háborús, havi díjazásai, nyugdíjkiegészítések, családi pótlék)</i>		
<i>D. Értelmelek</i>		

■ A számadáskönyv melléklete, a 3. rovat struktúrája (MNL BaVL, VI.181.b.-1.-3.-1.)

19 Papp Gyula (1888–1954) geodéta, a budapesti új háromszöghálózat megalkotója. *Magyar Életrajzi Lexikon*. II. köt. Főszerk.: KENYERES ÁGNES. Bp., 1982. 358. Papp Gyulához l. Sáfány Timea cikkét ebben a számunkban.

20 Poronyi (Szprony) Zoltán (1902–1980) geodéta, mérnök. Ausztriai tanulmányai után Budapesten kapott mérnöki diplomát, előbb a debreceni, majd a pécsi földmérési felügyelőséghez került. Később ő lett a Pécsi Geodéziai és Térképészeti Vállalat igazgatója. Komoly szakmai munkásságát több elismeréssel is díjazták. *Magyar Életrajzi Lexikon*, 1978–1991. Főszerk.: KENYERES ÁGNES. Bp., 1994. 729.

BÁN GERGELY KÁROLY

*Kataszterek katasztere – Az MNL Hajdú-Bihar Vármegyei Levéltárában őrzött kataszteri térképek új jegyzéke**

A térkép talán az egyik legrégebbi és leginkább ismert információábrázolási eszköz, bátran nevezhetjük az adatvizualizáció origójának is. Hazai és nemzetközi téren az elmúlt években egyre erősödő digitális és egyben vizuális forradalom hatására, továbbá az új módszereknek és a felhasználóbarát szoftvereknek köszönhetően újabb utak és lehetőségek nyíltak meg a térképek, illetve a térképészet vonatkozásában. A részben ezen új szemlélet sodorvonalához csatlakozó *Négyzetkataszter* kutatási projekt lehetőséget teremt a vizuális történeti források – jelen esetben a kataszteri térképek – újragondolására.¹ Ennek egyik lépése a Magyar Nemzeti Levéltár (MNL) Országos Levéltárának (OL) és két vármegyei tagintézményének (MNL Baranya Vármegyei Levéltár; MNL Hajdú-Bihar Vármegyei Levéltár) a gyűjteményében található kataszteri térképek újbóli rendszerezése, felmérése és leírása.

A HBVL térképgyűjteményének kialakulása

A Hajdú-Bihar Vármegyei Levéltár (HBVL) csaknem 90 településről hozzávetőleg 10 000 kataszteri felvételt őriz, nagy részük 1850 és 1918 között keletkezett. Azonban a gyűjtemény nem minden eleme tartozik a klasszikus kataszteri térképek közé.² Vélhetően

a különféle térképtípusok összetettsége és egyben hasonlósága miatt több olyan térkép is bekerült a kataszteri gyűjteménybe, amely alapvetően nem oda sorolható. A gyűjtemény több lépcsőben gyarapodott, formálódott. Az 1950. évi 29. tvr. alapján a közigazgatási egyesítés révén a levéltári anyag bekerült a központilag létrehozott Hajdú-Bihar megyei, valamint a Debrecen városi levéltárba. Ezt követően az 1951. évi államosítás és az 1953. évi levéltári egyesítés során a volt bihari, a Hajdú megyei, a debreceni és a hajdúvárosi térképanyagot összevonták az akkori Debreceni Állami Levéltárba, majd később a Hajdú-Bihar Megyei Levéltár állományában kapott helyet.³ Ezt követően készült az akkori térképállományról egy cédulás katalógus (1964) a Levéltárak Országos Központja előírásait követve. Ennek alapján a kéziratos térképek leírása is napvilágot látott egy kötet, illetve egy levéltári közlemény formájában is.⁴ A kataszteri, a topográfiai (katonai), valamint a nyomtatott térképekről azonban nem jelent meg összefoglaló munka vagy segédlet.⁵ Éppen ezért a kutatási projekt első éveiben (2019–2020) még mindig jelentős szereppel bírt a Hajdú-Bihar Vármegyei Levéltár térképekre vonatkozó cédulás katalógusfiókja. Mindezek tükrében a *Négyzetkataszter* kuta-

A tanulmányhoz szükséges kutatás a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal támogatásával az NKFI Alapból (K 132723) valósult meg.

- 1 „Négyzetkataszter”: A magyarországi kataszteri felmérés térkép- és iratanyagának katasztere, 1850–1918 (NKFI Alap K 132723) honlapja: www.negyzetkataszter.hu
- 2 A kataszteri térképekről bővebben: TÖRÖK ENIKŐ: Krokik, avagy kataszteri térképvázlatok. *Catastrum*, 1. (2014) 1:26–29. Uő: Felvételi előrajz, kataszteri térkép és birtokvázlat. *Catastrum*, 1. (2016) 2:14–21. Uő: Az adókerületek térképei (1855–1856, 1858). *Catastrum* (2016) 2: 11–20.
- 3 *Hajdú-Bihari kéziratos térképek*. Szerk.: KOMORÓCZY GYÖRGY. Debrecen, 1972 (= HBKT). 9–10.
- 4 HBKT, *Hajdú-Bihari kéziratos térképek*. Szerk.: GAZDAG ISTVÁN. Debrecen, 1982.
- 5 Katonai térképek: valamely katonai felmérés (I. katonai felmérés: 1763–1787; II. katonai felmérés: 1806–1869; III. katonai felmérés: 1869–1887; IV. katonai felmérés: 1896–1914) során keletkezett, legtöbbször monokróm, viszonylag nagy méretarányú és elsődlegesen katonai célokat kiszolgáló topográfiai térképek összefoglaló neve.

tási projekt által előtérbe került térképekről tagintézményi szinten indokoltnak tartottuk egy új jegyzék elkészítését könnyen kereshető digitális formában.

A térképkataszter felépítése

A HBVL térképei a XV. ún. gyűjteményes fondfőcsoportban találhatóak, további négy fondba sorolva. A kéziratos térképek a XV.1., a kataszteri térképek a XV.2., a nyomtatott térképek a XV.3., a topográfiai térképek pedig a XV.4. fondba kerültek. A fondokon belül csak az első két esetben (kéziratos és kataszteri) bontották tovább az iratanyagot öt, illetve hat állagra. Az állagolás alapja a térképen szereplő helységek területi hovatartozása volt.

Már az előkészületi munkák során is fontos szempont volt a jegyzék későbbi továbbfejlesztése (publikálható raktári jegyzék, betölthető raktári nyilvántartás), illetve a digitális másolatok és a leírási egység összekapcsolása egy mindenki számára elérhető platformon.⁶ A jegyzék készítése során felhasználtam valamennyi korábbi feljegyzést és összeírást, mint például a bevezetőben említett cédulakatalógust, illetve a két levéltári kiadványt.⁷ A hiányzó adatokat értelemszerűen pótoltam az őrzésben lévő térképek segítségével. Az adatgyűjtés során előkerült a tervrajzokra vonatkozó jegyzék is, amelyet megbízhatónak találtam. Elkészült egy Excel alapú segédlet, amely 14 lapfűlön csaknem 42 ezer adatot tartalmaz a Hajdú-Bihar Vármegyei Levéltár Térkép- és Tervtáráról.

A kataszteri térképeket illetően ez 4651 egységet (item) jelent, amelyről az alábbi tíz adattípust vettem fel:

1. *Levéltári jelzet*: a pontos levéltári jelzet, amelyet a darabszintű rendezés során kapott az adott térkép.
2. *Cím*: a térképen feltüntetett cím, ennek hiányában a *c. n.* (cím nélküli) jelölést kapta.
3. *Helység*: valamennyi, a térképen beazonosítható település.
4. *Létrehozás ideje*: a térképen található készítés dátuma, ennek hiányában *d. n.* (dátum nélküli) jelölés szerepel.
5. *Készítő*: elsősorban a térképen szereplő személy(ek) vagy hivatal.
6. *Méretarány*: a térképen feltüntetett méretarány, ahol nem volt információ, ott pótoltam.
7. *Méret*: a térképek hossza és szélessége centiméterben.
8. *Lelőhely*: az a raktári hely/kutatóterem, ahol az adott térkép fizikailag megtalálható.
9. *Jelzet (irat melletti)*: minden olyan térkép, amely nem különállóan szerepel, hanem valamely levéltári iratanyag szerves részét képezi, tehát a térképhez tartozó iratanyag jelzete található itt. Például a VI.181. Földmérési Felügyelőség iratai.
10. *További információ*: azon információk, amelyek nem sorolhatók a fentebbi kilenc mezőbe, de voltak róla korábbi feljegyzéseink, illetve fontos volt feljegyezni (fizikai állapot, színezés, raktári egység típusa stb.).

A továbbiakban két adatbővítés van még tervben: a *térkép típusa* és a *digitalizáció ténye*. A kataszteri térképeknek több típusát különböztetjük meg, amelyek eltérő adat- és formai tartalommal bírnak.⁸ Éppen ezért fontos kutatási információnak számít a térkép típusa. Utóbbi

6 A betölthető raktári nyilvántartás olyan meghatározott mezőket és adatokat tartalmazó csv formátumú fájl jelent, amelyet az Elektronikus Nyilvántartási Osztály segítségével betöltve, majd az Elektronikus Levéltári Portálon (www.eleveltar.hu) megjelentetve létrejönne a teljes iratanyag szabályozott leírása. A kutatói oldalról nézve így valamennyi térképi adat nyilvánosan elérhető lesz és egyúttal darabszinten online kikérhető.

7 Ezúton szeretném megköszönni valamennyi levéltári kollégám segítségét. Kiváltképpen Vékonyné Kovács Gabriella (MNL HBVL, levéltári főkönyvtáros), illetve Katona Péter (MNL HBVL, levéltári informatikus) javaslatait és tanácsait, továbbá Török Enikő (MNL OL, főlevéltáros) szakmai támogatását.

8 TÖRÖK ENIKŐ: *Kataszteri térképek és iratok (1850–1916)* Aktakaland 2015. április 02. Online: <https://aktakaland.wordpress.com/2015/04/02/kataszteri-terkepek-es-iratok-1850-1916/> (Letöltés: 2023. 06. 26.).

Jetzet	Cím	Helység	Létrehozás	Készítő	Méretarány	Méret	Lebélye	Jetzet (irat mellett)
HU-MNL-HBVL-XV.2.c.-Hvk.1./1-7	Hajdúnánás	Hajdúnánás	1869		1:2880		Hajdúbozsórményi főközelevtár	
HU-MNL-HBVL-XV.2.c.-Hvk.1./1-7/6	Hajdúhadház, Nagyközség Monostor, Páltag, Porostói és Vid pusztákkal együtt Hajdú	Hajdúhadház	1870-1871	Kodjány Károly	1:2880	32x26	Hajdúbozsórményi főközelevtár	
HU-MNL-HBVL-XV.2.c.-Hvk.4./1-8/6	Hajdúbozsó város, magyarországi Hajdú megyében	Hajdúbozsó	1870	Rephan András	1:2880	32x26	Hajdúbozsórményi főközelevtár	
HU-MNL-HBVL-XV.2.c.-Hvk.4./1-7/27	Hajdúbozsó II. rész adóközség, Anyaiháza puszta	Hajdúbozsó	1870	Deseő Imre, Wohrt	1:2880	32x26	Hajdúbozsórményi főközelevtár	
HU-MNL-HBVL-XV.2.c.-Hvk.5./1-31	Hajdúvámospércs	Vámospércs	1872		1:2880		Hajdúbozsórményi főközelevtár	
HU-MNL-HBVL-XV.2.c.-Hvk.5./1-3/5	Hajdúnánás község tér és tegelőterületének kataszteri térképe	Hajdúnánás	1875		1:2880	46x60	Hajdúbozsórményi főközelevtár	
HU-MNL-HBVL-XV.2.c.-Hvk.7.	Hajdúbozsórmény városok határánál	Hajdúbozsórmény	1869	Krbek mérnök	1:2880	120x82	Kossuth utcai kutató	Áll. 12. Földm. Felügy. VI.181.eg. 1.
HU-MNL-HBVL-XV.2.c.-Hvk.8.	Croquis... über die Reid und Culturweise Vermessung der Gemeinde Böszörmény	Hajdúbozsórmény	1852	Steinl Heinrich	1:2880	57x37	Kossuth utcai kutató	Áll. 12. Földm. Felügy. VI.181.eg. 2.
HU-MNL-HBVL-XV.2.c.-Hvk.9.	Croquis... der Gemeinde Böszörmény	Hajdúbozsórmény	1852	Schik Alajos	1:2880	57x38	Kossuth utcai kutató	Áll. 12. Földm. Felügy. VI.181.eg. 2.
HU-MNL-HBVL-XV.2.c.-Hvk.10./1-34	Hajdúbozsórmény város kataszteri térképe	Hajdúbozsórmény	1870		1:2880	50x20 / 35x30	Kossuth utcai kutató	Áll. 12. Földm. Felügy. VI.181.eg. 5.
HU-MNL-HBVL-XV.2.c.-Hvk.11.	Hajdúdorog város határánál	Hajdúdorog	1868		1:2880	25x47	Kossuth utcai kutató	Áll. 12. Földm. Felügy. VI.181.eg. 1.
HU-MNL-HBVL-XV.2.c.-Hvk.12.	Grenzkizé der Stadtgemeinde Hajdú-Dorogh	Hajdúdorog	1869	Krbek mérnök	1:2880	29x35	Kossuth utcai kutató	Áll. 12. Földm. Felügy. VI.181.eg. 1.
HU-MNL-HBVL-XV.2.c.-Hvk.13.	Croquis... Der Gemeinde Dorog	Hajdúdorog	1853	Novorny Ignác	1:2880	27x35	Kossuth utcai kutató	Áll. 12. Földm. Felügy. VI.181.eg. 2.
HU-MNL-HBVL-XV.2.c.-Hvk.14.	Croquis... Der Gemeinde Dorog	Hajdúdorog	1853	Novorny Ignác	1:2880	32x40	Kossuth utcai kutató	Áll. 12. Földm. Felügy. VI.181.eg. 2.
HU-MNL-HBVL-XV.2.c.-Hvk.15.	Hajdúhadház város határánál	Hajdúhadház	1869		1:2880	90x84	Kossuth utcai kutató	Áll. 12. Földm. Felügy. VI.181.eg. 1.
HU-MNL-HBVL-XV.2.c.-Hvk.16.	Grenzkizé der Stadtgemeinde Hajdú-Hadház	Hajdúhadház	1869		1:2880	101x82	Kossuth utcai kutató	Áll. 12. Földm. Felügy. VI.181.eg. 1.
HU-MNL-HBVL-XV.2.c.-Hvk.17.	Croquis... der Gemeinde hadház	Hajdúhadház	1854	Steinl Heinrich	1:2880	42x33	Kossuth utcai kutató	Áll. 12. Földm. Felügy. VI.181.eg. 1.
HU-MNL-HBVL-XV.2.c.-Hvk.18.	Croquis... der Gemeinde hadház	Hajdúhadház	1854	Steinl Heinrich	1:2880	36x27	Kossuth utcai kutató	Áll. 12. Földm. Felügy. VI.181.eg. 1.
HU-MNL-HBVL-XV.2.c.-Hvk.19.	Hajdúnánás városának határánál	Hajdúnánás	1869	Krbek mérnök	1:2880	80x73	Kossuth utcai kutató	Áll. 12. Földm. Felügy. VI.181.eg. 1.
HU-MNL-HBVL-XV.2.c.-Hvk.20.	Grenzkizé der Stadtgemeinde Hajdú-Nánás	Hajdúnánás	1869	Krbek mérnök	1:2880	72x75	Kossuth utcai kutató	Áll. 12. Földm. Felügy. VI.181.eg. 1.
HU-MNL-HBVL-XV.2.c.-Hvk.21./1-2	Croquis... der Gemeinde Nánás	Hajdúnánás	1856	Beszédes János	1:2880	35x27	Kossuth utcai kutató	Áll. 12. Földm. Felügy. VI.181.eg. 2.
HU-MNL-HBVL-XV.2.c.-Hvk.22.	Croquis... der Gemeinde Nánás	Hajdúnánás	1856	Steinl Heinrich	1:2880	38x31	Kossuth utcai kutató	Áll. 12. Földm. Felügy. VI.181.eg. 2.
HU-MNL-HBVL-XV.2.c.-Hvk.23.	Grenzkizé der Hajdúken Stadt Szoboszi (i. Ter. Theil), sammt Puszte Koteles	Hajdúszoboszi	1869	Stapf mérnök	1:2880	93x61	Kossuth utcai kutató	Áll. 12. Földm. Felügy. VI.181.eg. 1.
HU-MNL-HBVL-XV.2.c.-Hvk.24.	Croquis... der Gemeinde Szoboszi	Hajdúszoboszi	1858	Dubovszky	1:2880	39x30	Kossuth utcai kutató	Áll. 12. Földm. Felügy. VI.181.eg. 2.
HU-MNL-HBVL-XV.2.c.-Hvk.25.	Croquis... der Gemeinde Szoboszi	Hajdúszoboszi	1858	Ufalussy Sámuel	1:2880	35x27	Kossuth utcai kutató	Áll. 12. Földm. Felügy. VI.181.eg. 2.
HU-MNL-HBVL-XV.2.c.-Hvk.26.	Croquis... der Gemeinde Szoboszi	Hajdúszoboszi	1858	Ufalussy Sámuel?	1:2880	41x32	Kossuth utcai kutató	Áll. 12. Földm. Felügy. VI.181.eg. 2.
HU-MNL-HBVL-XV.2.c.-Hvk.27.	Croquis... der Gemeinde Szoboszi	Hajdúszoboszi	1858	Dubovszky	1:2880	39x31	Kossuth utcai kutató	Áll. 12. Földm. Felügy. VI.181.eg. 2.
HU-MNL-HBVL-XV.2.c.-Hvk.28./1-105	Hajdúszoboszi tv. kataszteri térképe (1910. évi helyszínfelismerés szerinti)	Hajdúszoboszi	1914-16	M. kir. áll. N. Womoda	1:2880	74,5x62,5	Központi kutató	Áll. 12. Földm. Felügy. VI.181.eg. 2.

■ Az MNL HBVL térkép- és tervdokumentáció című segédlet hajdúvárosok kataszteri térképeinek (HvK) lapfűléről készült felvétele (részlet)

pedig a levéltár kutatószolgálati és reprográfiai munkáját segítené elő, illetve a későbbiekben tervezett átfogó digitalizációs projekt szempontjából is lényeges információ, hogy melyik térképekről készült ezidáig digitális másolat.

A felsorolt tíz adatmezőn túl a betölthető raktári nyilvántartásnak tartalmaznia kell a szabványban (térképek és tervek) előírt leírási információkat is, amelyek a teljesség igénye nélkül: a tagintézmény kódja, a leírás mértéke, a raktári hely, a leírási egység állapota, az iratanyag nyelve stb. Ezek nagyon része gyorsan és tömegesen létrehozható információ, de mindenféleképpen elengedhetetlenek az egységes leírás érdekében.

Nagy jelentőségük lehet még a névtéradataknak. A kataszteri térképek révén több mérnök, segédmérnök, illetve más közreműködő neve került elő, amikor a *Négyzetkataszter* projekt fiatal kutatói raktári nyilvántartást készítettek a Földmérési Felügyelőség irataiból (VI.181.) a scopeArchivban, a már említett két vármegye anyagában.⁹ Egyidejűleg ellenőrző rendezést is végeztek az iratanyagban. Ezen névtéradatokat rögzítették az iratokhoz tartozó leírási egységekben. Tehát a levéltári portál keresőrendszerének segítségével pillanatok alatt listázhatók azon iratanyagok, térképek, illetve tervek, amelyek az adott személyhez

kapcsolhatók. Ezen névtéradatokat tervezzük kibővíteni a jegyzékünkben szereplő készítő, többnyire mérnökök nevével.

Kitekintés

Bár pontos statisztikai kimutatások egyelőre nem készültek, érezhetően nagyobb a kutatói igény a térképekre, amióta elkészült ez a segédlet. Ebben a félévben (2023. 01. 01.–2023. 06. 26.) tagintézményi szinten az MNL HBVL kutatószolgálatához összesen 12 kérés érkezett a térképekre, összesen 43 térképet kértek ki kutatásra, és 14 másolatmegrendelést nyújtottak be.¹⁰ Ezek az adatok kontextus hiányában nem sok információt nyújtanak, viszont pár év távlatában érdemes lehet összevetni a fél-éves adatokat, illetve a térképekre leadott kérések arányát helyi és országos viszonylatban is. A jegyzék életútjának meghatározó állomása lehet az, amikor az MNL HBVL XV.1–4. terjedő fondokhoz raktári nyilvántartás készül az MNL elektronikus nyilvántartó rendszerében (scopeArchiv), továbbá amikor a térképek digitális másolatainak feltöltése is megtörténik a Preservica rendszerébe, összekapcsolva az adott leírási egységgel. Így digitális formában otthonról lehet majd kutatni ezen történeti forrásokat.

9 Ez az elektronikus nyilvántartórendszerben már publikálódhat és bárki számára elérhető online (www.eleveltar.hu).

10 Forrás: scopeArchiv, az MNL hivatalos elektronikus nyilvántartási rendszere.